P. VIRGILII

MARONIS

BUCOLICA,

GEORGICA,

ET

AENEIS.

Ex recenſione

ALEXANDRI CUNINGAMII

SCOTI,

cujus emendationes ſubjiciuntur.

EDINBURGI

Apud G. HAMILTON & J. BALFOUR.

M.DCC.XLIII.

TYPOGRAPHUS LECTORI S.

HABES hic Virgiliana poëmata praecipua ex recenſione Alexandri Cuningamii, cujus curis in Horatium orbi jamdudum innotuit erudito, quantum ille inter criticos eminuerit. Poëtarum Latinorum principem, etiam poſt Heinſianos labores, auxiliatrici indigere manu in praefatione ad Horatium a ſe emendatum monuit ille hiſce verbis. " *Non ingratus fuit la-*
" *bor quem in excutiendis caſtigationibus et varietati-*
" *bus Virgilianae lectionis a Pierio Valeriano, ſingula-*
" *ris judicii viro, evulgatis poſui; nam animadverti*
" *regulas, quas e vetuſtiſſimo Blandinio erueram, eas*
" *ipſas e codice Mediceo, Virgilianorum omnium et an-*
" *tiquiſſimo et caſtigatiſſimo, ad divini poëtae opera*
" *emaculanda deſumi poſſe; quas omnes ſi Nicol. Hein-*
" *ſius, vir in hac arte exercitatiſſimus, percognitas ha-*
" *buiſſet, et ad eaſdem in recenſendis Maronis codicibus*
" *cogitationes et curas ſuas direxiſſet, maximi poëtarum*
" *carmina emendatius legerentur, quam adhuc lecta*
" *ſunt. Illud vero diſſimulandum non eſt, quod in*
" *editione Heinſiana, reliquis omnibus fideliore, loci*
" *haud pauci obſervationibus adverſentur: verum ex*
" *notis criticis, quae una cum Horatii poëmatis in ma-*
" *jore forma in lucem prodibunt, aequo et perito lectori,*

ni

" *ni fallor, apparebit, virum magnum in aliis locis op-*
" *timas veterum codicum lectiones ſecutum non eſſe, in*
" *aliis pravas, quod eae in omnibus antiquis membra-*
" *nis extarent, quodque vias emendandi non noviſſet,*
" *retinuiſſe.*"

QUO jure hanc viro clariſſimo dicam impegerit, teſtis idoneus erit ipſe Heinſius, qui in nota ad Claudian. de bello Gildon. v. 136. *tres Virgilianas lectiones memorabiles e codice Mediceo adfert.* " *Virgil. Ecl. IX.*
" Uſque ad aquam et veteres jam fracta cacumina fa-
" gos, *non* veteris fagi. *Initio Aeneid.* Italiam fato pro-
" fugus Lavinia venit litora, *non* Lavinaque. *Geo. II.*
" At rabidae tigres abſunt et ſaeva leones ſemina *non*
" leonum. *Sic tribus illis locis optimus ac vetuſtiſſimus*
" *Mediceus.*" *Et has quidem lectiones, quas Heinſius ibidem mirifice probat deliciiſque annumerat, ut veriſſimas reponi debuiſſe monſtrat regula critica quae indicat ex ignorata conſtructione plurimos ab ineptis correctoribus auctorum locos depravari: in Virgilio tamen Heinſiano, qui multis annis poſt Claudianum prodiit, earum lectionum optimarum ac fide vetuſtiſſimi codicis nitentium locum obtinent vulgatae corruptiones.*

QUOD Cl. Cuningamii curae in Horatium poſteriores, majuſque opus in pandectas juris civilis lucem non aſpexerint, dolet, neque immerito, reſpublica literaria; ſi hiſce enim laboribus per fata frui licuiſſet, parum abfuiſſet quin ad ſummum faſtigium evecta fuerit ea critices pars quae auctoribus corruptis priſtinum nitorem promittit.

promittit. Ad Virgilium quod attinet, varias lectiones e codicibus manu exaratis et vetustissimis impressis conjecturasque suas et alienas ad oras editionis Heinsianae celebratissimae, anni nempe 1676, adleverat vir doctissimus; quibus accurate, quantum potui, observatis, hanc adornavi editionem. Lectiones ab Heinsianis diversas codd. veterum auctoritate suffultas, viroque sagacissimo probatas, in contextum incunctanter admisi; non tamen eandem libertatem qua ipse in Horatio emendando usus est, ut conjecturis liberius indulgerem, mihi permitti judicavi: paucas admodum, easque certiores, in locos aliquot manifeste corruptos, recepi, quas vel morosissimis haud displicituras auguror. Quibus vero instructus subsidiis castigationes hasce in Maronem molitus sit Cl. Cuningamius, ex notulis subjectis apparebit. Praeter uberrimam lectionum messem quam ex MSS. suppeditarunt Pierius Valerianus, Geo. Fabricius, Greg. Bersmanus, Fulv. Ursinus et Jo. Henr. Boeclerus, duos codices MSS. quos Hulsianos vocat, alterum vetustiorem non malae notae; tertiumque Geo. Waddeli ipse contulisse videtur. Lectiones quoque quamplurimas e codd. Parisiensi regio et Markiano, nescio an ex collatione quam edidit Masvicius, profert. Editiones vetustae quas consuluit quinque omnino sunt, anni nempe 1470, quam principem vocat, quaeque annis 1472, 1474, et 1476 prodierunt, alia denique sine loco et anno: recentiores alicujus nominis non videtur neglexisse. Quo fonte lectiones a vulgaribus diversae deriventur, quantum fieri licuit,

licuit, fideliter indicavi, lectiones autem Virgilianas Pierii, ubique obvias, brevitati ſtudens omiſi, quas ideo prae oculis habeas velim conſulaſque ubi lectioni novae deſideratur auctoritas.

CUM jam ad finem properaret haec editio, venit ad manum Virgilius Mediceus typis impreſſus Florentiae anno proxime elapſo: neque mediocriter gaviſus ſum lectiones quamplurimas, nonnullas etiam conjecturas, Cl. Cuningamio placitas codicis veterrimi auctoritate muniri comperiens. Eum conſenſum ubique adnotavi, ſimul et lectiones aliquot inſigniores nondum, quod ſciam, obſervatas inſerui. Haſce notulas, paucaſque alias communicatas, ne cum Cuningamianis confundantur, uncinulis incluſi. Ne quid autem codicis Medicei pretio detraham, haud diſſimulandum eſt veriorem ſaepe exhibere lectionem membranas multo recentiores, etiam Heinſio judice qui vetuſtiſſimum hunc MS. praecipue ſequi profitetur: quin et animadvertere licet ſcripturae rationem ad ſaeculi quinti (quo vixiſſe videtur librarius) quam Auguſtei orthographiam propius accedere, adeo ut codici, utcunque venerandae antiquitatis, tantum in ea re a viris doctiſſimis tribui mirari ſubeat. Alium vero omnino codicem Medicei titulo donaſſe Pierium Valerianum, niſi quis virum doctiſſimum ſummae oſcitantiae aut malae fidei incuſare velit, collatis utriuſque lectionibus nimis manifeſtum eſt. An et de Romano idem pronunciandum ſit me quidem latet, Vaticanum quippe codicem Romae nuper quoque evulgatum nondum videre contigit.

SI

SI caſtigatior nunc prodit Virgilius, id Cl. Cuninga-mio, ſimul et viro eruditiſſimo Georgio Logano, ſacra munia in hac urbe ſumma cum laude obeunti, qui has avunculi ſui curas mecum humaniter communicavit, acceptum referas; utque in ſiglarum ipſiuſque ſcripturae difficili obſcuritate nuſquam non labi proclive erat, mihi imputes, candide lector, quidquid peccati eſt. Vale, et haec pauca operarum errata, quorum pleraque ex nimia ad Heinſianam editionem attentione irrepſerunt, emendes. Lege pag. 35. *verſ.* 1. denſet. 42. 15. filicem. 44. 8. ſcrobibus magnos 57. 26. vorticibus. 59. 31. mittet, *ſublata diſtinctione poſt* æſtas. 84. 14. vincit. 86. 8. *pone punctum poſt* omnis. 91. 14. turbabat. 96. 6. *et* 39. nate. 102. *dele verſ.* 25. 105. 19. poſſet *cum Donato.* 107. 13. *dele punctum poſt* auras. 131. 11. Circae. ib. 39. quondam vaſta. 169. 31. nunc deinde ſiniſtra. 326. 2. properi. *In notis pag.* 6. 15. *adde* Markl. ad Stat.

Datum EDINBURGI
ipſis Idib. Dec.
A. C. N. MDCCXLII.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICON LIBER.

TITYRUS, Ecloga I.

Meliboeus, Tityrus.

Meliboeus,

TITYRE, tu patulae recubans ſub tegmine fagi
Silveſtrem tenui muſam meditaris avena:
Nos patriae finis, et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſilvas.
Ti. O Meliboee, deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper deus: illius aram
Saepe tener noſtris ab ovilibus inbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipſum
Ludere, quae vellem, calamo permiſit agreſti.
Me. Non equidem invideo: miror magis. undique totis
Uſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protenus aeger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corulos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nuda connixa reliquit.
Saepe malum hoc nobis, ſi mens non laeva fuiſſet,
De coelo tactas memini praedicere quercus.
Sed tamen, iſte deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
Ti. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
Stultus ego huic noſtrae ſimilem, quo ſaepe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibus catulos ſimilis, ſic matribus haedos
Noram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit urbis,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
Me. Et quae tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?
Ti. Libertas: quae ſera tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat;
Reſpexit tamen, et longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (ſatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi,
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis et ingratae premeretur caſeus urbi,
Non umquam gravis aere domum mihi dextra redibat.
Me. Mirabar, quid moeſta deos, Amarylli, vocares:
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. ipſae te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa haec arbuſta vocabant.
Ti. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam praeſentis alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi juvenem, Meliboee, quot annis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves, pueri: ſubmittite tauros.
Me. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt?
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco;
Non inſueta gravis tentabunt pabula foetas:
Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontis ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quae ſemper vicino ab limite ſepes,
Hyblaeis apibus florem depaſta ſalicti,
Saepe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.
Ti. Ante leves ergo paſcentur in aethere cervi,
Et freta deſtituent nudos in litore piſcis:

Ante

Ante, pererratis amborum finibus exsul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrin,
Quam nostro illius labatur pectore voltus.
Me. At nos hinc alii sitientis ibimus Afros:
Pars Scythiam, et rapidum Cretae veniemus Oaxen,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En umquam patrios longo post tempore finis,
Pauperis ac tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius haec tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia civis
Produxit miseros! en quis consevimus agros!
Insere nunc, Meliboee, piros; pone ordine vitis.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam. non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum, et salices carpetis amaras.
Ti. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

ALEXIS, Ecloga II.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Adsidue veniebat. ibi haec incondita solus
Montibus et silvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras ac frigora captant:
Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis et rapido fessis messoribus aestu
Allia serpullumque herbas contundit olentis.
At me cum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristis Amaryllidis iras

Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quaeris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meae Siculis errant in montibus agnae.
Lac mihi non aeſtate, novom non frigore defit.
Canto, quae ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnin
Judice te metuam, ſi numquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humilis habitare caſas, et figere cervos,
Haedorumque gregem viridi conpellere hibiſco!
Mecum una in ſilvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere pluris
Inſtituit: Pan curat ovis, oviumque magiſtros.
Nec te poeniteat calamo triviſſe labellum.
Haec eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem conpacta cicutis
Fiſtula, Damoetas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damoetas: invidit ſtultus Amyntas.
Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli ſparſis etiam nunc pellibus albo,
(Bina die ſiccant ovis ubera) quos tibi ſervo.
Jam pridem à me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphae calathis: tibi candida Naïs,
Pallentis violas et ſumma papavera carpens,
Narciſſum et florem jungit bene olentis anethi.
Tum, caſia atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: honos erit huic quoque pomo.

Et vos, ô lauri, carpam, et te, proxima myrte.
Sic positae quoniam suavis miscetis odores.
Rusticus es, Corydon. nec munera curat Alexis:
Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui misero mihi? floribus austrum
Perditus, et liquidis inmisi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitarunt dî quoque silvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipsa colat. nobis placeant ante omnia silvae.
Torva leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam;
Florentem cytisum sequitur lasciva capella:
Te Corydon, ô Alexi. trahit sua quemque voluptas.
Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentis decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor. quis enim modus adsit amori?
Ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem, potius quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

PALAEMON, Ecloga III.

Menalcas, Damoetas, Palaemon.

Menalcas.

Dic mihi, Damoeta, cujum pecus? an Meliboei?
Da. Non: verum Aegonis. nuper mihi tradidit
Me. Infelix ô semper oves pecus! ipse Neaeram [Aegon.
Dum fovet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur;
Hic alienus ovis custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.
Da. Parcius ista viris tamen objicienda memento.
Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles, Nymphae risere sacello.
Me. Tum, credo, cum me arbustum videre Myconis,
Atque mala vitis incidere falce novellas.
Da. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidos arcum
Fregisti et calamos: quae tu, perverse Menalca,
Et cum vidisti puero donata, dolebas,

Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
Me. Quid domini faciant, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et cum clamarem: Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu post carecta latebas.
Da. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipse fatebatur: sed reddere posse negabat.
Me. Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula cera
Iuncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
Da. Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam, ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus,
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
Me. De grege non ausim quidquam deponere tecum.
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.
Verum id, quod multo tute ipse fatebere majus,
Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, caelatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis
Diffusos edera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon: et quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quae messor, quae curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Da. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho,
Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentis.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes.
Me. Nunquam hodie effugies. veniam quocunque vocaris,
Audiat haec tantum vel qui venit, ecce, Palaemon:
Efficiam posthac quemquam ne voce lacessas.
Da. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio. tantum, vicine Palaemon,

Sensibus

Sensibus haec imis (res est non parva) reponas.
Pa. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent silvae, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde sequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenae.
Da. Ab Jove principium Musae: Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curae.
Me. Et me Phoebus amat: Phoebo sua semper apud me
Munera sunt lauri, et suave rubens hyacinthus.
Da. Malo me Galatea petit lasciva puella;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.
Me. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.
Da. Parta meae Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aëriae quo congessere palumbes.
Me. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi: cras altera mittam.
Da. O quoties, et quae nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divom referatis ad auris. [ta,
Me. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amyn-
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
Da. Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
Me. Phyllida amo ante alias; nam me discedere flevit:
Et, Longum formose vale, vale, inquit, Iola.
Da. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
Me. Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,
Lenta salix foeto pecori; mihi solus Amyntas.
Da. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam:
Pierides, vitulam lectori pascite vestro.
Me. Pollio et ipse facit nova carmina. pascite taurum,
Jam cornu petat, ac pedibus qui spargat arenam.
Da. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet,
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
Me. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi:
Atque idem jungat volpes, et mulgeat hircos.
Da. Qui legitis flores, et humi nascentia fraga,

Frigidus,

Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
Me. Parcite oves nimium procedere : non bene ripae
Creditur. ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
Da. Tityre, paſcentis à flumine reice capellas :
Ipſe, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.
Me. Cogite ovis, pueri : ſi lac praeceperit aeſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
Da. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori eſt pecoriſque magiſtro.
Me. His certe neque amor cauſſa eſt : vix oſſibus haerent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
Da. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tris pateat coeli ſpatium non amplius ulnas.
Me. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcuntur flores : et Phyllida ſolus habeto.
Pa. Non noſtrum inter vos tantas conponere litis :
Et vitula tu dignus, et hic : et quiſquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri. ſat prata biberunt.

POLLIO, Ecloga IV.

SIcelides Muſae, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricae.
Si canimus ſilvas, ſilvae ſint Conſule dignae.
Ultima Cumaei venit jam carminis aetas :
Magnus ab integro ſaeclorum naſcitur ordo.
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna :
Jam nova progenies coelo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina : tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc aevi, te Conſule, inibit,
Pollio : et incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille deûm vitam accipiet, diviſque videbit
Permixtos heroas, et ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
Ac tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu

Errantis

Errantis ederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſae lacte domum referent diſtenta capellae
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et ſerpens, et fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
Ac ſimul heroum laudes et facta parentis
Jam legere, et quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paullatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva:
Et durae quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcae veſtigia fraudis,
Quae tentare Thetin ratibus, quae cingere muris
Oppida, quae jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet et ipſe mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentis veſtiet agnos.
Talia ſaecla, ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcae.
Adgredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Cara deûm ſuboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, coelumque profundum:
Aſpice, venturo laetantur ut omnia ſaeclo.
O mihi tum longae maneat pars ultima vitae,
Spiritus et quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adſit,
Orphi Calliopea, Lino formoſus Apollo.

Pan

Pan etiam Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice victum.
Incipe, parve puer; risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe, parve puer: qui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

DAPHNIS, Ecloga V.

Menalcas, Mopsus.

CUr non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare levis, ego dicere versus,
Hic corulis mixtas inter considimus ulmos?
Mo. Tu major. tibi me est aequum parere, Menalca:
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus. aspice, ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.
Me. Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.
Mo. Quid si idem certet Phoebum superare canendo?
Me. Incipe, Mopse, prior; si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: pascentis servabit Tityrus haedos.
Mo. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
Mo. Sed tu desine plura, puer: successimus antro.
Exstinctum nymphae crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coruli testes, et flumina nymphis:
Cum, complexa sui corpus miserabile gnati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egêre diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis adtigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri silvaeque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subjungere tigris

Insti-

Inſtituit, Daphnis thiaſos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis. poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſaepe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, et ſteriles naſcuntur avenae.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus, et ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſilvis, hinc uſque ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
Me. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine: quale per aeſtum
Dulcis aquae ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum aequiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen haec quocunque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus; Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus. amavit nos quoque Daphnis.
Mo. An quidquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus: et iſta
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes et ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſilvas, et cetera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.
Ipſi laetitia voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſae jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, deus ille, Menalca.
Sis bonus, ô felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quot annis,
Crateraſque duo ſtatuam tibi pinguis olivi:

Et

Et multo in primis hilarans convivia baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra;
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas, et Lyctius Aegon:
Saltantis Satyros imitabitur Alphesiboeus.
Haec tibi semper erunt, et cum solennia vota
Reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis
Agricolae facient: damnabis tu quoque votis.
Mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quae
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexin:
Haec eadem docuit, Cujum pecus? An Meliboei?
Mo. Ac tu sume pedum, quod, me cum saepe rogaret,
Non tulit Antigenes, (et erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca.

SILENUS, Ecloga VI.

Faunorum, Satyrorum et Silvanorum, Delectatio.

PRima Syracosio dignata est ludere versu,
Nostra neque erubuit silvas habitare Thalia.
Cum canerem reges et praelia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pinguis
Pascere oportet ovis, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, ac tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non injussa cano. si quis tamen haec quoque, si quis
Captus amore leget; te nostrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet. nec Phoebo gratior ulla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro

Sile-

Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, iaccho,
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant:
Et gravis adtrita pendebat cantharus anſa.
Adgreſſi (nam ſaepe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſocium, timidiſque ſupervenit Aegle:
Aegle Naïadum pulcherrima. jamque videnti
Sanguineis frontem moris ac tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri. ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina quae voltis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebo gaudet Parnaſia rupes:
Nec tantum Rhodope mirantur et Iſmarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animaeque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, et ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Coeperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Jamque novum ut terrae ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius utque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſilvae cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montis.
Hinc lapides Pyrrhae jactos, Saturnia regna,
Caucaſiaſque refert volucres, furtumque Promethi.
His adjungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamaſſent: ut litus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit?
Proetides inplerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpis pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus, quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſaepe in levi quaeſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!

Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentis ruminat herbas,
Aut aliquam in magno ſequitur grege. claudite nymphae,
Dictaeae nymphae, nemorum jam claudite ſaltus:
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquae ſtabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amarae
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montis ut duxerit una ſororum;
Utque viro Phoebi chorus adſurrexerit omnis;
Ut Linus haec illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſae,
Aſcraeo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynaei nemoris dicatur origo:
Ne qui ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar ut Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, et gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Teri narraverit artus?
Quas ille Philomela dapes, quae dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, et quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quae, Phoebo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit. pulſae referunt ad ſidera valles.
Cogere donec ovis ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, et invito proceſſit Veſper Olympo.

MELIBOEUS, ECLOGA VII.

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

ME. FOrte ſub arguta conſederat ilice Daphnis, [num;
Conpulerantque greges Corydon et Thyrſis in u-
Thyrſis

Thyrſis ovis, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat. atque ego Daphnin
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocius, inquit,
Huc ades, ô Meliboee: caper tibi ſalvus, et haedi.
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera praetexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos a lacte domi quae clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Coepere: alternos Muſae meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
Co. Nymphae, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phoebi
Verſibus ille facit. aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
Th. Paſtores, edera creſcentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
Co. Setoſi caput hoc apri, tibi Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
Th. Sinum lactis, et haec te liba, Priape, quot annis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si foetura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
Co. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cycnis, edera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent praeſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
Th. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,

Horridior ruſco, projecta vilior alga ;
Si mihi non haec lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
Co. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite. jam venit aeſtas
Torrida : jam laeto turguent in palmite gemmae.
Th. Hic focus, ac taedae pingues, hic plurimus ignis
Semper, et adſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
Co. Stant et juniperi, et caſtaneae hirſutae :
Strata jacent paſſim ſua quaeque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident. at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina ſicca.
Th. Aret ager : vitio moriens ſitit aëris herba :
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtrae nemus omne virebit :
Juppiter et laeto deſcendet plurimus imbri.
Co. Populus Alcidae gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſae myrtus Veneri, ſua laurea Phoebo.
Phyllis amat corulos. illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phoebi.
Th. Fraxinus in ſilvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis.
Saepius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſilvis cedat tibi, pinus in hortis.
Me. Haec memini, et victum fruſtra contendere Thyrſin,
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

PHARMACEUTRIA, Ecloga VIII.

Damon, Alphesiboeus.

PAſtorum muſam Damonis et Alphefiboei,
Inmemor herbarum quos eſt mirata juvenca
Certantis, quorum ſtupefactae carmine lynces ;
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus :
Damonis muſam dicemus et Alphefiboei.
Tu mihi ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,

Sive

Sive oram Illyrici legis aequoris ; en erit umquam
Ille dies, liceat mihi cum tua dicere facta ?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno !
A te principium : tibi desinet. accipe jussis
Carmina coepta tuis : atque hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere laurus.
Frigida vix coelo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba,
Incumbens tereti Damon sic coepit olivae.
Da. Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum;
Conjugis indigno Nisae deceptus amore
Dum queror, et divos, (quamquam nil testibus illis
Profeci) extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
Semper habet ; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertis.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur. quid non speremus amantes ?
Jungentur jam gryphes equis : aevoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
Mopse, novas incide faces : tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces : tibi deseret Hesperus Oetam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
O digno conjuncta viro, dum despicis omnis,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellae,
Hirsutumque supercilium, prolixaque barba :
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam acceperat annus :
Jam fragilis poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error !
Incipe Maenalios, mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit amor. duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt.

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Saevus amor docuit gnatorum ſanguine matrem
Conmaculare manus. crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer inprobus ille?
Inprobus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc et ovis ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricae.
Certent et cycnis ululae: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſilvis, inter Delphinas Arion.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſilvae.
Praeceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar. extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine, Maenalios jam deſine, tibia, verſus.
Haec Damon: vos, quae reſponderit Alphesiboeus,
Dicite, Pierides. non omnia poſſumus omnes.
Al. Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta:
Verbenaſque adole pinguis et maſcula tura:
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus. nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel coelo poſſunt deducere lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulixi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Terna tibi haec primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque haec altaria circum
Effigiem duco. numero deus inpare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Limus ut hic dureſcit, et haec ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni; ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Talis

Talis amor Daphnin, qualis, cum feſſa juvencum
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
Propter aquae rivom viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſerae meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quae nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando. debent haec pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque haec Ponto mihi lecta venena,
Ipſe dedit Moeris. naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſaepe lupum fieri, et ſe condere ſilvis
Moerin, ſaepe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Tranſque caput jace: ne reſpexeris. his ego Daphnin
Adgrediar, nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Aſpice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe. bonum ſit!
Neſcio quid certe eſt: et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

MOERIS, Ecloga IX.

Lycidas, Moeris.

Ly. QUO te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
Mo. O Lycida, vivi pervenimus; advena noſtri,
Quod numquam veriti ſumus, ut poſſeſſor agelli
Diceret: Haec mea ſunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes, quoniam Fors omnia verſat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus haedos.
Ly. Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam et veteres, jam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcan.

Mo. Au-

Mo. Audieras; et fama fuit. ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere litis
Ante finiſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Moeris, nec viveret ipſe Menalcas.
Ly. Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Paene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontis induceret umbra?
Vel quae ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre; et inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
Mo. Immo haec, quae Varo nec dum perfecta canebat,
Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua vae miſerae nimium vicina Cremonae!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
Ly. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiſo paſtae diſtentent ubera vaccae.
Incipe, ſi quid habes. et me fecere poëtam
Pierides: ſunt et mihi carmina. me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
Mo. Id quidem ago; ac tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea. quis eſt nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Inminet, et lentae texunt umbracula vites.
Huc ades; inſani feriant ſine litora fluctus.
Ly. Quid, quae te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
Mo. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionaei proceſſit Caeſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.

Inſere,

Inſere, Daphni, piros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert aetas, animum quoque. ſaepe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina. vox quoque Moerin
Jam fugit ipſa: lupi Moerin videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſaepe Menalcas.
Ly. Cauſſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet aequor: et omnes,
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris aurae.
Hinc adeo media eſt nobis via. namque ſepulchrum
Incipit apparere Bianoris. hic, ubi denſas
Agricolae ſtringunt frondes, hic, Moeri, canamus:
Hic haedos depone. tamen veniemus in urbem.
Aut, ſi, nox pluviam ne conligat ante, veremur,
Cantantes licet uſque (minus via laedat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
Mo. Deſine plura, puer: et, quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

GALLUS, Ecloga X.

Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quae legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubter labêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe. ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera adtondent ſimae virgulta capellae.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſilvae.
Quae nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellae
Naïdes, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aoniae Aganippes.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricae:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Maenalus, et gelidi fleverunt ſaxa Lycaei.
Stant et oves circum: noſtri nec poenitet illas:
Nec te poeniteat pecoris, divine poëta:
Et formoſus ovis ad fluminа pavit Adonis.
Venit et upilio: tardi venere bubulci:

Uvidus

Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? venit Apollo:
Galle, quid inſanis? inquit. tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit et agreſti capitis Silvanus honore,
Florentis ferulas et grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiae venit: quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellae.
Triſtis at ille, Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus haec veſtris: ſoli cantare periti
Arcades. ô mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturae vinitor uvae!
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigrae violae ſunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata, Lycori.
Hic nemus: hic ipſo tecum conſumerer aevo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtis.
Tu procul a patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni
Me ſine ſola vides. ah te ne frigora laedant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, et Chalcidico quae ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſilvis, inter ſpelaea ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illae: creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Maenala nymphis:
Aut acris venabor apros. non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantis

Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula; tanquam haec sint nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, neque carmina nobis
Ipsa placent: ipsae rursum concedite silvae.
Non illum nostri possunt mutare labores:
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nivis hiemis subeamus aquosae,
Nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Aethiopum versemus ovis sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor. et nos cedamus Amori.
Haec sat erit, divae, vestrum cecinisse poëtam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides. vos haec facietis maxima Gallo:
Gallo, quojus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cunctantibus umbra.
Juniperi gravis umbra. nocent et frugibus umbrae.
Ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae.

P. Virgilii Maronis Bucolicon
Liber Explicitus.

P. VIR-

Ire:

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER PRIMUS.

Ad C. Cilnium Maecenatem.

QUID faciat laetas segetes, quo sidere terram
Vertere, Maecenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat: quae cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ô clarissima mundi
Lumina, labentem coelo quae ducitis annum:
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis:
Et vos agrestum praesentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae:
Munera vestra cano. tuque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycaei
Pan ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
Adsis ô Tegeaee favens, oleaeque Minerva
Inventrix, uncique puer monstrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum:
Dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo semine fruges:
Quique satis largum coelo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia incertum est; urbisne invisere, Caesar,
Terrarumque velis curam, et te maxumus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;

An deus inmenſi venias maris, ac tua nautae
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelaſque ſequentis
Panditur. ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, et coeli juſta plus parte reliquit.
Quicquid eris; (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Graecia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus adnue coeptis,
Ignaroſque viae mecum miſeratus agreſtis
Ingredere, et votis jam nunc adſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et ſulco adtritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolae, bis quae ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius inmenſae ruperunt horrea meſſes.
Ac prius ignotum ferro quam ſcindimus aequor,
Ventos, et varium coeli praediſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum,
Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvae:
Arborei foetus alibi atque injuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabaei?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges, aeternaque foedera certis
Impoſuit Natura locis: quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati durum genus. ergo age, terrae
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
Fortes invortant tauri, glebaſque jacentis
Pulverulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.
At ſi non fuerit tellus fecunda; ſub ipſum

Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant laetis ne frugibus herbae;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novalis,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde prius laetum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenuis foetus viciae, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragilis calamos ſilvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenae:
Urunt Lethaeo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola; neve
Effoetos cinerem inmundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt foetibus arva.
Nec nulla interea eſt inaratae gratia terrae.
Saepe etiam ſterilis incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires, et pabula terrae
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu pluris calor ille vias et caeca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, et venas adſtringit hiantis:
Ne tenues pluviae, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertis,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quae ſuſcitat aequore terga,
Rurſus in obliquom verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolae. hiberno laetiſſima pulvere farra,
Laetus ager. nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, et ipſa ſuas mirantur Gargara meſſis.
Quid dicam, jacto qui ſemine comminus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenae?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentis?

Et, cum exuſtus ager morientibus aeſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit. illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba;
Cum primum ſulcos aequant ſata? quique paludis
Conlectum humorem bibula deducit arena?
Praeſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo;
Unde cavae tepido ſudant humore lacunae.
Nec tamen (haec cum ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti) nihil inprobus anſer,
Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Ne ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quaerebant: ipſaque tellus
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Praedarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artis
Paullatim, et ſulcis frumenti quaereret herbam;
Ut ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros et nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere viſco,
Inventum; et magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutae lamina ſerrae:
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variae venere artes. labor omnia vicit

Inprobus, ac duris urguens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
Inſtituit: cum jam glandes atque arbuta ſacrae
Deficerent ſilvae, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet robigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus. intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſilva
Lappaeque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium et ſteriles dominantur avenae.
Quod niſi et adſiduis herbam inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum;
Concuſſaque famem in ſilvis ſolabere quercu.
Dicendum, et quae ſint duris agreſtibus arma:
Quîs ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, et inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinae matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere raſtri:
Virgea praeterea Celei viliſque ſupellex,
Arbuteae crates, et myſtica vannus Iacchi.
Omnia quae multo ante memor proviſa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſilvis magna vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic ab ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binae aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Caeditur et tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quae currus a tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum praecepta referre;
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbae, neu pulvere victa fatiſcat;
Tum variae inludant peſtes. ſaepe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpae.
Inventuſque cavis bufo, et quae plurima terrae

Monſtra

Monſtra ferunt. Populat ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectae.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſilvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentis:
Si ſuperant foetus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxurie foliorum exuberat umbra,
Nequidquam pinguis palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca,
Grandior ut foetus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, et multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxuma quaeque manu legeret. ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit; ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
Praeterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Haedorumque dies ſervandi, et lucidus Anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis
Pontus et oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem:
Exercete, viri, tauros; ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumae intractabilis imbrem.
Nec non et lini ſegetem et Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere raſtris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio. tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci; et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et averſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoae Atlantides abſcondantur,
Cnoſſiaque ardentis decedat ſtella Coronae,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque

Invitae properes anni ſpem credere terrae.
Multi ante occaſum Maiae coepere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si vero viciamque ſeres vilemque faſelum,
Nec Peluſiacae curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, et ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent coelum zonae: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, ac torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremae dextra laevaque trahuntur,
Caerulea glacie concretae atque imbribus atris.
Has inter mediamque duae mortalibus aegris
Munere conceſſae divôm. via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhipaeaſque arduus arcis
Conſurgit; premitur Libyae devexus in auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi:
Maxumus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingui.
Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, et obtenta denſentur nocte tenebrae:
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit:
Noſque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio praediſcere caelo
Poſſumus, hinc meſſiſque diem, tempuſque ſerendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat: quando armatas deducere claſſis,
Aut tempeſtivam ſilvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur et ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſiquando continet imber,
Multa, forent quae mox caelo properanda ſereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem; cavat arbore lintres:

Aut

Aut pecori ſignum, aut numeros inpreſſat acervis.
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornis,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc facilis Rubia texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quaedam exercere diebus
Fas et jura ſinunt. rivos diducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti praetendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Saepe oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atrae maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatae. tum partu terra nefando
Coeumque Iapetumque creât, ſaevomque Typhoëa,
Et conjuratos caelum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati inponere Pelio Oſſam
Scilicet, atque Oſſae frondoſum involvere Olympum:
Ter pater exſtructos disjecit fulmine montis.
Septuma poſt decumam felix et ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, et licia telae
Addere. nona fugae melior, contraria furtis.
Multa adeo melius gelida ſe nocte dedere,
Aut cum ſole novo terras inrorat Eous.
Nocte leves melius ſtipulae, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjunx percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Volcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur aeſtu,
Et medio toſtas aeſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus. hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe laeti convivia curant.

Invitat

Invitat genialis hiems, curaſque reſolvit:
Ceu preſſae cum jam portum tetigere carinae,
Puppibus et laeti nautae inpoſuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundae,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni et ſidera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, et mollior aeſtas,
Quae vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver;
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, et cum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turguent?
Saepe ego, cum flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere proelia vidi:
Quae gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem ſtipulaſque volantis.
Saepe etiam inmenſum caelo venit agmen aquarum,
Et foedam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Conlectae ex alto nubes. ruit arduus aether,
Et pluvia ingenti ſata laeta boumque labores
Diluit. inplentur foſſae, et cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus aequor.
Ipſe pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra. quo maxuma motu
Terra tremit: fugere ferae; et mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor. ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant auſtri, et denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangit.
Hoc metuens, caeli menſis, et ſidera ſerva,
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis caeli Cyllenius erret in orbis.
In primis venerare deos, atque annua magnae
Sacra refer Cereri laetis operatus in herbis,
Extremae ſub caſum hiemis, jam vere ſereno.

Tum

Tum pingues agni, et tum molliſſima vina:
Tum ſomni dulces, denſaeque in montibus umbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Quoi tu lacte favos, et miti dilue baccho:
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges;
Omnis quam chorus, et ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, et carmina dicat.
Atque haec ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Aeſtuſque, pluviaſque, et agentis frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent Auſtri: quid ſaepe videntes
Agricolae, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Litora miſceri, et nemorum increbreſcere murmur.
Jam ſibi tum a curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex aequore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora: cumque marinae
In ſicco ludunt fulicae: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Saepe etiam ſtellas, vento inpendente, videbis
Praecipites caelo labi, noctiſque per umbram
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus:
Saepe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantis in aqua conludere plumas.
At Boreae de parte trucis cum fulminat, et cum
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legunt. numquam inprudentibus imber
Obfuit. aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriae fugere grues: aut bucula caelum
Suſpiciens patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranae cecinere querelam.
Saepius et tectis penetralibus extulit ova

Angu-

Anguſtum formica terens iter, et bibit ingens
Arcus: et e paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quae Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Ne nocturna quidem carpentes penſa puellae
Neſcivere hiemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putris concreſcere fungos.
Nec minus eximbris ſoles et aperta ſerena
Proſpicere, et certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;
Tenuia nec lanae per caelum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectae Thetidi Alcyones: non ore ſolutos
Inmundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis et occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Adparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens ſecat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat aethera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant: et ſaepe cubilibus altis,
Neſcio qua praeter ſolitum dulcedine laeti,
Inter ſe foliis ſtrepitant. juvat imbribus actis
Progeniem parvam dulciſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
Verum, ubi tempeſtas et caeli mobilis humor
Mutavere vias, et Juppiter uvidus auſtris

Denſat,

Denſat, erant quae rara modo, et, quae denſa, relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
Et laetae pecudes, et ovantes gutture corvi.
Si vero ſolem ad rapidum lunaſque ſequentis
Ordine reſpicies; numquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenae.
Luna revertentes cum primum conligit ignis,
Si nigrum obſcuro conprenderit aëra cornu,
Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit. vento ſemper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per caelum cornibus ibit;
Totus et ille dies, et qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in litore nautae
Glauco, et Panopeae, et Inoo Melicertae.
Sol quoque et exoriens, et cum ſe condit in undas,
Signa dabit. ſolem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quae mane refert, et quae ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres. namque urguet ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi rumpent radii, aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mitis defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis. nam ſaepe videmus
Ipſius in voltu varios errare colores.
Caeruleus pluviam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculae incipient rutilo inmiſcerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Fervere. non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.

At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſilvas cernes aquilone moveri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam caecos inſtare tumultus
Saepe monet, fraudemque et operta tumeſcere bella.
Ille etiam extincto miſeratus Caeſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Inpiaque aeternam timuerunt ſaecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, et aequora ponti,
Obſcenaeque canes, inportunaeque volucres
Signa dabant. quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa!
Armorum ſonitum toto Germania caelo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos volgo exaudita ſilentis
Ingens, et ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutae,
Infandum! ſiſtunt amnes, terraeque dehiſcunt,
Et maeſtum inlacrimat templis ebur, aeraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſilvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit. nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibrae adparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit: et alte
Per noctem reſonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias caelo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arſere cometae.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, et latos Haemi pingueſcere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra robigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanis,

Gran-

Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
Di patrii Indigetes, et Romule, Veſtaque mater,
Quae Tuſcum Tiberim, et Romana Palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſaeclo
Ne prohibete. ſatis jam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteae luimus perjuria Troiae.
Jam pridem nobis caeli te regia, Caeſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas: tot bella per orbem:
Tam multae ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos. ſqualent abductis arva colonis,
Et curvae rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinae ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt. ſaevit toto Mars inpius orbe.
Ut, cum carceribus ſeſe effudere quadrigae,
Addunt in ſpatia, et fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

GEORGICON Lib. II.

HActenus arvorum cultus, et ſidera coeli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non ſilveſtria tecum
Virgulta, et prolem tarde creſcentis olivae.
Huc, pater ô Lenaee, (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus auctumno
Floret ager; ſpumat plenis vindemia labris)
Huc, pater ô Lenaee, veni; nudataque muſto
Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipſae
Sponte ſua veniunt, campoſque et flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentaeque geneſtae,
Populus, et glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altae
Caſtaneae, nemorumque Jovi quae maxima frondet
Aeſculus, atque habitae Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſia laurus

Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos Natura modos primum dedit: his genus omne
Silvarum, fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, et acuto robore vallos:
Silvarumque aliae preſſos propaginis arcus
Exſpectant, et viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliae: ſummumque putator
Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſaepe alterius ramos inpune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pirum, et prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ô, proprios generatim diſcite cultus,
Agricolae, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes jaceant terrae. juvat Iſmara baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, ô famae merito pars maxima noſtrae,
Maecenas; pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguae centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox. ades, et primi lege literis oram.
In manibus terrae. non hic te carmine ficto,
Atque per ambages et longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quae ſe tollunt in luminis oras,
Infecunda quidem, ſed laeta et fortia ſurgunt:
Quippe ſolo Natura ſubeſt. tamen haec quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilveſtrem animum: cultuque frequenti,
In quaſcumque voces artis, haud tarda ſequentur.
Nec non et, ſterilis quae ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altae frondes, et rami matris opacant,
Creſcentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
Jam, quae ſeminibus jactis ſe ſuſtulit, arbos

Tarda

Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpis avibus praedam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor inpendendus, et omnes
Cogendae in ſulcum, ac multa mercede domandae.
Sed truncis oleae melius, propagine vites,
Reſpondent, ſolido Paphiae de robore myrtus.
Plantis edurae coruli naſcuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeaeque arbos umbroſa coronae,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, et caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex foetu nucis arbutus horrida;
Et ſteriles platani malos geſſere valentis,
Caſtaneas fagus, ornuſque incanuit albo
Flore piri, glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere, atque oculos inponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenuis rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, et alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantae inmittuntur. nec longum tempus, et ingens
Exiit ad caelum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, et non ſua poma.
Praeterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, neque Idaeis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivae,
Orchades, et radii, et amara pauſia bacca,
Pomaque, et Alcinoi ſilvae: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque piris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiae vites, ſunt et Mareotides albae:
Pinguibus hae terris habiles, levioribus illae.
Et paſſo pſythia utilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureae, preciaeque. et quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Sunt etiam Ammineae vites firmiſſima vina,
Tmolius adſurgit quibus, et rex ipſe Phanaeus,
Argitiſque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, Dîs et menſis accepta ſecundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, bumaſte, racemis.
Sed neque quam multae ſpecies, nec nomina quae ſint,
Eſt numerus; neque enim numero conprendere refert:
Quem qui ſcire velit, Libyci velit aequoris idem
Diſcere quam multae zephyro turbentur arenae:
Aut, ubi navigiis violentior incidit eurus,
Noſſe quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terrae ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Litora myrtetis laetiſſima. denique apertos
Bacchus amat collis: aquilonem et frigora taxi.
Aſpice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.
Diviſae arboribus patriae. ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt turea virga Sabaeis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectunt tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullae jactu potuere ſagittae.
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris,
Media fert triſtis ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali; quo non praeſentius ullum,
Pocula ſi quando ſaevae infecere novercae,
Miſcueruntque herbas et non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro;
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat. folia haud ullis labentia ventis:
Flos ad prima tenax animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et ſenibus medicantur anhelis.

Sed

Sed neque Medorum ſilvae ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque turiferis Panchaïa pinguis arenis.
Haec loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertêre, ſatis inmanis dentibus hydri;
Nec galeis, denſiſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidae fruges, et Bacchi Maſſicus humor
Inplevere: tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxuma taurus
Victima, ſaepe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver adſiduum, atque alienis menſibus aeſtas:
Bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidae tigres abſunt, et ſaeva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentis;
Nec rapit inmenſos orbis per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe conligit anguis.
Adde tot egregias urbis, operumque laborem,
Tot congeſta manu praeruptis oppida ſaxis;
Fluminaque antiquos ſubterlabentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem, quodque adluit infra,
An ne lacus tantos? te, Lari maxime, teque,
Fluctibus et fremitu adſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra:
Atque indignatum magnis ſtridoribus aequor,
Julia qua ponto longe ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis inmittitur aeſtus Avernis?
Haec eadem argenti rivos, aeriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Haec genus acre virûm Marſos, pubemque Sabellam,
Adſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: haec Decios, Marios, magnoſque Camillos:
Scipiadas duros bello: et te, maxime Caeſar:
Qui nunc extremis Aſiae jam victor in oris
Inbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus;
Magna virûm: tibi res antiquae laudis et artis

Ingredior, ſanctos auſus recludere fontis,
Aſcraeumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quae robora cuique,
Quis color, et quae ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, et dumoſis calculus arvis,
Palladia gaudent ſilva vivacis olivae.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, et ſtrati baccis ſilveſtribus agri.
At quae pinguis humus, dulcique uligine laeta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus,
Qualem ſaepe cava montis convalle ſolemus
Diſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro,
Et ſilicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi praevalidas olim multoque fluentes
Sufficiet baccho vitis: hic fertilis uvae,
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut foetus ovium, aut urentis culta capellas:
Saltus, et ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, et preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum, (namque hoc imitamur arando)
Optuma frumentis. non ullo ex aequore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſilvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illae altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humilis apibus caſias roremque miniſtrat:

Et tophus ſcaber, et nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios aeque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas praebere latebras.
Quae tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucris;
Et bibit humorem, et, cum volt, ex ſe ipſa remittit,
Quaeque ſuo ſemper viridi ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie et falſa laedit robigine ferrum;
Illa tibi laetis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleo eſt: illam experiere colendo,
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Veſevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non aequus Acerris.
Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras;
Altera frumentis quoniam favet, altera baccho;
Denſa magis cereri, rariſſima quaeque lyaeo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, et pedibus ſummas aequabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis
Aptius uber erit. ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, et ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantis craſſaque terga
Exſpecta, et validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, et quae perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen. tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque praelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus undae
Ad plenum calcentur. aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, et ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quae ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus. haud umquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores alit herbas, ipſaque juſto
Laetior. ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,

Neu

Neu ſe praevalidam primis oſtendat ariſtis!
Quae gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quaeque levis. promtum eſt oculis praediſcere nigram,
Et quis cui color. at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceae tantum, taxique nocentes
Interdum, aut ederae pandunt veſtigia nigrae.
His animadverſis, terram multo ante memento
Excoquere, magnos ſcrobibus concidere montis,
Ante ſupinatas aquiloni oſtendere glebas,
Quam laetum infodias vitis genus. optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidaeque pruinae,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, et quo mox digeſta feratur,
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam caeli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quaeque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
Reſtituant. adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,
Quaere prius. ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere bacchus.
Sin, tumulis adclive ſolum colliſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſaepe ingenti bello cum longa cohortis
Explicuit legio, et campo ſtetit agmen aperto,
Directaeque acies, ac late fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Proelia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan et ſcrobibus quae ſint faſtigia quaeras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altior ac terrae penitus defigitur arbos,
Aeſculus in primis: quae quantum vertice ad auras
Aetherias,

Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt. inmota manet, multoſque nepotes,
Multa virûm volvens durando ſaecula vincit.
Tum fortis late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corulum ſere: neve flagella
Summa pete, aut ſumma deſtringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terrae) neu ferro laede retuſo
Semina, neve oleae ſilveſtris inſere truncos.
Nam ſaepe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora conprendit, frondeſque elabſus in altas
Ingentem caelo ſonitum dedit. inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad caelum picea craſſus caligine nubem:
Praeſertim ſi tempeſtas a vertice ſilvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non a ſtirpe valent, caeſaeque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante moveri.
Rura gelu tum claudit hiems: nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem adfigere terrae.
Optima vinetis ſatio, cum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:
Prima vel auctumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis. jam praeterit aeſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſilvis:
Vere tument terrae, et genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether
Conjugis in gremium laetae deſcendit, et omnes
Magnus alit, magno conmixtus corpore, foetus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris

Laxant

Laxant arva ſinus. ſuperat tener omnibus humor;
Inque novos ſoles audent ſe germina tuto
Credere: nec metuit ſurgentis pampinus Auſtros,
Aut actum caelo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, et frondis explicat omnis.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Inluxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri:
Cum primae lucem pecudes hauſere, virûmque
Terrea progenies duris caput extulit arvis,
Inmiſſaeque ferae ſilvis, et ſidera caelo.
Nec res hunc tenerae poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet caeli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quaecumque premes virgulta per agros,
Sparge ſimo pingui, et multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentis infode conchas.
Inter enim labentur aquae, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata. jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtae
Urguerent: hoc effuſos munimen ad imbris:
Hoc, ubi hiulca ſiti findit Canis aeſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Saepius ad capita, et duros jactare bidentis:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, et ipſa
Flectere luctantis inter vineta juvencos.
Tum levis calamos, et raſae haſtilia virgae,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornis:
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Adſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus aetas,
Parcendum teneris: et dum ſe laetus ad auras
Palmes agit, laxis per purum inmiſſus habenis,
Ipſa acies nondum falcis tentanda, ſed uncis
Carpendae manibus frondes, interque legendae.
Inde ubi jam validis amplexae ſtirpibus ulmos
Exierint, tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tum denique dura

Exerce imperia, et ramos conpesce fluentis.
Texendae sepes etiam, et pecus omne tenendum:
Praecipue dum frons tenera inprudensque laborum:
Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Silvestres uri assidue capreaeque sequaces
Inludunt: pascuntur oves avidaeque juvencae.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus aestus,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Caeditur, et veteres ineunt proscenia ludi:
Praemiaque ingeniis pagos et compita circum
Thespidae posuere, atque inter pocula laeti
Mollibus in pratis unctos saliere per utres.
Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt, risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea foetu:
Conplentur vallesque cavae saltusque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suos Baccho dicemus honores
Carminibus patriis, lanceisque et liba feremus;
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torquebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter:
Cui numquam exhausti satis est. namque omne quotannis
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Aeternum frangenda bidentibus: omne levandum
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim seras posuit cum vinea frondis,
Frigidus et silvis Aquilo decussit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem adtondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato

Sarmenta

Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto:
Postremus metito. bis vitibus ingruit umbra:
Bis segetem densis obducunt sentibus herbae.
Durus uterque labor. laudato ingentia rura:
Exiguum colito. nec non etiam aspera rusci
Vimina per silvam, et ripis fluvialis arundo
Caeditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctae vites: jam falcem arbusta reponunt:
Jam canit effoetus extremos vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.
Contra, non ulla est oleis cultura: neque illae
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Cum semel haeserunt arvis, auraque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos senscre valentis,
Et viris habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opis haud indiga nostrae.
Nec minus interea foetu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, ac lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices, humilesque genestae,
Aut illae pecori frondem, aut pastoribus umbras,
Sufficiunt: sepemque satis, et pabula melli.
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciaeque picis lucos: juvat arva videre,
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curae.
Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae,
Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
Dant alios aliae foetus: dant utile lignum
Navigiis pinus, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundae, frondibus ulmi:
At myrtus validis hastilibus, et bona bello

Cornus:

Cornus: Ituraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado: nec non et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alvo.
Quid memorandum aeque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam caussas dedit. ille furentis
Centauros leto domuit, Rhoetumque, Pholumque,
Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona nôrint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima Tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit aedibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Inlusasque auro vestis, Ephyreïaque aera;
Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
At secura quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncae, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt. illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque adsueta juventus,
Sacra Deûm, sanctique patres: extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musae,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant; caelique vias, et sidera monstrent:
Defectus solis varios, lunaeque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Objicibus ruptis, rursumque in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae accedere partes,
Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis;
Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem silvasque inglorius. ô, ubi campi,

Spercheoſque, et virginibus bacchata Lacaenis
Taygeta : ô, qui me gelidis in vallibus Haemi
Siſtat, et ingenti ramorum protegat umbra !
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas :
Atque metus omnis et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, deos qui novit agreſtis,
Panaque, Silvanumque ſenem, Nymphaſque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans diſcordia fratres ;
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Hiſtro :
Non res Romanae, perituraque regna : neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit : nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
In ferrum ; penetrant aulas, et limina regum :
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque penatis,
Ut gemma bibat, et Sarrano indormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet adtonitus Roſtris : hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebiſque patrumque
Corripuit : gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exſilioque domos et dulcia limina mutant ;
Atque alio patriam quaerunt ſub ſole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro :
Hinc anni labor : hinc patriam parvoſque penatis
Suſtinet ; hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi :
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems ; teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues laeti redeunt, dant arbuta ſilvae :
Et varios ponit foetus auctumnus, et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula gnati :
Caſta pudicitiam ſervat domus : ubera vaccae
Lactea demittunt, pingueſque in gramine laeto

Inter

Inter ſe adverſis luctantur cornibus haedi.
Ipſe dies agitat feſtos; fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, et ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenaee, vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agreſti nudant praedura paleſtrae.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus, et frater: ſic fortis Etruria crevit:
Scilicet et rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictaei regis, et ante
Inpia quam caeſis gens eſt epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Inpoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos inmenſum ſpatiis confecimus aequor:
Et jam tempus equûm ſpumantia ſolvere colla.

GEORGICON. Lib. III.

TE quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſilvae amneſque Lycaei.
Cetera, quae vacuas tenuiſſent carmine mentes,
Omnia jam volgata. quis aut Euryſthea durum,
Aut inlaudati neſcit Buſiridis aras?
Quoi non dictus Hylas puer, et Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita ſuperſit,
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, ac tenera praetexit arundine ripas.
In medio mihi Caeſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conſpectus in oſtro
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſque Molorchi,

Curſibus et crudo decernet Graecia caeſtu.
Ipſe caput tonſae foliis ornatus olivae
Dona feram. jam nunc ſollemnis ducere pompas
Ad delubra juvat, caeſoſque videre juvencos:
Vel ſcaena ut verſis diſcedat frontibus; utque
Purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentis aere columnas.
Addam urbis Aſiae domitas, pulſumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum verſiſque ſagittis,
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte tropaea,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentis.
Stabunt et Parii lapides ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſaeque ab Jove gentis
Nomina, Troſque parens, et Trojae Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis orbes,
Inmanemque rotam, et non exſuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſilvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Maecenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat. en age ſegnis
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithaeron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum:
Et vox adſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Caeſaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Caeſar.
Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
Paſcit equos; ſeu quis fortis ad aratra juvencos;
Corpora praecipue matrum legat. optuma torvae
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, et camuris hirtae ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis et albo,
Aut juga detractans; interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quaeque ardua tota,

Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Aetas Lucinam, juſtoſque pati hymenaeos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cetera nec foeturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum laeta juventas,
Solve mares: mitte in venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quaeque dies miſeris mortalibus aevi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus;
Et labor, et durae rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne poſt amiſſa requiras,
Anteveni, et ſubolem armento ſortire quot annis.
Nec non et pecori eſt idem dilectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Praecipuum jam inde a teneris inpende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. (illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo) tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit: micat auribus, ac tremit artu;
Conlectumque premens volvit ſub naribus ignem:
Denſa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, et ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poëtae,
Martis equi bijuges, et magni currus Achilli.
Talis et ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens inplevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignoſce ſenectae.
Frigidus in venerem ſenior, fruſtraque laborem

Ingratum trahit: et, si quando ad proelia ventum est,
Ut quondam in stipula magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. ergo animos aevomque notabis
Praecipue: hinc alias artis, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, cum praecipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus,
Cum spes arrectae juvenum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis.
Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque adsurgere in auras.
Nec mora, nec requies. at fulvae nimbus arenae
Tollitur: humescunt spumis, flatuque sequentum,
Tantus amor laudum, tantae est victoria curae.
Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithae, gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
Aequus uterque labor: aeque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis et cursibus acrem.
Quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis,
Et patriam Epirum referat, fortisque Mycenas;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis instant sub tempus, et omnis
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum:
Pubentesque secant herbas, fluvioque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori;
Invalidique patrum referant jejunia gnati:
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondisque negant, et fontibus arcent:
Saepe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad Zephyrum paleae jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertis:

Sed

Sed rapiat sitiens venerem, interiusque recondat.
Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
Incipit. exactis gravidae cum mensibus errant,
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluvioque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum
Flumina: muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
Speluncaeque tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Sileri circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, quoi nomen asilo
Romanum est, oestron Graii vertere vocantes;
Asper, acerba sonans: quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus aether
Concussus, silvaeque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Juno pestem meditata juvencae.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas et nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur viridis armenta per herbas.
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis aetas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam saepe rotae ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, et junctos temo trahat aereus orbis.
Interea pubi indomitae non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem,

Sed

Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi foetae,
More patrum, nivea inplebunt mulctraria vaccae,
Sed tota in dulcis conſument ubera gnatos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis praelabi flumina Piſae,
Et Jovis in luco currus agitare volantis;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, et ſtabulo frenos audire ſonantis.
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, et plauſae ſonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulſus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, et jamque tremens, et jam inſcius aevi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceperit aeſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Conpoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix ſumma veſtigia ponat arena:
Qualis, Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hiemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altae campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummaeque ſonorem
Dant ſilvae, longique urguent ad litora fluctus.
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul aequora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit ſpatia, et ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito. namque ante domandum
Ingentis tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis viris induſtria firmat,
Quam venerem et caeci ſtimulos avertere amoris,
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, et trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad praeſepia ſervant.

Carpit

Carpit enim viris paullatim, uritque videndo
Femina: nec nemorum patitur meminiſſe, neque herbae.
Dulcibus illa quidem inlecebris et ſaepe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantis:
Paſcitur in magna ſilva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi proelia miſcent
Volneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urguentur cornua vaſto
Cum gemitu. reboant ſilvaeque et magnus Olympus.
Nec mos bellantis una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exſulat oris;
Multa gemens ignominiam plagaſque ſuperbi
Victoris; tum, quos amiſit inultus, amores;
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura viris exercet, et inter
Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis et carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, et ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi conlectum robur, vireſque refectae,
Signa movet, praecepſque oblitum fertur in hoſtem;
Fluctus uti, medio coepit cum albeſcere ponto,
Longius, ex altoque ſinum trahit; utque volutus
Ad terras, inmane ſonat per ſaxa, neque ipſo
Monte minor procumbit: at ima exaeſtuat unda
Verticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres,
In furias ignemque ruunt. amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leaena
Saevior erravit campis: nec funera volgo
Tam multa informes urſi ſtragemque dedere
Per ſilvas. tum ſaevus aper, tum peſſima tigris.
Heu, male tum Libyae ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor adtulit auras?
Ac neque eos jam frena virûm, neque verbera ſaeva,
Non ſcopuli, rupeſque cavae, atque objecta retardant
Flumina,

Flumina correptos unda torquentia montis.
Ipſe ruit, dentiſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas
Atque hinc atque illinc, humeroſque ad volnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat caeca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat caeli, et ſcopulis inliſa reclamant
Aequora; nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid? lynces Bacchi variae, et genus acre luporum,
Atque canum, quid? quae inbelles dant praelia cervi?
Scilicet ante omnis furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumſere quadrigae.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montis, et flumina tranant.
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illae
Ore omnes verſae in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque levis auras: et ſaepe ſine ullis
Conjugiis vento gravidae (mirabile dictu)
Saxa per et ſcopulos et depreſſas convallis
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque ſolis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, et pluvio contriſtat frigore caelum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum deſtillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod ſaepe malae legere novercae,
Miſcueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis. ſuperat pars altera curae,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, et anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum

Caſtaliam

Caſtaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere ovis, dum mox frondoſa reducitur aeſtas:
Et multa duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida laedat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpiſque podagras.
Poſt hinc digreſſus jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, et fluvios praebere recentis;
Et ſtabula a ventis hiberno opponere ſoli
Ad medium converſa diem: cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque inrorat Aquarius anno.
Haec quoque non cura nobis leviore tuendae;
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſuboles: hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Laeta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſaetaſque comantis,
Uſum in caſtrorum, et miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſilvas, et ſumma Lycaei,
Horrentiſque rubos, et amantis ardua dumos.
Atque ipſae memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, et gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivalis,
Quo minus eſt illis curae mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres, et virgea laetus
Pabula; nec tota claudes foenilia bruma.
At vero, Zephyris cum laeta vocantibus aeſtas,
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes.
Luciferi primo cum ſidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim caeli conlegerit hora,
Et cantu querulae rumpent arbuſta cicadae;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Aeſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem,

Sicubi

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos: aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus adcubet umbra.
Tum tenuis dare rurſus aquas, et paſcere rurſus
Solis ad occaſum. cum frigidus aëra veſper
Temperat, et ſaltus reficit jam roſcida luna,
Litoraque Alcyonen reſonant, acalanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyae, quid paſcua verſu
Proſequar, et raris habitata mapalia tectis?
Saepe diem noctemque, et totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclaeumque canem, Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, et hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiae gentes, Maeotiaque unda,
Turbidus ac torquens flaventis Hiſter arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem,
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta; neque ullae
Aut herbae campo adparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, et alto
Terra gelu late, ſeptemque adſurgit in ulnas.
Semper hiems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum ſol pallentis haud umquam diſcutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit aethera: nec cum
Praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
Concreſcunt ſubitae currenti in flumine cruſtae,
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbis,
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Aeraque diſſiliunt volgo, veſteſque rigeſcunt
Indutae, caeduntque ſecuribus humida vina,
Et totae ſolidam in glaciem vertere lacunae,
Stiriaque inpexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ninguit:
Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: conſertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et ſummis vix cornibus exſtant.

Hos

Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis
Puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Caedunt, et magno laeti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effrena virûm Rhipaeo tunditur euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora ſetis.
Si tibi lanitium curae; primum aſpera ſilva,
Lappaeque tribulique abſint: fuge pabula laeta:
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum; plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanae, ſi credere dignum eſt,
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentis
Ille manu, ſalſaſque ferat praeſepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus haedos,
Primaque ferratis praefigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horiſque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et ſole cadente,
Sub lucem; exportans calathis adit oppida paſtor:
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
Velocis Spartae catulos acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: numquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
Saepe etiam curſu timidos agitabis onagros,

Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Saepe volutabris pulſos ſilveſtribus apros
Latratu turbabis agens, montiſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervom.
Diſce et odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.
Saepe ſub inmotis praeſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, caelumque exterrita fugit:
Aut tecto adſuetus coluber ſuccedere et umbrae,
Peſtis acerba boum, pecorique adſpergere virus,
Fovit humum. cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
Tollentemque minas et ſibila colla tumentem
Dejice. jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremaeque agmina caudae
Solvontur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbis.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvom:
Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terrae, ac pluvialibus auſtris,
Stagna colit, ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Inprobus ingluviem raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exuſta palus, terraeque ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, et flammantia lumina torquens
Saevit agris, aſperque ſiti atque extorridus aeſtu.
Ne mihi tum mollis ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad ſolem et linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſſas et ſigna docebo.
Turpis ovis tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivom perſedit, et horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis inlotus adhaeſit
Sudor, et hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo deſluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,

Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
Idaeaſque pices, et pinguis unguine ceras,
Scillamque, elleboroſque gravis, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis praeſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os. alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad volnera paſtor
Abnegat, et meliora deos ſedet omina poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum labſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris,
Profuit incenſos aeſtus avertere, et inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltae quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſaepius umbrae
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, et ſerae ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro conpeſce, prius quam
Dira per incautum ſerpant contagia volgus.
Non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,
Quam multae pecudum peſtes. nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota aeſtiva repente,
Spemque gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpis, et Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, et Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum et longe ſaltus lateque vacantis.
Hic quondam morbo caeli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque auctumni incanduit aeſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus: infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo conlabſa trahebat.
Saepe in honore deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,

Inter cunctantis cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos,
Inde neque inpoſitis ardent altaria fibris ;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates :
Ac vix ſuppoſiti tinguuntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad praeſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix, ſtudiorum atque inmemor herbae,
Victor equus, fontiſque avertitur, et pede terram
Crebra ferit : demiſſae aures : incertus ibidem
Sudor ; et ille quidem morituris frigidus : aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Haec ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu coepit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi atque adtractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
Ilia fingultu tendunt : it naribus ater
Sanguis, et obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenaeos : ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant, ipſique ſuos, jam morte ſub aegra,
(Dî meliora piis, erroremque hoſtibus illum !)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, et mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus. it triſtis arator,
Maerentem abjungens fraterna morte juvencum :
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbrae altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis : at ima
Solvontur latera, atque oculos ſtupor urguet inertis,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant ? quid vomere terras
Invertiſſe gravis ? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulae nocuere repoſtae : Fron-

Frondibus et victu paſcuntur ſimplicis herbae:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quaeſitas ad ſacra boves Junonis, et uris
Inparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo aegre raſtris terram rimantur, et ipſis
Unguibus infodiunt fruges, montiſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damae cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, et genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitae fugiunt in flumina phocae.
Interit et curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, et adtoniti ſquamis adſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non aequus, et illae
Praecipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Praeterea jam nec mutari pabula refert,
Quaeſitaeque nocent artes: ceſſere magiſtri
Phillyrides Chiron Amythaoniuſque Melampus.
Saevit et in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone, morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripae, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilabſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac ſoveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt adtingere putris.
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus;
Ardentes papulae, atque inmundus olentia ſudor
Membra ſequebatur. nec longo deinde moranti
Tempore contactos ſacer artus ignis edebat.

GEORGICON. Lib. IV.

PRotinus aërii mellis coeleſtia dona
Exſequar. hanc etiam, Maecenas, adſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, et ſtudia, et populos, et praelia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; ſi quem
Numina laeva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves haedique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et ſurgentis adterat herbas.
Abſint et picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus a ſtabulis, meropeſque, aliaeque volucres;
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantis
Ore ferunt dulcem nidis inmitibus eſcam.
At liquidi fontes et ſtagna virentia muſco
Adſint, et tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque veſtibulum aut ingens oleaſter inumbret,
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices, et grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, et alas
Pandere ad aeſtivom ſolem; ſi forte morantis
Sparſerit, aut praeceps Neptuno inmerſerit Eurus.
Haec circum caſiae virides, et olentia late
Serpulla, et graviter ſpirantis copia thymbrae
Floreat, inriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.

Utraque

Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illae
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent, conlectumque haec ipsa ad munera gluten,
Et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae.
Saepe etiam effossis (si vera est fama) latebris
Sub terras fovere larem, penitusque repertae
Pumicibusque cavis, exesaeque arboris antro.
Tu tamen e levi rimosa cubilia limo
Ungue fovens circum, et raras superinjice frondis,
Neu propius tectis taxum sine, neve rubentis
Ure foco cancros, altae neu crede paludi:
Aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
Sub terras, caelumque aestiva luce reclusit;
Illae continuo saltus silvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. hinc nescio qua dulcedine laetae
Progeniem nidosque fovent: hinc arte recentis
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera caeli
Nare per aestatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulcis, et frondea semper
Tecta petunt. huc tu jussos adsperge sapores,
Trita melisphylla, et cerinthae ignobile gramen:
Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum.
Ipsae considunt medicatis sedibus: ipsae
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam saepe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoque animos volgi et trepidantia bello
Corda licet longe praescisere: namque morantis
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidae inter se coëunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad praetoria densae

Miſ-

Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactae ſudum campoſque patentis,
Erumpunt portis; concurritur; aethere in alto
Fit ſonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem,
Praecipiteſque cadunt. non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentis animos anguſto in pectore verſant.
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum atque haec certamina tanta
Pulveris exigui jactu conpreſſa quieſcunt.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambo;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis et ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvom.
Ut binae regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliae turpes horrent: ceu pulvere ab alto
Cum venit, et ſicco terram ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliae, et fulgore coruſcant
Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.
Haec potior ſubolis. hinc caeli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant, caeloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt;
Inſtabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe. non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis
Tecta ſerat late circum, cui talia curae:
Ipſe labore manum duro terat: ipſe feracis

Figat

Figat humo plantas, et amicos inriget imbris.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, ac terris feſtinem advertere proram;
Forſitan et, pinguis hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Paeſti:
Quoque modo potis gauderent intuba rivis;
Et virides apio ripae, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallentiſque ederas, et amantis litora myrtos.
Namque ſub Oebaliae memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum aequabat opes animis; ſeraque revertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemtis.
Primus vere roſam atque auctumno carpere poma,
Et cum triſtis hiems etiamnum frigore ſaxa
Rumperet, et glacie curſus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Aeſtatem increpitans ſeram Zephyroſque morantis.
Ergo apibus foetis idem atque examine multo
Primus abundare, et ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliae, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem auctumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pirum, et ſpinos jam pruna ferentis,
Jamque miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Praetereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque aera ſecutae,
Dictaeo caeli regem pavere ſub antro.
Solae communis gnatos, conſortia tecta

Urbis

Urbis habent, magnisque agitant sub legibus aevom:
Et patriam solae, et certos novere penatis:
Venturaeque hiemis memores aestate laborem
Experiuntur, et in medium quaesita reponunt.
Namque aliae victu invigilant, et foedere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrimam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina. deinde tenacis
Suspendunt ceras: aliae spem gentis adultos
Educunt foetus: aliae purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem speculantur aquas, et nubila caeli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavom fucos pecus a praesepibus arcent.
Fervit opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
Aera lacu: gemit inpositis incudibus antrum.
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, si parva licet conponere magnis,
Cecropias innatus apes amor urguet habendi,
Munere quamque suo. grandaevis oppida curae,
Et munire favos, et daedala fingere tecta.
At fessae multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenae: pascuntur et arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nusquam mora. rursus easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi jam thalamis se conposuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia inpendente recedunt
Longius, aut credunt caelo adventantibus curis:

Sed

Sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,
Excursusque brevis tentant, et saepe lapillos,
Ut cumbae instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod neque concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvont, aut foetus nixibus edunt:
Verum ipsae e foliis gnatos et suavibus herbis
Ore legunt: ipsae regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque, et cerea regna refingunt.
Saepe etiam duris errando in cotibus alas
Adtrivere, ultroque animam sub fasce dedere.
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi
Excipiat: (neque enim plus septima ducitur aestas)
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat Fortuna domus, et avi numerantur avorum.
Praeterea regem non sic Aegyptos, et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. rege incolumi mens omnibus una est:
Amisso rupere fidem; constructaque mella
Diripuere ipsae, et crates solvere favorum.
Ille operum custos: illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et saepe adtollunt humeris, et corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per volnera mortem.
His quidam signis atque haec exempla secuti,
Esse apibus partem divinae mentis, et haustus
Aetherios dixere. deum namque ire per omnis
Terrasque, tractusque maris, caelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere caelo.
Si quando sedem augustam servataque mella
Thesauris relines; prius haustu sparsus aquarum
Ora fove, fumosque manu praetende sequacis.
Bis gravidos cogunt foetus, duo tempora messis,

Taygete

Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plias, et Oceani ſpretos pede repulit amnis:
Aut eadem ſidus fugiens ubi Piſcis aquoſi
Triſtior hibernas caelo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, laeſaeque venenum
Morſibus inſpirant, et ſpicula caeca relinquunt
Adfixae venis, animaſque in volnera ponunt.
Sin duram metues hiemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, et res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanis
Quis dubitet? nam ſaepe favos ignotus adedit
Stellio, et lucifugis congeſta cubilia blattis:
Inmuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro inparibus ſe inmiſcuit armis;
Aut dirum tineae genus, aut inviſa Minervae
Laxos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtae fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Conplebuntque foros, et floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis;
Continuo eſt aegris alius color: horrida voltum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, ac triſtia funera ducunt:
Aut illae pedibus connexae ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in aedibus omnes,
Ignavaeque fame et contracto frigore pigrae.
Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſilvis inmurmurat auſter:
Ut mare ſollicitum ſtridit refluentibus undis;
Aeſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, et feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunſum gallae admiſcere ſaporem,
Arentiſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.

Eſt

Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolae, facilis quaerentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſilvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quae plurima circum
Funduntur, violae ſublucet purpura nigrae.
Saepe deûm nexis ornatae torquibus arae.
Aſper in ore ſapor. tonſis in vallibus illum
Paſtores, et curva legunt prope flumina Mellae.
Hujus odorato radices incoque baccho,
Pabulaque in foribus plenis adpone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec, genus unde novae ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo caeſis jam ſaepe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
Adcolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura faſelis;
Quaque pharetratae vicinia Perſidis urget,
Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus. hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quaeritur: huic geminae nares, et ſpiritus oris
Multa reluctanti obſuitur, plagiſque peremto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, et ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentis.
Hoc geritur, zephyris primum inpellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat, et viſenda modis animalia miris,

Trunca pedum primo. mox et ſtridentia penn'is
Miſcentur, tenuem magis ac magis aëra carpunt:
Donec, ut aeſtivis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulſante ſagittae,
Prima leves ineunt ſi quando proelia Parthi.
Quis deus hanc, Muſae, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtaeus fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis,
Multa querens, atque hac adfatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quae gurgitis hujus
Ima tenes, quid me praeclara ſtirpe deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbraeus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me caelum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitae mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum cuſtodia ſollers
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, et ipſa manu felices erue ſilvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſis:
Ure ſata, et validam in vitis molire bipennem;
Tanta meae ſi te ceperunt taedia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera Nymphae
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllidoceque,
Caeſariem effuſae nitidam per candida colla:
Neſaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinae experta labores;
Clioque et Beroe ſoror, Oceanitides ambae,
Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae;
Atque Ephyre, atque Opis, et Aſia Deïopea;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Quas inter curas Clymene narrabat inanes
Volcani, Martiſque dolos, et dulcia furta:
Aque Chao denſos divûm enumerabat amores.
Carmine quo captae, ſuſis dum mollia penſa

Devol-

Devolvont, iterum maternas inpulit auris
Luctus Ariſtaei, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flavom caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis Ariſtaeus Penei genitoris ad undam
Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percuſſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina divôm
Tangere, ait: ſimul alta jubet diſcedere late
Flumina, qua juvenis greſſus inferret. at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
Spelunciſque lacus clauſos, lucoſque ſonantis,
Ibat, et ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis, Phaſinque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxoſuſque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua voltu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et gnati fletus cognovit inanis
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontis
Germanae, tonſiſque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant menſas, et plena reponunt
Pocula. Panchaeis adoleſcunt ignibus arae.
Et mater, Cape Maeonii carcheſia bacchi:
Oceano libemus, ait. ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum Nymphaſque ſorores,
Centum quae ſilvas, centum quae flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates

Caeruleus Proteus, magnum qui piſcibus aequor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus patriamque reviſit
Pallenen. hunc et Nymphae veneramur, et ipſe
Grandaevus Nereus. novit namque omnia vates,
Quae ſint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: immania cujus
Armenta, et turpis paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, gnate, prius vinclis capiundus, ut omnem
Expediat morbi cauſſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit praecepta, neque illum
Orando vinces: vim duram et vincula capto
Tende. doli circum haec demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit aeſtus,
Cum ſitiunt herbae, et pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno adgrediare jacentem.
Verum ubi conreptum manibus vinciſque tenebis;
Tum variae eludent ſpecies atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, et fulva cervice leaena:
Aut acrem flammae ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilabſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnis,
Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegerot cum lumina ſomno.
Haec ait, et liquidum ambroſiae diffundit odorem:
Quo totum gnati corpus perduxit. at illi
Dulcis conpoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum a lumine Nympha
Conlocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus, torrens ſitientis, Sirius, Indos
Ardebat; caelo et medium ſol igneus orbem

Hau-

Hauſerat. arebant herbae, et cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens e fluctibus antra
Ibat. eum vaſti circum gens humida ponti
Exſultans rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſae in litore phocae.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet:
Cujus Ariſtaeo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. ille ſuae contra non inmemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. at ille:
Scis, Proteu, ſcis ipſe: neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle. deûm praecepta ſecuti
Venimus hinc labſis quaeſitum oracula rebus.
Tantum effatus, ad haec vates vi denique multa
Ardentis oculos intorſit lumine glauco,
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis irae.
Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum poenas, ni fata reſiſtant,
Suſcitat; et rapta graviter pro conjuge ſaevit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Inmanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montis. flerunt Rhodopeiae arces,
Altaque Pangaea, et Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipſe cava ſolans aegrum teſtudine amorem,
Te, dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,

Te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, Manisque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſuescere corda.
At cantu conmotae Erebi de ſedibus imis
Umbrae ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Inpoſitique rogis juvenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, et deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Adligat, et novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſae ſtupuere domus, atque intuma Lethi
Tartara, caeruleoſque inplexae crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens caſus evaſerat omnis,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legem:
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenque ſuam jam luce ſub ipſa
Inmemor, heu, victuſque animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque inmitis rupta tyranni
Foedera, terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis et me, inquit, miſeram, et te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale. feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu non tua, palmas.
Dixit, et ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Conmixtus tenuis, fugit diverſa: neque illum,
Prenſantem nequidquam umbras, et multa volentem
Dicere praeterea, vidit: nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?

Quo

Quo fletu Manis, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſis
Rupe ſub aëria deſerti ad Strymonis undam
Fleſſe ſibi, et gelidis haec evolviſſe ſub aſtris,
Mulcentem tigris, et agentem carmine quercus.
Qualis populea maerens philomela ſub umbra
Amiſſos queritur foetus; quos durus arator
Obſervans nido implumis detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, et maeſtis late loca queſtibus inplet.
Nulla Venus, nulli animum flexere hymenaei.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïnque nivalem,
Arvaque Rhipaeis numquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
Dona querens. ſpretae Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra deûm, nocturnique orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput a cervice revolſum,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa et frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripae.
Haec Proteus, et ſe jactu dedit aequor in altum.
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque ultro adfata timentem:
Nate, licet triſtis animo deponere curas.
Haec omnis morbi cauſſa: hinc miſerabile Nymphae,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. tu munera ſupplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Napaeas.
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed, modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycaei,
Delige, et intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, et ſacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.

Poſt

Poſt, ubi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphi Lethaea papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere caeſa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora: continuo matris praecepta faceſſit:
Ad delubra venit; monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphi mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt, liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere coſtis;
Immenſaſque trahi nubes: jamque arbore ſumma
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.
Haec ſuper arvorum cultu pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Caeſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque adfectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulae cecini ſub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON
LIBER IV. EXPLICITUS.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER PRIMUS.

ARMA virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinia venit
Litora. multum ille et terris jactatus et alto
Vi superûm, saevae memorem Junonis ob iram:
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio. genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,
Quidve dolens regina deûm, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantaene animis caelestibus irae?
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae everteret arces.
Hinc populum late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis.
Nec dum etiam causae irarum saevique labores
Exciderant animo. manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretaeque injuria formae;
Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos aequore toto
Troas, reliquias Danaûm atque inmitis Achilli,

Arcebat

Arcebat longe Latio : multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantae molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conſpectu Siculae telluris in altum
Vela dabant laeti, et ſpumas ſalis aere ruebant ;
Cum Juno, aeternum ſervans ſub pectore volnus,
Haec ſecum : Mene incepto deſiſtere victam ?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem ?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei ?
Ipſa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Diſjecitque rates, evertitque aequora ventis :
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quae divûm incedo regina, Joviſque
Et ſoror et conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. et quiſquam numen Junonis adoret
Praeterea, aut ſupplex aris inponat honorem ?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca foeta furentibus auſtris,
Aeoliam venit. hic vaſto rex Aeolus antro
Luctantis ventos tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. celſa ſedet Aeolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens : molemque et montis inſuper altos
Inpoſuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt :
Aeole, (namque tibi divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates :
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes ;

Aut

Aut age diverſos: et disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem praeſtanti corpore Nymphae:
Quarum quae forma pulcherrima Deïopea,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchrâ faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus, ô regina, quid optes
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias: tu das epulis adcumbere divôm,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Haec ubi dicta, cavom converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, ac terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, et vaſtos volvont ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes caelumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether:
Praeſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae ſolvontur frigore membra.
Ingemit, et, duplicis tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Quîs ante ora patrum Trojae ſub moenibus altis
Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevos ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simoïs conrepta ſub undis
Scuta virûm galeaſque et fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctumque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
Dat latus. inſequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit. furit aeſtus arenis.
Tris notus abreptas in ſaxa latentia torquet:

Saxa

Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras.
Dorsum inmane mari summo. tris Eurus ab alto
In brevia et Syrtis urguet, miserabile visu;
Inliditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Oronten,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit. excutitur, pronusque magister
Volvitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Adparent rari nantes in gurgite vasto;
Arma virûm, tabulaeque, et Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
Vicit hiems. laxis laterum conpagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, et alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Aeneae toto videt aequore classem:
Fluctibus oppressos Troas, caelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat. dehinc talia fatur.
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam caelum terramque meo sine numine, venti,
Miscere; et tantas audetis tollere moles?
Quos ego. sed motos praestat componere fluctus.
Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:
Non illi imperium pelagi saevomque tridentem,
Sed mihi sorte datum. tenet ille inmania saxa,
Vestras, Eure, domos. illa se jactet in aula
Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat:
Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
Cymothoë simul et Triton adnixus acuto
Detrudunt navis scopulo. levat ipse tridenti;
Et vastas aperit Syrtis, et temperat aequor:
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.

Ac, veluti magno in populo cum ſaepe coorta eſt
Seditio, ſaevitque animis ignobile volgus;
Jamque faces, jam ſaxa volant; furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent; adrectiſque auribus adſtant:
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor; aequora poſtquam
Proſpiciens genitor, caeloque invectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Aeneadae, quae proxima, litora curſu
Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus. inſula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtae rupes, geminique minantur
In caelum ſcopuli: quorum ſub vertice late
Aequora tuta ſilent. tum ſilvis ſcaena coruſcis
Deſuper horrentique atrum nemus inminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum;
Intus aquae dulces, vivoque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus. hic feſſas non vincula navis
Ulla tenent: unco non adligat anchora morſu.
Huc ſeptem Aeneas conlectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troës arena,
Et ſale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum cererem conruptam undis, cerealiaque arma
Expediunt feſſi rerum; frugeſque receptas
Et torrere parant flammis et frangere ſaxo.
Aeneas ſcopulum interea conſcendit, et omnem
Proſpectum late pelago petit; Anthea ſi qua
Jactatum vento videat Phrygiaſque biremis,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam. tris litore cervos
Proſpicit errantis: hos tota armenta ſequuntur,
A tergo et longum per vallis paſcitur agmen.

Conſtitit hic, arcumque manu celeriſque ſagittas
Conripuit; fidus quae tela gerebat Achates:
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, ſternit; tum volgus: et omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus aequet.
Hinc portum petit, et ſocios partitur in omnis
Vina, bonus quae deinde cadis onerarat Aceſtes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus hoſpes,
Dividit, et dictis maerentia pectora mulcet:
O ſocii, (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora; dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penituſque ſonantis
Acceſtis ſcopulos: vos et Cyclopia ſaxa
Experti. revocate animos, moeſtumque timorem
Mittite. forſan et haec olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt. illic fas regna reſurgere Trojae.
Durate, et voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus aeger
Spem voltu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe praedae adcingunt, dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis, et viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt:
Litore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam
Inplentur veteris bacchi pinguiſque ferinae.
Poſtquam exemta fames epulis, menſaeque remotae,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii: ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, et crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: cum Juppiter aethere ſummo
Deſpiciens mare velivolum terraſque jacentis,
Litoraque, et latos populos, ſic vertice caeli

Conſtitit,

Conſtitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum talis jactantem pectore curas
Triſtior, et lacrimis oculos ſuffuſa nitentis,
Ad loquitur Venus: O qui res hominumque deorumque
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te conmittere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent
Pollicitus. quae te, genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojae triſtiſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elabſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intuma tutus
Regna Liburnorum, et fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa. nunc placida conpoſtus pace quieſcit.
Nos tua progenies, caeli quibus adnuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,
Voltu, quo caelum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit gnatae. dehinc talia fatur.
Parce metu, Cytherea. manent inmota tuorum
Fata tibi. cernes urbem, promiſſa Lavini
Moenia, ſublimemque feres ad ſidera caeli
Magnanimum Aenean: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando haec te cura remordet)
Longius evolvens fatorum arcana movebo:
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet; moreſque viris et moenia ponet:

Tertia dum Latio regnantem viderit aeſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, quoi nunc cognomen Iülo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini
Transferet, ac longam multa vi muniet Albam.
Hinc jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea; donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Moenia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Juno,
Quae mare nunc terraſque metu caelumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. veniet luſtris labentibus aetas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Trojanus origine Caeſar,
(Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris)
Julius, a magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim caelo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura. vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſaecula bellis.
Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: dirae ferro et conpagibus artis
Claudentur belli portae. Furor inpius intus
Saeva ſedens ſuper arma, et centum vinctus aheneis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Ut terrae, utque novae pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: fati ne neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aethera magnum
Remigio alarum: ac Libyae citus adſtitit oris.
Et jam juſſa facit: ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente deo. in primis regina quietum

Accipit

Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Aeneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire; locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras:
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feraene,
Quaerere conſtituit, ſociisque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atque horrentibus umbris
Occulit. ipſe uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Quoi mater media ſeſe tulit obvia ſilva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanae: vel qualis equos Thrëiſſa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga praevertitur Eurum.
Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus conlecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetra et maculoſae tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus; et Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
O (quam te memorem?) virgo. namque haud tibi voltus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ô dea, certe;
An Phoebi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quaecumque laborem:
Et quo ſub caelo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas. ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc vaſtis et fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. longa eſt injuria, longae
Ambages, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.

Huic conjux Sichaeus erat, ditiſſimus agri
Phoenicum, et magno miſerae dilectus amore:
Quoi pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus. ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medius venit furor. ille Sichaeum
Inpius ante aras, atque auri caecus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanae: factumque diu celavit, et aegram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis adtollens pallida miris:
Crudelis aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit; caecumque domûs ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus et auri.
His conmota fugam Dido ſocioſque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: navis, quae forte paratae,
Conripiunt, onerantque auro. portantur avari
Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, ſurgentemque novae Carthaginis arcem;
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus adveniſtis ab oris,
Quove tenetis iter? quaerenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens a pectore vocem:
O dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis noſtrorum audire laborum;
Ante diem clauſo conponat Veſper Olympo.
Nos Troja antiqua, veſtras ſi forte per auris
Trojae nomen iit, diverſa per aequora vectos
Forte ſua Libycis tempeſtas adpulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper aethera notus.
Italiam quaero patriam; et genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus aequor;

Matre

Matre dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convolſae undis euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyae deſerta peragro,
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus caeleſtibus auras
Vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio, et in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos laetantis agmine cycnos,
Aetheria quos labſa plaga Jovis ales aperto
Turbârat caelo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantuſque dedere;
Haud aliter puppeſque tuae pubeſque tuorum
Aut portum tenet aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, et qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, et avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid gnatum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad moenia tendit.
At Venus obſcuro gradientis aëre ſepſit;
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphon ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Laeta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, ſertiſque recentibus halant.
Conripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Jamque adſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque adſpectat deſuper arces.

Miratur

Miratur molem Aeneas, magalia quondam?
Miratur portas, ſtrepitumque, ac ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars optare locum tecto, et concludere ſulco.
Jura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii; inmaniſque columnas
Rupibus excidunt, ſcaenis decora alta futuris.
Qualis apes aeſtate nova per florea rura
Exercet ſub ſole labor; cum gentis adultos
Educunt foetus, aut cum liquentia mella
Stipant, et dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavom fucos pecus a praeſepibus arcent.
Fervit opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam moenia ſurgunt!
Aeneas ait, et faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, laetiſſimus umbrae,
Quo primum jactati undis et turbine Poeni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrarat, caput acris equi. ſic nam fore bello
Egregiam ac facilem victu per ſaecula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divae:
Aerea quoi gradibus ſurgebant limina, nexaeque
Aere trabes: foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit. hic primum Aeneas ſperare ſalutem
Auſus, et adflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens, dum quae fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum volgata per orbem;
Atriden, Priamumque, et ſaevom ambobus Achillen.
Conſtitit, et lacrimans, Qui jam locus, inquit, Achate,

Quae

Quae regio in terris noſtri non plena laboris ?
En Priamus. ſunt hic etiam ſua praemia laudi :
Sunt lacrimae rerum : et mentem mortalia tangunt.
Solve metus. feret haec aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus :
Hac Phryges ; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrimans : primo quae prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat caede cruentus :
Ardentiſque avertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Trojae, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer, atque inpar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. huic cervixque comaeque trahuntur
Per terram, et verſa pulvis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non aequae Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, et tunſae pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo ;
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermis.
Se quoque principibus permixtum agnoſcit Achivis,
Eoaſque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertae cingula mammae
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque haeret defixus in uno ;
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis aut per juga Cynthi

Exercet

Exercet Diana choros ; quam mille ſecutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades : illa pharetram
Fert humero, gradienſque deas ſupereminet omnis :
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido : talem ſe laeta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus divae, media teſtudine templi,
Septa armis, ſolioque alte ſubnixa reſedit.
Jura dabat legeſque viris : operumque laborem
Partibus aequabat juſtis, aut ſorte trahebat :
Cum ſubito Aeneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtumque videt fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios : ater quos aequore turbo
Diſpulerat, penituſque alias avexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
Laetitiaque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant : ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant ; et nube cava ſpeculantur amicti,
Quae fortuna viris ; claſſem quo litore linquant ;
Quid veniant. cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi ;
Maximus Ilioneus placido ſic pectore coepit :
O regina, novam quoi condere Juppiter urbem,
Juſtitiaque dedit gentis frenare ſuperbas ;
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus : prohibe infandos a navibus ignis ;
Parce pio generi, et propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas.
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae :
Oenotri coluere viri : nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit.
Cum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada caeca tulit, penituſque procacibus auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa

Diſpu-

Diſpulit. huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum, quaene hunc tam barbara mo-
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenae. [rem
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma;
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major et armis.
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus officio ne te certaſſe priorem
Poeniteat. ſunt et Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque a ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſilvis aptare trabes, et ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis et rege recepto,
Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus,
Sin abſumta ſalus, et te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyae, nec ſpes jam reſtat Iuli;
At freta Sicaniae ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidae.
Tum breviter Dido, voltum demiſſa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri: ſecludite curas.
Res dura, et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late finis cuſtode tueri.
Quis genus Aeneadûm, quis Trojae neſciat urbem,
Virtuteſque viroſque, et tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Poeni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Voltis et his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt. ſubducite naves.
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe noto compulſus eodem
Adforet Aeneas! equidem per litora certos

Dimittam,

Dimittam, et Libyae luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſilvis, aut urbibus errat.
His animum adrecti dictis, et fortis Achates,
Et pater Aeneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior Aenean compellat Achates:
Gnate dea, quae nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides: claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, et in aethera purgat apertum.
Reſtitit Aeneas, claraque in luce refulſit,
Os humeroſque deo ſimilis: namque ipſa decoram
Caeſariem gnato genetrix, lumenque juventae
Purpureum, et laetos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam adloquitur, cunctiſque repente
Inproviſus ait: Coram, quem quaeritis, adſum
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojae miſerata labores,
Quae nos, reliquias Danaûm, terraeque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo, ſocias. grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtrae, Dido: nec quidquid ubique eſt
Gentis Dardaniae, magnum quae ſparſa per orbem.
Di tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiae eſt, et mens ſibi conſcia recti,
Praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt;
Quae me cumque vocant terrae. ſic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, laevaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido;
Caſu deinde viri tanto. et ſic ore locuta eſt:
Quis te, gnate dea, per tanta pericula caſus

Inſe-

Inſequitur? quae vis inmanibus adplicat oris?
Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſae
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem,
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanae, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab ſtirpe volebat.
Quare agite ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat. ſimul Aenean in regia ducit
Tecta: ſimul divôm templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pinguis centum cum matribus agnos
Munera, laetitiamque dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratae veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.
Aeneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad navis praemittit Achaten,
Aſcanio ferat haec, ipſumque ad moenia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivae Helenae: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ledae mirabile donum.
Praeterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima gnatarum Priami, colloque monile

Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Haec celerans, iter ad navis tendebat Achates.
At Cytherea novas artis, nova pectore versat
Consilia: ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque ossibus inplicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues.
Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
Gnate, meae vires, mea magna potentia, solus,
Gnate, patris summi qui tela Typhoëa temnis;
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquae,
Nota tibi: et nostro doluisti saepe dolore.
Nunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus: et vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia. haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo se numine mutet:
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura;
Dona ferens pelago, et flammis restantia Trojae.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, et notos pueri puer indue voltus:
Ut, cum te gremio accipiet laetissima Dido,
Regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Inrigat, ac fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos: ubi mollis amaracus illum

Floribus

Floribus ac dulci adſpirans conplectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, ac dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Cum venit, aulaeis jam ſe regina ſuperbis
Aurea conpoſuit ſponda, mediamque locavit.
Jam pater Aeneas, et jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant manibus famuli lymphas, cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae: quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, et flammis adolere penates.
Centum aliae, totidemque pares aetate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, et pocula ponant.
Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Aeneae; mirantur Iulum,
Flagranteſque dei voltus, ſimulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix peſti devota futurae
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phoeniſſa, et puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi conplexu Aeneae colloque pependit,
Et magnum falſi inplevit genitoris amorem;
Reginam petit. haec oculis, haec pectore toto
Haeret: et interdum gremio fovet, inſcia Dido
Inſidat quantus miſerae deus. at memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sichaeum
Incipit, et vivo tentat praevertere amore
Jam pridem reſides animos deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſaeque remotae;
Crateras magnos ſtatuunt, et vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
Inplevitque mero, pateram: quam Belus, et omnes
A Belo ſoliti. tum facta ſilentia tectis:
Juppiter, (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc laetum Tyriiſque diem Trojaque profectis

Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit laetitiae Bacchus dator, et bona Juno.
Et vos ô coetum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, et in menſam laticum libavit honorem,
Primaque libatos ſummo tenus adtigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. ille inpiger hauſit
Spumantem pateram, et pleno ſe proluit auro.
Poſt alii proceres. cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, ſoliſque labores;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones.
Quid tantum Oceano properent ſe tinguere ſoles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſu Tyrii, Troeſque ſequuntur.
Nec non et vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc, quibus Aurorae veniſſet filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
Immo age, et a prima, dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos. nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem et terris et fluctibus aeſtas.

AENEIDOS Lib. II.

COnticuere omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, et lamentabile regnum
Eruerint Danai: quaeque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi
Temperet a lacrimis! et jam nox humida caelo
Praecipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojae ſupremum audire laborem;
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit;
Incipiam.

Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum divina Palladis arte
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant. ea fama vagatur.
Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentis uterumque armato milite conplent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis:
Huc se provecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu:
Panduntur portae. juvat ire, et Dorica castra,
Desertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles:
Classibus hic locus: hic acie certare solebant.
Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae,
Et molem mirantur equi: primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, et arce locari;
Sive dolo, seu jam Trojae sic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias suspectaque dona
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
Et procul, O miseri, quae tanta insania, cives?
Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulixes?
Aut hoc incluси ligno occultantur Achivi,
Aut haec in nostros fabricata est machina muros;
Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
Aut aliquis latet error. equo ne credite, Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvom

Contorſit. ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
Et, ſi fata deûm, ſi mens non laeva fuiſſet,
Inpulerat ferro Argolicas foedare latebras:
Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certae occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque inludere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, et crimine ab uno
Diſce omnis.
Namque, ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quae me tellus, inquit, quae me aequora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?
Quoi neque apud Danaos uſquam locus: et ſuper ipſi
Dardanidae infenſi poenas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, conpreſſus et omnis
Impetus. hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret, quae ſit fiducia capto.
[Ille haec, depoſita tandem formidine, fatur.]
Cuncta equidem tibi, Rex, (fuerit quodcumque) fatebor,
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum. nec, ſi miſerum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod ſi forte tuas pervenit ad auris
Belidae nomen Palamedis, et incluta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, et conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſiliis; et nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus. invidia poſtquam pellacis Ulixi

(Haud

(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: et me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios umquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem, et verbis odia aſpera movi.
Hinc adſcita mihi labes: hinc ſemper Ulixes
Criminibus terrere novis: hinc ſpargere voces
In volgum ambiguas, et quaerere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnis uno ordine habetis Achivos,
Idque audire ſat eſt; jamdudum ſumite poenas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae.
Tum vero ardemus ſcitari et quaerere cauſſas,
Ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgae.
Proſequitur pavitans, et ficto pectore fatur:
Saepe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, et longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque utinam! ſaepe illos aſpera ponti
Interclusit hiems, et terruit auſter euntis.
Praecipue, cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt aethere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phoebi
Mittimus, iſque adytis haec triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, et virgine caeſa,
Cum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. volgi quae vox ut venit ad auris,
Obſtupuere animi, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quae ſint ea numina divûm
Flagitat. et mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Conpoſito rumpit vocem, et me deſtinat arae.

Adſen-

Adſenſere omnes: et, quae ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſae fruges, et circum tempora vittae.
Eripui (fateor) leto me, et vincula rupi:
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulcis gnatos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad poenas ob noſtra repoſcent
Effugia, et culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te, per ſuperos, et conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quae reſtet adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum: miſerere animi non digna ferentis.
His lacrimis vitam damus, et miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas atque arta levari
Vincla jubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Graios;
Noſter eris: mihique haec ediſſere vera roganti.
Quo molem hanc inmanis equi ſtatuere? quis auctor?
Quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli?
Dixerat. ille dolis inſtructus et arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos, aeterni ignes, et non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos arae, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittaeque, deûm quas hoſtia geſſi;
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriae, nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm, et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: inpius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulixes,
Fatale adgreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, caeſis ſummae cuſtodibus arcis,
Conripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi divae contingere vittas;

Ex illo fluere ac retro sublabsa referri
Spes Danaûm: fractae vires, aversa deae mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum; arsere coruscae
Luminibus flammae adrectis, salsusque per artus
Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit aequora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deosque parant comites, pelagoque remenso
Improvisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
Effigiem statuere; nefas quae triste piaret.
Hanc adeo immensam Calchas adtollere molem
Roboribus textis, caeloque educere jussit:
Ne recipi portis, aut duci in moenia possit;
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervae,
Tum magnum exitium (quod di prius omen in ipsum
Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.
Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem;
Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis perjurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimisque coactis,
Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.
Hic aliud majus miseris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta jubaeque
Sanguineae exsuperant undas: pars cetera pontum

Pone

Pone legit, ſinuantque inmenſa volumine terga.
Fit ſonitus, ſpumante ſalo : jamque arva tenebant,
Ardentiſque oculos ſuffecti ſanguine et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exſangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt : et primum parva duorum
Corpora gnatorum ſerpens amplexus uterque
Inplicat, et miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Conripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus : et jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati ſuperant capite et cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno ;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, et incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini labſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſaevaeque petunt Tritonidôs arcem :
Sub pedibuſque deae, clipeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor : et ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt ; ſacrum qui cuſpide robur
Laeſerit, et tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque divae
Numina conclamant.
Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt labſus, et ſtupea vincula collo
Intendunt. ſcandit fatalis machina muros,
Foeta armis. circum pueri innuptaeque puellae
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediaeque minans inlabitur urbi.
O patria, ô divôm domus Ilion, incluta bello
Moenia Dardanidum ! quater ipſo in limine portae
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen inmemores caecique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora

Ora Dei jussu, non umquam credita Teucris.
Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea caelum, et ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia Teucri
Conticuere: sopor fessos conplectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae,
Litora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat: fatisque Deûm defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras,
Reddit equus: laetique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulixes,
Demissum labsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epëos,
Invadunt urbem somno vinoque sepultam.
Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, et dono Divûm gratissima serpit.
In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, et concretos sanguine crinis,
Volneraque illa gerens, quae muros plurima circum
Accepit patrios. ultro flens ipse videbar
Conpellare virum, et maestas expromere voces:
O lux Dardaniae, spes ô fidissuma Teucrûm,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
Exspectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores
Defessi aspicimus! quae caussa indigna serenos

Foedavit

Foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?
Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troja.
Sat patriae Priamoque datum. si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites. his moenia quaere,
Magna pererrato statues quae denique ponto.
Sic ait, et manibus vittas, Vestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur moenia luctu:
Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus, arboribusque obtecta recessit,
Clarescunt sonitus; armorumque ingruit horror.
Excutior somno, et summi fastigia tecti
Adscensu supero, atque adrectis auribus adsto.
In segetem veluti cum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata laeta, boumque labores;
Praecipitesque trahit silvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaûmque patescunt
Insidiae. jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Volcano superante, domus: jam proxumus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi. furor iraque mentem
Praecipitant; pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elabsus Achivôm,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, parvomque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit summa dies, et ineluctabile tempus

Dardaniae

Dardaniae. fuimus Troës: fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Juppiter Argos
Transtulit. incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in moenibus adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet
Insultans. portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis umquam venere Mycenis:
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia tentant
Portarum vigiles, et caeco marte resistunt.
Talibus Othryadae dictis et numine divôm
In flammas et in arma feror: quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatus ad aethera clamor.
Addunt se socios Ripheus, et maxumus armis
Aepytus (oblati per lunam) Hypanisque Dymasque:
Et lateri adglomerant nostro: juvenisque Coroebus
Mygdonides. illis ad Trojam forte diebus
Venerat, insano Cassandrae incensus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
Infelix, qui non sponsae praecepta furentis
Audierit.
Quos ubi confertos audere in proelia vidi;
Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi; (quae sit rebus fortuna videtis.
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi
Incensae. moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis juvenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos inproba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostis
Vadimus haud dubiam in mortem: mediaeque tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aequare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:

Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, et religioſa deorum
Limina. nec ſoli poenas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus;
Victoreſque cadunt Danai. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus ſe, Danaûm magna comitante caterva,
Androgeus offert nobis, ſocia agmina credens
Inſcius; atque ultro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri. nam quae tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum a navibus itis?
Dixit, et extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delabſus in hoſtis:
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Adtollentem iras, et caerula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeus viſu tremefactus abibat.
Inruimus, denſis et circumfundimur armis;
Ignaroſque loci paſſim, et formidine captos
Sternimus. adſpirat primo fortuna labori.
Atque hic ſucceſſu exſultans animiſque Coroebus,
O ſocii, quae prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clipeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. ſic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clipeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argivom adcommodat enſem.
Hoc Pipheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Laeta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais haud numine noſtro;
Multaque per caecam congreſſi proelia noctem
Conſerimus: multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis, et litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, et nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!

Ecce

Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus a templo Caſſandra adytiſque Minervae,
Ad caelum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Coroebus,
Et ſeſe medium injecit periturus in agmen.
Conſequimur cuncti, et denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine teliis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima caedes,
Armorum facie et Graiarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
Undique conlecti invadunt; accerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto quondam ceu turbine venti
Confligunt, Zephyruſque Notuſque et laetus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſilvae, ſaevitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clipeos mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Illicet obruimur numero. primuſque Coroebus
Peneleï dextra, divae armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit et Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, et ſervantiſſimus aequi.
Dis aliter viſum. pereunt Hypaniſque Dymaſque
Confixi a ſociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, neque Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm; et, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe, manu. divellimur inde:
Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus aevo
Jam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi,
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu caetera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentis
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.

Haerent parietibus ſcalae, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clipeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt: prenſant faſtigia dextris.
Dardanidae contra turris ac tecta domorum
Culmina convellunt (his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere teli)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvont. alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, caecaeque fores, et pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Saepius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, et avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant inrita Teucri.
Turrim in praecipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitae naves, et Achaïca caſtra,
Adgreſſi ferro circum, qua ſumma labantis
Junctūras tabulata dabant; convellimus altis
Sedibus, inpulimuſque. ea labſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, et Danaûm ſuper agmina late
Incidit. aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus
Exſultat telis, et luce coruſcus ahena.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis novus exuviis nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, et linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos conrepta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque a cardine vellit
Aeratos:

Aeratos: jamque exciſa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore feneſtram.
Adparet domus intus, et atria longa pateſcunt:
Adparent Priami et veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantis in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur; penituſque cavae plangoribus aedes
Femineis ululant. ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, neque ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, et late loca milite conplent.
Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omnis
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Caede Neoptolemum, geminoſque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine foedantem, quos ipſe ſacraverat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis.
Forſitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.
Urbis uti captae caſum, convolſaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hoſtem;
Arma diu ſenior deſueta trementibus aevo
Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtis.
Aedibus in mediis nudoque ſub aetheris axe
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
Incumbens arae, atque umbra conplexa Penates.
Hic Hecuba et gnatae nequidquam altaria circum,
Praecipites atra ceu tempeſtate columbae,
Condenſae, et divûm amplexae ſimulacra ſedebant.
Ipſum autem ſumtis Priamum juvenalibus armis
Ut vidit; Quae mens tam dira, miſerrime conjux,

Inpulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, non defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis:
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, et sacra longaevom in sede locavit.
Ecce autem elabsus Pyrrhi de caede Polites,
Unus gnatorum Priami, per tela, per hostis
Portic bus longis fugit, et vacua atria lustrat
Saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamque manu tenet, et premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
Persolvant grates dignas, et praemia reddant
Debita: qui gnati coram me cernere letum
Fecisti, et patr os foedasti funere voltus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Tal s in hoste fuit Priamo: sed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protenus aere repulsum,
Et summo clipei nequidquam umbone pependit.
Quoi Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius ibis
Pelidae genitori. illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, et in multo labsantem sanguine gnati,
Implicuitque comam laeva; dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec fin s Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam, et prolabsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiae. jacet ingens litore truncus,
Avolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.

At

At me tum primum ſaevus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevom crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem. ſubiit deſerta Crëuſa,
Et direpta domus, et parvi caſus Iuli.
Reſpicio, et quae ſit circum me copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, et corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus aegra dedere.
Jamque adeo ſuper unus eram: cum limina Veſtae
Servantem, et tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida adſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaûm, et deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojae et patriae communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira cadentem
Ulciſci patriam, et ſceleratas ſumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis patriaſque Mycenas
Aſpiciet, partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, gnatoſque videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita. namque etſi nullum memorabile nomen
Feminea in poena eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, et ſumſiſſe merentis
Laudabor poenas; animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammae, et cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, et furiata mente ferebar;
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam; qualiſque videri
Caelicolis, et quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque haec inſuper addidit ore:
Gnate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum aetate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Crëuſa,

Aſcani-

Aſcaniuſque puer ? quos omnis undique Graiae
Circum errant acies: et, ni mea cura reſiſtat,
Jam flammae tulerint, inimicus et hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacaenae,
Culpatuſve Paris. divôm inclementia, divôm
Has evertit opes, ſternitque a culmine Trojam.
(Aſpice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat viſus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu praeceptis parere recuſa)
Hic, ubi disjectas moles, avolſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque a ſedibus urbem
Eruit. hic Juno Scaeas ſaeviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a navibus agmen
Ferro adcincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens et Gorgone ſaeva.
Ipſe pater Danais animos viresque ſecundas
Sufficit: ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, gnate, fugam; finemque impone labori.
Nuſquam abero, et tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat: et ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Adparent dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna deûm.
Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolae certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat;
Volneribus donec paullatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avolſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente deo flammam inter et hoſtis
Expedior. dant tela locum, flammaeque recedunt.
Atque ubi jam patriae perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam;
Abnegat

Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exſiliumque pati. Vos ô, quibus integer aevi
Sanguis, ait, ſolidaeque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi caelicolae voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes. ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, et captae ſuperavimus urbi.
Sic ô, ſic poſitum adfati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam. miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet. facilis jactura ſepulcri.
Jam pridem inviſus divis, et inutilis annos
Demoror: ex quo me divôm pater atque hominum rex
Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrimis, conjuxque Creüſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgueuti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et ſedibus haeret in iſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituraeque addere Trojae
Teque tuoſque juvat: patet iſti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Gnatum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcanium, patremque meum, juxtaque Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reviſam
Proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus, clipeumque ſiniſtrae
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Haerebat, parvomque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum:

Sin

Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. quoi parvus Iulus,
Quoi pater, et conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, maeſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, et paſci tempora circum.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et ſanctos reſtinguere fontibus ignis.
At pater Anchiſes, oculos ad ſidera laetus
Extulit, et caelo palmas cum voce tetendit:
Juppiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos; hoc tantum: et, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater; atque haec omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit laevom, et de caelo labſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram ſe condere ſilva,
Signantemque vias: longo tum limite ſulcus
Dat lucem, et late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Adfaturque deos, et ſanctum ſidus adorat.
Jam jam nulla mora eſt. ſequor, et, qua ducitis, adſum.
Di patrii, ſervate domum, ſervate nepotem:
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troja eſt.
Cedo equidem, nec, gnate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: et jam per moenia clarior ignis
Auditur, propiuſque aeſtus incendia volvont.
Ergo age, care pater, cervici inponere noſtrae:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit:
Quo res cumque cadant, unum et commune periclum,
Una ſalus ambobus erit. mihi ſolus Iulus
Sit comes, et longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus templumque vetuſtum
Deſertae Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus;

Reli-

Religione patrum multos ſervata per annos.
Hanc e diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me, bello e tanto digreſſum et caede recenti,
Adtractare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Haec fatus, latos humeros ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis;
Succedoque oneri. dextrae ſe parvus Iulus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus aequis;
Pone ſubit conjux. ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auras: ſonus excitat omnis
Suſpenſum, et pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam; ſubito cum creber ad auris
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens, gnate, exclamat, fuge, gnate; propinquant.
Ardentis clipeos, atque aera micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. namque avia curſu
Dum ſequor, et nota excedo regione viarum;
Heu miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum; nec poſt oculis eſt reddita noſtris:
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris ſedemque ſacratam
Venimus. hic demum conlectis omnibus una
Defuit; et comites, gnatumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſque Penates
Commendo ſociis, et curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat caſus revocare omnis, omnemque reverti
Per Trojam; et rurſus caput objectare periclis.
Principio muros obſcuraque limina portae,
Qua greſſum extuleram, repeto; et veſtigia retro

Obſer-

Obſervata ſequor per noctem, et lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. inruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur: exſuperant flammae: furit aeſtus ad auras.
Procedo, et Priami ſedes arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Cuſtodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
Praedam adſervabant. huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſaeque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces jactare per umbram
Inplevi clamore vias, maeſtuſque Creüſam
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
Quaerenti, et tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbra Creüſae
Viſa mihi ante oculos, et nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntque comae, et vox faucibus haeſit.
Tum ſic adfari, et curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non haec ſine numine divûm
Eveniunt. nec te comitem hinc aſportare Creüſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exſilia, et vaſtum maris aequor arandum.
Et terram Heſperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virûm, leni fluit agmine Thybris.
Illic res laetae, regnumque, et regia conjux
Parta tibi. lacrimas dilectae pelle Creüſae.
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, et divae Veneris nurus:
Sed me magna deûm genetrix his detinet oris.
Jamque vale, et gnati ſerva communis amorem.
Haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem
Dicere deſeruit, tenuiſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;

Ter

Ter fruſtra conprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomnio.
Sic demum ſocios conſumta nocte reviſo.
Atque hic ingentem comitum adfluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum; matreſque, viroſque,
Conlectam exſilio pubem, miſerabile volgus:
Undique convenere, animis opibuſque parati,
In quaſcumque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummae ſurgebat Lucifer Idae,
Ducebatque diem; Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, et ſublato montis genitore petivi.

AENEIDOS Lib. III.

POſtquam res Aſiae, Priamique evertere gentem
Inmeritam viſum Superis, ceciditque ſuperbum
Ilium, et omnis humo fumât Neptunia Troja;
Diverſa exſilia, et deſertas quaerere terras
Auguriis agimur divôm, claſſemque ſub ipſa
Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae;
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur;
Contrahimuſque viros. vix prima inceperat aeſtas;
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat:
Litora cum patriae lacrimans portuſque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit. feror exul in altum
Cum ſociis, gnatoque, Penatibus, et magnis dîs.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo;
Hoſpitium antiquum Trojae, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, et litore curvo
Moenia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionaeae matri, diviſque ferebam
Auſpicibus coeptorum operum: ſuperoque nitentem
Caelicolûm regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, et denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſilvam

Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, et dictu video mirabile monstrum.
Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
Rursus et alterius lentum convellere vimen
Insequor, et causas penitus tentare latentis:
Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agrestis,
Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam majore hastilia nisu
Adgredior, genibusque adversae obluctor arenae;
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris:
Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto:
Parce pias scelerare manus. non me tibi Troja
Externum tulit: aut cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
Telorum seges, et jaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit.
Hunc Polydorum auri magno cum pondere quondam
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi; cum jam diffideret armis
Dardaniae, cingique urbem obsidione videret.
Ille, ut opes Teucrûm fractae, et Fortuna recessit,
Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames? postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monstra deûm refero; et, quae sit sententia, posco.
Omnibus idem animus scelerata excedere terra;
Linqui pollutum hospitium, et dare classibus austros.
Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
Adgeritur tumulo tellus: stant manibus arae,

Caeruleis

Caeruleis maeſtae vittis atraque cupreſſu;
Et circum Iliades crinem de more ſolutae.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis et ſacri pateras: animamque ſepulcro
Condimus, et magna ſupremum voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, et lene crepitans vocat auſter in altum;
Deducunt ſocii navis, et litora complent.
Provehimur portu: terraeque urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri, et Neptuno Aegeo:
Quam pius arcitenens, oras et litora circum
Errantem, Gyaro celſa Myconoque revinxit,
Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror: haec feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit. egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phoebique ſacerdos,
Vittis et ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, et tecta ſubimus.
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.
Da propriam, Thymbraee, domum: da moenia feſſis,
Et genus, et manſuram urbem. ſerva altera Trojae
Pergama, reliquias Danaûm atque inmitis Achilli.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium; atque animis inlabere noſtris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque Dei; totuſque moveri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclufis.
Submiſſi petimus terram, et vox fertur ad auris:
Dardanidae duri, quae vos a ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
Accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
Et gnati gnatorum, et qui naſcentur ab illis.
Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu
Laetitia: et cuncti, quae ſint ea moenia, quaerunt;
Quo Phoebus vocet errantis, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,

Audite, ô proceres, ait, et spes discite vestras.
Creta Jovis magni medio jacet insula ponto;
Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostrae.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhoeteas primum est advectus in oras.
Optavitque locum regno. nondum Ilium, et arces
Pergameae steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybeli, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et juncti currum dominae subiere leones.
Ergo agite, et, divôm ducunt qua jussa, sequamur:
Placemus ventos, et Gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu: modo Juppiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque litora Cretae:
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donusam,
Oliaron, niveamque Paron, sparsasque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae molior urbis,
Pergameamque voco, et laetam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque adtollere tectis.
Jamque fere sicco subductae litore puppes,
Connubiis arvisque novis operata juventus;
Jura domosque dabam: subito cum tabida membris,
Conrupto caeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et lethifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant
Corpora. tum sterilis exurere Sirius agros.

Arebant

Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiae Phoebumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam fessis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quo vertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
Effigies sacrae divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;
Nos tumidum sub te permensi classibus aequor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
Mutandae sedes. nôn haec tibi litora suasit
Delius, aut Cretae jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae.
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hae nobis propriae sedes; hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et haec laetus longaevo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque require
Ausonias. Dictaea negat tibi Juppiter arva.
Talibus adtonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere voltus,
Velatasque comas, praesentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad caelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. perfecto laetus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes,

Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Gnate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.
Nunc repeto haec generi portendere debita nostro;
Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phoebo, et moniti meliora sequamur.
Sic ait: et cuncti dicto paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.
Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullae
Adparent terrae, caelum undique et undique pontus:
Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvont mare, magnaque surgunt
Aequora. dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, et nox humida caelum
Abstulit. ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere caelo,
Nec meminisse viae media Palinurus in unda.
Tris adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago: totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se adtollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis insurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum mę litora primum
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictae,
Insulae Ionio in magno: quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineïa postquam
Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla
Pestis et ira deûm Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum voltus, foedissima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida semper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus; ecce

Laeta

Laeta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Inruimus ferro, et divos ipsumque vocamus
In partem praedamque Jovem. tum litore curvo
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitae horrifico labsu de montibus adsunt
Harpyiae, et magnis quatiunt plangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Immundo: tum vox taetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diverso caeli caecisque latebris
Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. sociis tunc, arma capessant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, et scuta latentia condunt.
Ergo ubi delabsae sonitum per curva dedere
Litora; dat signum specula Misenus ab alta
Aere cavo. invadunt socii, et nova proelia tentant,
Obscaenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo
Accipiunt; celerique fuga sub sidera labsae
Semesam praedam et vestigia foeda relinquunt.
Una in praecelsa consedit rupe Celaeno
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro caede boum stratisque juvencis,
Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontis pellere regno?
Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta:
Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Quam vos dira fames nostraeque injuria caedis
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit: et in silvas pennis ablata refugit.

At

At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Deriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibuſque jubent expoſcere pacem,
Sive deae, ſeu ſint dirae obſcaenaeque volucres.
Et pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores.
Dî, prohibete minas: dî, talem avertite caſum:
Et placidi ſervate pios. tum litore funem
Deripere, excuſſoſque jubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Jam medio adparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua ſaxis.
Effugimus Ithacae ſcopulos Laërtia regna,
Et terram altricem ſaevi execramur Ulixi.
Mox et Leucatae nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, et parvae ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur. ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palaeſtras
Nudati ſocii. juvat evaſiſſe tot urbis
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtis.
Interea magnum ſol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus aſperat undas.
Aere cavo clipeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, et rem carmine ſigno:
Aeneas haec de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, et conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, et aequora verrunt.
Protenus aërias Phaeacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, et celſam Buthroti adſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis,
Conjugio Aeacidae Pyrrhi ſceptriſque potitum:
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.

Obſtupui;

Obſtupui ; miroque incenſum pectus amore,
Compellare virum, et caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſis et litora linquens.
Sollemnis cum forte dapes, et triſtia dona,
Ante urbem in luco falſi Simoëntis ad undam
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
Hectoreum ad tumulum : viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſſam lacrimis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, et Troïa circum
Arma amens vidit ; magnis exterrita monſtris
Deriguit viſu in medio : calor oſſa reliquit.
Labitur, et longo vix tandem tempore fatur :
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea ? viviſne ? aut ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt ? dixit, lacrimaſque effudit, et omnem
Inplevit clamore locum. vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hiſco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita : nam vera vides.
Heu, qui te caſus dejectum conjuge tanto
Excipit ? aut quae digna ſatis fortuna reviſit ?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia ſervas ?
Dejecit voltum, et demiſſa voce locuta eſt :
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojae ſub moenibus altis
Juſſa mori, quae ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile !
Nos, patria incenſa, diverſa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae faſtus, juvenemque ſuperbum
Servitio enixae tulimus. qui deinde ſecutus
Ledaeam Hermionen Lacedaemonioſque Hymenaeos,
Me famulo famulamque Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum ereptae magno inflamatus amore
Conjugis, et ſcelerum Furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno : qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit :
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.

Sed

Sed tibi qui curſum venti, quae fata dedere ?
Aut quiſnam ignarum noſtris deus adpulit oris ?
Quid puer Aſcanius ? ſuperatne, et veſcitur auras ?
Quem tibi jam Troja * * * *
Ecqua tamen puero eſt amiſſae cura parentis ?
Ecquid in antiquam virtutem animoſque virilis
Et pater Aneas et avonculus excitat Hector ?
Talia fundebat lacrimans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus : cum ſeſe a moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Adgnoſcitque ſuos, laetuſque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter ſingula fundit.
Procedo, et parvam Trojam, ſimulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivom
Adgnoſco, Scaeaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Inpoſitis auro dapibus ; paterasque tenebant.
Jamque dies, alterque dies proceſſit ; et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus auſtro.
His vatem adgredior dictis, ac talia quaeſo :
Trojugena interpres Divôm, qui numina Phoebi,
Qui tripodas, Clarii laurus, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omnia pennae :
Fare age (namque omnem curſum mihi proſpera dixit
Religio, et cuncti ſuaſerunt numine divi
Italiam petere, ac terras tentare repoſtas :
Sola novom dictuque nefas Harpyia Celaeno
Prodigium canit, ac triſtis denuntiat iras,
Obſcaenamque famem) quae prima pericula vito ?
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores ?
Hic Helenus, caeſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divôm, vittaſque reſolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit :
Atque haec deinde canit divino ex ore ſacerdos :
Nate dea, (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides : ſic fata deum rex

Sortitur,

Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
Aequora, et Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis, prohibent nam cetera Parcae
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinosque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus aequor,
Infernique lacus, Aeaeaeque insula Circes,
Quam tuta possis urbem conponere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undas
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus
Triginta capitum foetus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati:
Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
Effuge: cuncta malis habitantur moenia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae subnixa Petilia muro.
Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,
Et positis aris jam vota in litore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hic casti maneant in religione nepotes.
At ubi digressum Siculae te admoverit orae
Ventus, et angusti rarescent clausta Pelori;
Laeva tibi tellus, et longo laeva petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge litus, et undas.
Haec loca vi quondam, et vasta convolsa ruina

(Tantum

(Tantum aevi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt; cum protenus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus, et undis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque et urbis
Litore diductas anguſto interluit aeſtu.
Dextrum Scylla latus, laevom inplacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſumque ſub auras
Erigit alternos, et ſidera verberat unda.
At Scyllam caecis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, et navis in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Praeſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos et circum flectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, et caeruleis canibus reſonantia ſaxa.
Praeterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris inplet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum
Praedicam; et repetens iterumque iterumque monebo.
Junonis magnae primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis. ſic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus Cumaeam acceſſeris urbem,
Divinoſque lacus, et Averna ſonantia ſilvis;
Inſanam vatem aſpicies: quae rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas et nomina mandat.
Quaecumque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa reliquit.
Illa manent inmota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verſo tenuis cum cardine ventus
Inpulit et teneras turbavit janua frondis;
Numquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllae.
Hic tibi ne qua morae fuerint diſpendia tanti:

Quamvis

Quamvis increpitent ſocii, et vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus inplere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas.
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque feraſque laborem,
Expediet; curſuſque dabit venerata ſecundos.
Haec ſunt, quae noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad aethera Trojam.
Quae poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad navis ferri, ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis auroque trilicem,
Et conum inſignis galeae, criſtaſque comantis,
Arma Neoptolemi. ſunt et ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phoebi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniae tellus: hanc adripe velis.
Et tamen hanc pelago praeterlabare neceſſe eſt.
Auſoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix gnati pietate. quid ultra
Provehor, ac fando ſurgentis demoror auſtros?
Nec minus Andromache, digreſſu maeſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtis,
Et Phrygiam Aſcanio chlamidem: nec cedit honori,
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint, puer, et longum Andromachae teſtentur amorem,
Conjugis Hectoreae. cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc aequali tecum pubeſceret aevo.
Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:

Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris aequor arandum:
Arva neque Ausoniae semper cedentia retro
Quaerenda. effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam vestrae fecere manus, melioribus (opto)
Auspiciis; et quae fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arva
Intraro, gentique meae data moenia cernam,
Cognatas urbis olim, populosque propinquos
Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus; unam faciemus utramque
Trojam animis. maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad undam
Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora curamus. fessos sopor inrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Orionа.
Postquam cuncta videt caelo constare sereno;
Dat clarum e puppi signum: nos castra movemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
Cum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam laeto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero; divosque vocavit
Stans celsa in puppi.
Di, maris ac terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatae aurae, portusque patescit
Jam propior, templumque adparet in arce Minervae.
Vela

Vela legunt ſocii, et proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum;
Objectae ſalſa ſpumant adſpargine cautes:
Ipſe latet. gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque ab litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes: Bellum, ô terra hoſpita, portas:
Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.
Sed tamen îdem olim currum ſuccedere ſueti
Quadrupedes, et frena jugo concordia ferre.
Spes et pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Pallados armiſonae, quae prima accepit ovantis;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Praeceptiſque Heleni, dederat quae maxima, rite
Junoni Argivae juſſos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Grajugenûmque domos ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. adtollit ſe diva Lacinia contra,
Caulonique arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exſultantque vada, atque aeſtu miſcentur arenae.
Et pater Anchiſes: Nimirum haec illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, haec ſaxa horrenda canebat.
Eripite, ô ſocii: pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit laevas proram Palinurus ad undas.
Laevam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in caelum curvato gurgite, et idem
Subducta ad Manis imos deſidimus unda.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam et rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum inmotus, et ingens

Ipſe ; ſed horrificis juxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo et candente favilla ;
Adtollitque globos flammarum, et ſidera lambit :
Interdum ſcopulos avolſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaeſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Aetnam
Inpoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis ;
Et, ſeſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et caelum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſilvis inmania monſtra
Perferimus : nec, quae ſonitum det cauſſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus ; obſcuro ſed nubila caelo :
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram :
Cum ſubito e ſilvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus. dira illuvies, inmiſſaque barba,
Conſertum tegumen ſpinis : at cetera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus et Troïa vidit
Arma procul ; paullum aſpectu conterritus haeſit,
Continuitque gradum : mox ſeſe ad litora praeceps
Cum fletu precibuſque tulit. Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc caeli ſpirabile lumen ;
Tollite me, Teucri : quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. ſcio me Danais e claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque inmergite ponto.
Si pereo, hominum manibus periiſſe juvabit.
Dixerat : et genua amplexus, genibuſque volutans
Haerebat. qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur ; quae deinde agitet fortuna, fateri.

Ipſe

Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum praeſenti pignore firmat.
Ille haec, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere. domus ſanie dapibuſque cruentis,
Intus opaca, ingens. ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera, (Dî, talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu adfabilis ulli,
Viſceribus miſerorum et ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro,
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque exſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, ac trepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud inpune quidem. nec talia paſſus Ulixes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſus, ſaniem eructans ac fruſta cruento
Per ſomnum conmixta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur, ac telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phoebeae lampadis inſtar;
Et tandem laeti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat,
Centum alii curva haec habitant ad litora volgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia jam lunae ſe cornua lumine conplent,
Cum vitam in ſilvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.

Victum infelicem baccas lapidoſaque corna
Dant rami, et volſis paſcunt radicibus herbae.
Omnia conluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem. huic me, quaecumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque abſumite leto.
Vix ea fatus erat: ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, et litora nota petentem: [tum,
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen adem-
Trunca manu pinus regit, et veſtigia firmat:
Lanigerae comitantur oves: ea ſola voluptas,
Solamenque mali.
Poſtquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit:
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem;
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos trepidi procul inde fugam celerare, recepto
Supplice, ſic merito; tacitique incidere funem.
Verrimus et proni certantibus aequora remis.
Senſit, et ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram adfectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus aequare ſequendo;
Clamorem inmenſum tollit: quo pontus, et omnes
Intremuere undae, penituſque exterrita tellus
Italiae, curviſque inmugiit Aetna cavernis:
At genus e ſilvis Cyclopum et montibus altis
Excitum ruit ad portus, et litora conplent.
Cernimus adſtantis nequidquam lumine torvo
Aetnaeos fratres, caelo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriae quercus, aut coniferae cypariſſi
Conſtiterunt, ſilva alta Jovis, lucuſve Dianae.
Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, et ventis intendere vela ſecundis.
Contra juſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdin
Inter utramque viam, leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori

Miſſus

Miſſus adeſt. vivo praetervehor oſtia ſaxo
Pantagiae, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi.
Sicanio praetenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: et inde
Exſupero praepingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque ſaxa Pachyni
Radimus, et fatis nunquam conceſſa moveri
Adparet Camerina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas oſtentat maxima longe
Moenia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus;
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa caecis.
Hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora
Accipit. hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen. hic me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris deus adpulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat divûm, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

AENEIDOS Lib. IV.

At regina gravi jam dudum faucia cura
Volnus alit venis, et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos. haerent infixi pectore voltus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

Poſtera

Poſtera Phoebea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum ſic unamimam adloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quae me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore, et armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
Jactatus fatis! quae bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum inmotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertaeſum thalami taedaeque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpae.
Anna, fatebor enim; miſeri poſt fata Sichaei
Conjugis, et ſparſos fraterna caede Penatis,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit. agnoſco veteris veſtigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis umbras Erebi noctemque profundam,
Ante pudor quam te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi vinxit, amores
Abſtulit. ille habeat ſecum, ſervetque ſepulcro.
Sic effata ſinum lacrimis inplevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua maerens carpere juventa?
Nec dulcis gnatos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem aut manis credis curare ſepultos?
Eſto: aegram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyae, non ante Tyro deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum conſederis arvis?
Hinc Gaetulae urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidae infreni cingunt, et inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcaei. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?

Di-

Dîs equidem auſpicibus reor et Junone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbem, ſoror, hanc cernes! quae ſurgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica ſe quantis adtollet gloria rebus!
Tu modo poſce deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſſaſque innecte morandi:
Dum pelago deſaevit hiems, et aquoſus Orion,
Quaſſataeque rates, dum non tractabile caelum.
His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiae menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyaeo:
Junoni ante omnis, cui vincla jugalia curae.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccae media inter cornua fundit:
Aut ante ora deûm pinguis ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis; pecudumque reclusis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, ac tacitum vivit ſub pectore volnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſilvas ſaltuſque peragrat
Dictaeos: lateri haeret letalis arundo.
Nunc media Aenean ſecum per moenia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quaerit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo maeret vacua, ſtratisque relictis
Incubat. illum abſens abſentem auditque videtque:

Aut

Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non coeptae adſurgunt turres ; non arma juventus
Exercent, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant : pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina caelo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori ;
Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis :
Egregiam vero laudem et ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus : magnum et memorabile nomen ;
Una dolo divûm ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te moenia noſtra
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altae.
Sed quis erit modus ? aut quo nunc certamine tanto ?
Quin potius pacem aeternam pactoſque Hymenaeos
Exercemus ? habes, tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpiciis : liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaliſque tuae Tyrios permittere dextrae.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiae Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus : Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello ?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Juppiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem Trojaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut foedera jungi.
Tu conjux : tibi fas animum tentare precando.
Perge : ſequar. Tum ſic excepit regia Juno :
Mecum erit iſte labor. nunc, qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis (adverte) docebo.
Venatum Aeneas unaque miſerrima Dido
In nemus ire parant, primos ubi craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem conmixta grandine nimbum,
Dum trepidant alae, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, ac tonitru caelum omne ciebo.

Diffu

Diffugient comites, et nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
Devenient. adero, et, tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non adversata petenti
Adnuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens Aurora relinquit.
It portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exspectant: ostroque insignis et auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus,
Incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omnis
Infert se socium Aeneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deserit; ac Delon maternam invisit Apollo,
Instauratque choros: mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela sonant humeris. haud illo segnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montis, atq; invia lustra:
Ecce ferae saxi dejectae vertice caprae
Decurrere jugis: alia de parte patentis
Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montisque relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos cursu, jam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvom descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure caelum
Incipit. insequitur commixta grandine nimbus.

Et

Et Tyrii comites paſſim, et Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
Deveniunt. prima et Tellus et pronuba Juno
Dant ſignum : fulſere ignes, et conſcius aether
Connubiis : ſummoque ululârunt vertice Nymphae.
Ille dies primus leti primuſque malorum
Cauſſa fuit. neque enim ſpecie famave movetur,
Nec jam furtivom Dido meditatur amorem :
Conjugium vocat. hoc praetexit nomine culpam.
Extemplo Libyae magnas it Fama per urbis ;
Fama, malum quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque adquirit eundo ;
Parva metu primo ; mox ſeſe adtollit in auras,
Ingrediturque ſolo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira inritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque ſororem
Progenuit ; pedibus celerem, et pernicibus alis.
Monſtrum horrendum, ingens : quoi quot ſunt corpore plu-
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu, [mae,
Tot linguae, totidem ora ſonant, tot ſubrigit auris.
Nocte volat caeli medio terraeque per umbras
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbis ;
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat :
Veniſſe Aenean Trojano ab ſanguine cretum,
Quoi ſe pulchra viro dignetur jungere Dido :
Nunc hiemem inter ſe luxu, quam longa, fovere
Regnorum inmemores, turpique cupidine captos.
Haec paſſim dea foeda virûm diffundit in ora.
Protenus ad regem curſus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Hammone ſatus rapta Garamantide Nympha,
Templa Jovi centum, latis inmania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,

Excubias

Excubias divûm aeternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, et variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, et rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis:
Juppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Aſpicis haec? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequidquam horremus? caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura miſcent?
Femina, quae noſtris errans in finibus urbem
Exiguam pretio poſuit, quoi litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Repulſit, ac dominum Aenean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnexus, rapto potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad moenia torſit
Regia, et oblitos famae melioris amantis.
Tum ſic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:
Vade, age, gnate, voca Zephyros, et labere pennis:
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatiſque datas non reſpicit urbis,
Adloquere, et celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiûmque ideò bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto ab ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit; aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, et Lavinia reſpicit arva?
Naviget. haec ſumma eſt: hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: et primum pedibus talaria nectit

Aurea: quae ſublimem alis, ſive aequora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. hac animas ille evocat Orco
Pallentis, alias ſub Tartara triſtia mittit;
Dat ſomnos adimitque, et lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, et turbida tranat
Nubila: jamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, caelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum adſidue quoi nubibus atris
Piniferum caput et vento pulſatur et imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Praecipitant ſenis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto praeceps ſe corpore ad undas
Miſit; avi ſimilis, circum quae litora, circum
Piſcoſos ſcopulos humilis volat aequora juxta.
Haud aliter, terras inter caelumque, volabat
Litus arenoſum Libyae, ventoſque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Aenean fundantem arces ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus jaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice laena
Demiſſa ex humeris: dives quae munera Dido
Fecerat, ac tenui telas diſcreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exſtruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
Ipſe deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, caelum ac terras qui numine torquet:
Ipſe haec ferre jubet celeris mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, et ſpes heredis Iuli
Reſpice; cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
Mortalis viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

At vero Aeneas aſpectu obmutuit amens,
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haeſit.
Ardet abire fuga, dulciſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat adfatu? quae prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partiſque rapit varias, perque omnia verſat.
Haec alternanti potior ſententia viſa eſt:
Mneſthea Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum:
Claſſem aptent taciti, ſocios ad litora cogant;
Arma parent, et, quae rebus ſit cauſſa novandis,
Diſſimulent. ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, ac tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, et quae molliſſima fandi
Tempora; qui rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio laeti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Praeſenſit, motuſque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Saevit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur. qualis conmotis excita ſacris
Thyias, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithaeron.
Tandem his Aenean compellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
Crudelis? quid ſi non arva aliena domoſque
Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
Troja per undoſum peteretur claſſibus aequor?
Mene fugis? per ego has lacrimas, dextramque tuam te,
(Quando aliud mihi jam miſerae nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenaeos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam

Dulce meum ; miſerere domus labentis, et iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii : te propter eundem
Extinctus pudor, et, qua ſola ſidera adibam,
Fama prior. quoi me moribundam deſeris, hoſpes ?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror ? an mea Pygmalion dum moenia frater
Deſtruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas ?
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſuboles, ſi quis mihi parvolus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret ;
Non equidem omnino capta ac deſerta viderer.
Dixerat. ille Jovis monitis inmota tenebat
Lumina, et obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert : Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, numquam, regina, negabo
Promeritam : nec me meminiſſe pigebit Eliſſae ;
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. neque ego hanc abſcondere furto
Speravi, ne finge, fugam ; nec conjugis umquam
Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, et ſponte mea conponere curas ;
Urbem Trojanam primum dulciſque meorum
Reliquias colerem : Priami tecta alta manerent ;
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynaeus Apollo,
Italiam Lyciae juſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, haec patria eſt. te ſi Carthaginis arces
Phoeniſſam, Libycaeque adſpectus demeret urbis ;
Quae tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
Invidia eſt? et nos fas extera quaerere regna.
Me patris Anchiſae, quotiens humentibus umbris
Nox operit terras, quotiens aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis ac turbida terret imago.
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,
Quem regno Heſperiae fraudo, et fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres divûm Jove miſſus ab ipſo

(Teſtor

(Teſtor utrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et ſic accenſa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanaeque admôrunt ubera tigres.
Nam quid diſſimulem, aut quae me ad majora reſervem?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrimas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?
Quae quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius haec oculis pater aſpicit aequis.
Nuſquam tuta fides. ejectum litore, egentem
Excepi, regni demens in parte locavi.
Amiſſam claſſem, ſocios a morte reduxi.
Heu Furiis incenſa feror! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciae ſortes, nunc et Jove miſſus ab ipſo
Interpres divôm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis: pete regna per undas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, et nomine Dido
Saepe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. dabis, inprobe, poenas.
Audiam, et haec manis veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, et auras
Aegra fugit, ſeque ex oculis avertit et aufert;
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem
Dicere. ſuſcipiunt famulae, conlabſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;

Juſſa tamen divôm exſequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore celſas
Deducunt toto navis. natat uncta carina:
Frondentiſque ferunt ramos, et robora ſilvis
Infabricata, fugae ſtudio.
Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis:
Ac veluti ingentem formicae farris acervum
Cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus, cum litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
Inprobe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
Cogitur, et ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore: circum
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras:
Puppibus et laeti nautae inpoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror, potero. miſerae hoc tamen unum
Exſequere, Anna, mihi. ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri mollis aditus, et tempora noras.
I, ſoror, atque hoſtem ſupplex adfare ſuperbum:
Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſae cinerem manisve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quo ruit? extremum hoc miſerae det munus amanti:
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentis.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

Extre-

Extremam hanc oro veniam : miſerere ſororis :
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte remittam.
Talibus orabat, taliſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſque viri deus obſtruit auris.
Ac velut, annoſo validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant, it ſtridor ; et alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes :
Ipſa haeret ſcopulis : et, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus adſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno perſentit pectore curas.
Mens inmota manet : lacrimae volvontur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat : taedet caeli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat ;
Vidit, turicremis cum dona inponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcenum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Praeterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore cõlebat,
Velleribus niveis et feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Viſa viri ; nox cum terras obſcura teneret :
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri, et longas in fletum ducere voces.
Multaque praeterea vatum praedicta piorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Aeneas : ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, ac Tyrios deſerta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, et duplicis ſe oſtendere Thebas :
Aut Agamemnonius ſcaenis agitatus Oreſtes ;
Armatam facibus matrem et ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Dirae.

Ergo

Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus secum ipsa modumque
Exigit, et maestam dictis adgressa sororem,
Consilium voltu tegit, ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, viam, (gratare sorori)
Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta, solemque cadentem,
Ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum;
Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos:
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quae dabat, et sacros servabat in arbore ramos;
Spargens humida mella soporiferumque papaver.
Haec se carminibus promittit solvere mentis,
Quas velit; ast aliis duras inmittere curas:
Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro:
Nocturnosque ciet manis. mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reliquit
Inpius, exuviasque omnis, lectumque jugalem,
Quo perii, superinponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monstratque sacerdos.
Haec effata silet. pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna novis praetexere funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichaei.
Ergo jussa parat.
At regina pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, taedis atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, et fronde coronat
Funerea: super exuvias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant arae circum, et crinis effusa sacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
Sparserat et latices simulatos fontis Averni:

Falcibus

Falcibus et meſſae ad lunam quaeruntur ahenis
Fubentes herbae, nigri cum lacte veneni:
Quaeritur et naſcentis equi de fronte revolſus,
Et matri praereptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura deos, et conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non aequo foedere amantis
Curae numen habet, juſtumque memorque precatur,
Nox erat; et placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſilvaeque et ſaeva quierant
Aequora: cum medio volvontur ſidera labſu,
Cum tacet omnis ager: pecudes, pictaeque volucres,
Quaeque lacus late liquidos, quaeque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitae ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phoeniſſa, neque umquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curae: rurſuſque reſurgens
Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aeſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid ago? rurſumne procos inriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſim toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſis atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet; ratibuſne ſuperbis
Inviſam accipiet? neſcis heu, perdita, necdum
Laomedonteae ſentis purjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovantis?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inferar? et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, et ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es; ferroque averte dolorem.
Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more ferae, talis nec tangere curas?

Non

Non ſervata fides, cineri promiſſa Sichaeo,
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Aeneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma dei voltu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſumque ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque,
Et crinis flavos, et membra decora juventae:
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec, quae te circum ſtent deinde pericula, cernis?
Demens! nec zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas ſub pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat aeſtu.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſaevaſque videbis
Conlucere faces, jam fervere litora flammis;
Si te his adtigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe moras. varium et mutabile ſemper
Femina. ſic fatus nocti ſe inmiſcuit atrae.
Tum vero Aeneas, ſubitis exterritus umbris,
Conripit e ſomno corpus, ſocioſque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et conſidite tranſtris:
Solvite vela citi. deus aethere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funis,
Ecce iterum ſtimulat. ſequimur te, ſancte deorum,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis ô, placiduſque juves, et ſidera caelo
Dextra feras. dixit: vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis ſimul ardor habet; rapiuntque, ruuntque:
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus aequor.
Adnixi torquent ſpumas, et caerula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina e ſpeculis, ut primum albeſcere lucem
Vidit, et aequatis claſſem procedere velis,
Litoraque, et vacuos ſenſit ſine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventisque abſciſſa comas, Pro Juppiter ibit

Hic,

Hic, ait: et noſtris inluſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, inpellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quae mentem inſania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata inpia tangunt.
Tum decuit, cum ſceptra dabas. en dextra fideſque!
Quem ſecum patrios aiunt portare Penatis:
Quem ſubiiſſe humeris confectum aetate parentem!
Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum adponere menſis?
Verum anceps pugnae fuerat fortuna. fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Implêſſemque foros flammis, gnatumque patremque
Cum genere exſtinxêm, memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuque harum interpres curarum, et conſcia Juno,
Noćturniſque Hecate triviis ululata per urbis,
Et Dirae ultrices, et dî morientis Eliſſae,
Accipite haec, meritumque malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. ſi tangere portus
Infandum caput ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſic fata Jovis poſcunt; hic terminus haeret:
At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, conplexu avolſus Iuli,
Auxilium inploret, videat indigna ſuorum
Funera: nec, cum ſe ſub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Haec precor: hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii, ſtirpem et genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique haec mittite noſtro
Munera. nullus amor populis, nec foedera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires:
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Inprecor, arma armis: pugnent ipſique nepoteſque.

Haec

Haec ait, et partis animum verſabat in omnis ;
Inviſam quaerens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem adfata Sichaei ;
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat :
Annam, cara, mihi, nutrix, huc iſte ſororem :
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum et monſtrata piacula ducat :
Sic veniat. tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quae rite incepta paravi,
Perficere eſt animus, finemque inponere curis ;
Dardaniique rogum capitis permittere flammae.
Sic ait. illa gradum ſtudio celerabat anilem.
At trepida, et coeptis inmanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementis
Interfuſa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus inrumpit limina, et altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quaeſitum munus in uſus.
Hic, poſtquam Iliacas veſtis notumque cubile
Conſpexit, paullum lacrimis et mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba :
Dulces exuviae, dum fata deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis.
Vixi, et, quem dederat curſum fortuna, peregi :
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem praeclaram ſtatui : mea moenia vidi :
Ulta virum, poenas inimico a fratre recepi :
Felix, heu nimium felix, ſi litora tantum
Numquam Dardaniae tetigiſſent noſtra carinae !
Dixit, et, os inpreſſa toro, Moriemur inultae ?
Sed moriamur, ait. ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudeli ab alto
Dardanus, et noſtrae ſecum ferat omina mortis.
Dixerat. atque illam media inter talia ferro
Conlabſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria : concuſſam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, et femineo ululatu
Tecta fremunt : reſonat magnis plangoribus aether.

Non

Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
Quid primum deserta querar? comitemne sororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosque vocavi
Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem?
Exstinxsti te meque, soror, populumque, patresque
Sidonios, urbemque tuam. date volnera lymphis
Abluam, et, extremus si qui super halitus errat,
Ore legam. sic fata gradus evaserat altos,
Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa gravis oculos conata adtollere, rursus
Deficit. infixum stridit sub pectore volnus.
Ter sese adtollens cubitoque adnixa levavit:
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quaesivit caelo lucem, ingemuitque repertam.
Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
Difficilisque obitus, Irin demisit Olympo,
Quae luctantem animam nexosque resolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
Nondum illi flavom Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per caelum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores,
Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, et dextra crinem secat. omnis et una
Dilabsus calor, atque in ventos vita recessit.

AENEIDOS Lib. V.

INterea medium Aeneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros aquilone secabat,
Moenia respiciens, quae jam infelicis Elissae
Conlucent flammis. quae tantum accenderit ignem
Caussa latet: duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique, et undique caelum:
Olli caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? sic deinde locutus
Conligere arma jubet, validisque incumbere remis;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, si mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo.
Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam fortuna, sequamur:
Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:
Si modo rite memor servata remetior astra.
Tum pius Aeneas: Equidem sic poscere ventos
Jamdudum, et frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an sit mihi gratior ulla,
Quove magis fessas optem dimittere navis,
Quam quae Dardanium tellus mihi servat Acestes,
Et patris Anchisae gremio conplectitur ossa?
Haec ubi dicta, petunt portus: et vela secundi
Intendunt zephyri. fertur cita gurgite classis:
Ac tandem laeti notae advertuntur arenae.
At procul excelso miratus vertice montis
Adventum sociasque rates occurrit Acestes,

Horrida

Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursae:
Troïa Crinisо conceptum flumine mater
Quem genuit. verum non inmemor ille parentum
Gratatur reduces, et gaza laetus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo stellas Oriente fugârat
Clara dies; socios in coetum litore ab omni
Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidae magni, genus alto a sanguine divôm,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, maestasque sacravimus aras.
Jamque dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dî voluistis) habebo.
Hunc ego, Gaetulis agerem si Syrtibus exsul,
Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenes;
Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas
Exsequerer; strueremque suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis,
Haud equidem sine mente, reor, sine numine divôm
Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et laetum cuncti celebremus honorem:
Poscamus ventos, atque haec me sacra quot annis
Urbe velint posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Acestes
Dat numero capita in navis. adhibete Penatis
Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
Praeterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina classis.
Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere caestu:
Cuncti adsint, meritaeque exspectent praemia palmae.
Ore favete omnes, et tempora cingite ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cetera pubes.
Ille e concilio multis cum milibus ibat,

Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro,
Purpureosque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, sancte parens: iterum salvete recepti
Nequidquam cineres, animaeque umbraeque paternae.
Non licuit finis Italos fataliaque arva,
Nec tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Thybrim.
Dixerat haec: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, labsusque per aras:
Caeruleae cui terga notae maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso sole colores.
Obstupuit visu Aeneas. ille agmine longo
Tandem inter pateras, et levia pocula serpens,
Libavitque dapes, rursumque innoxius imo
Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: caedit quinas de more bidentis,
Totque sues, totidem nigrantis terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisae magni, manisque Acheronte remissos.
Necnon et socii, quae cuique est copia, laeti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii, fusique per herbam
Subjiciunt veribus prunas, et viscera torrent.
Exspectata dies aderat, nonamque serena
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos et clari nomen Acestae
Excierat. laeto conplerant litora coetu
Visuri Aeneadas, pars et certare parati.
Munera principio ante oculos circoque locantur
In medio sacri tripodes, virideisque coronae,
Et palmae, pretium victoribus, armaque, et ostro
Perfusae vestes, argenti aurique talentum:
Et tuba conmissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis

Quatuo

Quatuor, ex omni delectae classe, carinae.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmî,
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt; terno consurgunt ordine remi.
Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloanthus
Caerulea: genus unde tibi, Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum spumantia contra
Litora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera cori:
Tranquillo silet, immotaque adtollitur unda
Campus et apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis pater: unde reverti
Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus auro
Ductores longe effulgent ostroque decori.
Cetera populea velatur fronde juventus,
Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, intentaque brachia remis:
Intenti exspectant signum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans, laudumque adrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) prosiluere suis: ferit aethera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos, totumque dehiscit
Convolsum remis rostrisque tridentibus aequor.
Non tam praecipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:
Nec sic inmissis aurigae undantia lora
Concussere jugis, pronique in verba pendent.
Tum plausu fremituque virûm, studiisque faventum
Consonat omne nemus: vocemque inclusa volutant
Litora: pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primisque elabitur undis [thus
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloan-
Insequitur, melior remis: sed pondere pinus

Tarda tenet. poſt hos aequo diſcrimine Priſtis
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet, nunc victam praeterit ingens
Centaurus: nunc una ambae junctiſque feruntur
Frontibus, et longa ſulcant vada ſalſa carina.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant:
Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis conpellat voce Menoeten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige greſſum.
Litus ama, et laevas ſtringat ſine palmula cautes;
Altum alii teneant. dixit. ſed caeca Menoetes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diverſus abis? iterum pete ſaxa, Menoete,
Cum clamore Gyas revocabat: ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyae ſcopuloſque ſonantis
Radit iter laevom interior, ſubituſque priorem
Praeterit, et metis tenet aequora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrimis caruere genae. ſegnemque Menoeten,
Oblitus decoriſque ſui ſociûmque ſalutis,
In mare praecipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavomque ad litora torquet.
At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte, Menoetes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum et labentem Teucri, et riſere natantem:
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic laeta extremis ſpes eſt accenſa ducbus
Sergeſto Mneſthique, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior praeeunte carina:
Parte prior: partim roſtro premit aemula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc, nunc inſurgite remis,
Rectorei ſocii; Trojae quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus uſi,
Ionioque

Ionioque mari, Maleaeque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neque vincere certo.
Quamquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune, dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe. hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus aerea puppes,
Subtrahiturque ſolum. tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Adtulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburguet
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus haeſit.
Concuſſae cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuere, inliſaque prora pependit.
Conſurgunt nautae, et magno clamore morantur:
Ferrataſque trudes, et acuta cuſpide contos
Expediunt; fractoſque legunt in gurgite remos.
At laetus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito conmota columba,
Quoi domus et dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre labſa quieto
Radit iter liquidum, celeris neque conmovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Aequora: ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Ac primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, et fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimaeram
Conſequitur. cedit: quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, et ſummis adniſus viribus urguet.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus aether.
Hi proprium decus, et partum indignantur honorem,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.

Et fors aequatis cepiſſent praemia roſtris:
Ni, palmas ponto tendens utraſque, Cloanthus
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:
Di, quibus imperium pelagi, quorum aequora curro,
Vobis laetus ego hoc candentem litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereïdum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. illa noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, ac portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis e more vocatis,
Victorem magna praeconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in navis ternos optare juvencos,
Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis praecipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura maeandro duplici Meliboea cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Velocis jaculo cervos curſuque fatigat
Acer, anhelanti ſimilis: quem praepes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longaevi palmas nequidquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes: ſaevitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, conniſi humeris. indutus at olim
Demoleos curſu palantis Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex aere lebetas;
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora taeniis:
Cum ſaevo e ſcopulo multa vix arte revolſus,

Amiſſis

Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Inriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſaepe viae deprenſus in aggere ſerpens,
Aerea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator,
Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus;
Parte ferox, ardenſque oculis, et ſibila colla
Arduus adtollens; pars volnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, et velis ſubit oſtia plenis.
Sergeſtum Aeneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem laetus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervae,
Creſſa genus Pholoë, geminique ſub ubere gnati.
Hoc pius Aeneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant ſilvae: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum milibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, et praemia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mixtique Sicani,
Niſus et Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique juventa;
Niſus amore pio pueri. quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul et Patron: quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadio Tegeaeae ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes Helymus Panopeſque,
Adſueti ſilvis, comites ſenioris Aceſtae.
Multi praeterea, quos fama obſcura recondit.
Aeneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite haec animis, laetaſque advertite mentis:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, caelatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos. tres praemia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.

Primus

Primus equum phaleris insignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
Threïciis: lato quam circum amplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente
Conripiunt spatia audito, limenque relinquunt,
Effusi nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: spatia et si plura supersint,
Transeat elabsus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque fere spatio extremo, fessique sub ipsam
Finem adventabant; levi cum sanguine Nisus
Labitur infelix: caesis ut forte juvencis
Fusus humum viridisque super madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit inmundoque fimo sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese obposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem jacuit spissa revolutus arena.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveae consessum ingentis, et ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus inplet;
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrimaeque decorae,
Gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, et magna proclamat voce Diores:
Qui subiit palmae, frustraque ad praemia venit
Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas, Vestra, inquit, munera vobis

Certa

Certa manent, pueri ; et palmam movet ordine nemo :
Me liceat casus miserari insontis amici.
Sic fatus, tergum Gaetuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt praemia victis,
Et te labsorum miseret ; quae munera Niso
Digna dabis ? primam merui qui laude coronam ;
Ni me, quae Salium, fortuna inimica tulisset.
Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
Turpia membra fimo. risit pater optimus olli,
Et clypium efferri jussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Hoc juvenem egregium praestanti munere donat,
Post ubi confecti cursus, et dona peregit :
Nunc si quoi virtus animusque in pectore praesens,
Adsit, et evinctis adtollit brachia palmis.
Sic ait, et geminum pugnae proponit honorem :
Victori velatum auro vittisque juvencum ;
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora ; continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm se murmure tollit :
Solus qui Paridem solitus contendere contra :
Idemque ad tumulum, quo maxumus occubat Hector,
Victorem Buten inmani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quaeritur huic alius : nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusque inducere caestus.
Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,
Aeneae stetit ante pedes : nec plura moratus,
Tum laeva taurum cornu tenet, atque ita fatur :
Nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
Quae finis standi ? quo me decet usque teneri ?
Ducere dona jube. cuncti simul ore fremebant
Dardanidae, reddique viro promissa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,

Proxumus

Proxumus ut viridante toro conſederat herbae :
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines ? ubi nunc nobis deus ille, magiſter
Necquidquam memoratus Eryx ? ubi fama per omnem
Trinacriam, et ſpolia illa tuis pendentia tectis ?
Ille ſub haec : Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu : ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effoetae in corpore vires.
Si mihi, quae quondam fuerat, quaque inprobus iſte
Exſultat fidens, ſi nunc foret illa juventas :
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Veniſſem : nec dona moror. ſic deinde locutus,
In medium geminos inmani pondere caeſtus
Projecit ; quibus acer Eryx in praelia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi. tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnis ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat :
Magnanimuſque Anchiſiades et pondus et ipſa
Huc illuc vinclorum inmenſa volumina verſat.
Tum ſenior talis referebat pectore voces :
Quid, ſi quis caeſtus ipſius et Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam ?
Haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit : his ego ſuetus ;
Dum melior vires ſanguis dabat, aemula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares haec Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Aeneae, probat auctor Aceſtes ;
Aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto :
Solve metus, et tu Trojanos exue caeſtus.
Haec fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnus membrorum artus, magna oſſa lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa caeſtus pater extulit aequos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo adrectus uterque,

Brachi-

Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille pedum motu melior, fretuſque juventa:
Hic membris et mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit aeger anhelitus artus.
Multa viri nequidquam inter ſe volnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vaſto
Dant ſonitus, erratque auris et tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub volnere malae.
Stat gravis Entellus, niſuque inmotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum; et variis adſultibus inritus urguet.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, et alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Praevidit, celerique elabſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit; et ultro
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri et Trinacria pubes:
It clamor caelo, primuſque adcurrit Aceſtes,
Aequaevomque ab humo miſerans adtollit amicum.
At non tardatus caſu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, et conſcia virtus:
Praecipitemque Daren ardens agit aequore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies. quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Aeneas procedere longius iras,
Et ſaevire animis Entellum haud paſſus acerbis;
Sed finem inpoſuit pugnae, feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quae tanta animum dementia cepit?

Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede deo. dixitque, et proelia voce diremit.
Aſt illum fidi aequales, genua aegra trahentem,
Quaſſantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, mixtoſque in ſanguine dentis,
Ducunt ad navis; galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate dea, voſque haec, inquit, cognoſcite, Teucri;
Et mihi quae fuerint juvenali in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum a morte Dareta.
Dixit, et adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnae, duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua caeſtus
Arduus, effractoque inliſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper talis effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
Perſolvo: hic victor caeſtus artemque repono.
Protenus Aeneas celeri certare ſagitta
Invitat, qui forte velint; et praemia ponit:
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit; et volucrem trajecto in fune columbam,
Quo ferrum tendant, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri: dejectamque aerea ſortem
Accepit galea: et primus clamore ſecundo
Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime, frater,
Pandare: qui quondam, juſſus confundere foedus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes;
Auſus et ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, et depromunt tela pharetris.
Primaque per caelum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidae juvenis volucris diverberat auras:
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.

Intremuit

Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, et ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
Alta petens: pariterque oculos telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit: nodos et vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
Jam vacuo laetam caelo ſpeculatus; et alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aetheriis, fixamque refert delabſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen aërias telum contendit in auras,
Oſtentans artemque pater, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubitum objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum. docuit poſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuiſque receſſit
Conſumta in ventos: caelo ceu ſaepe refixa
Tranſcurrunt crinemque volantia ſidera ducunt.
Adtonitis haeſere animis, Superoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Aeneas, ſed laetum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honores.
Ipſius Anchiſae longaevi hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis: quem Thracius olim
Anchiſae genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum et pignus amoris.
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnis victorem adpellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion praelato invidit honori;
Quamvis ſolus avem caelo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:

Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Aeneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iuli
Aepytiden vocat, et fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, et, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, et ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, et campos jubet eſſe patentis.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis euntis
Trinacriae mirata fremit Trojaeque juventus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt praefixo haſtilia ferro:
Pars levis humero pharetras. it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmae, ternique vagantur
Ductores: pueri bis ſeni quemque ſecuti
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis; veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atti duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnis pulcher Iulus
Sidonio eſt invectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum et pignus amoris.
Cetera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtae
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidae; veterumque adgnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem laeti conſeſſum oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis; ſignum clamore paratis
Aepytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſolvere choris, rurſuſque vocati
Convertere vias, infeſtaque tela tulere.

Inde alios ineunt curſus alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbis
Impediunt, pugnaeque ciant ſimulacra ſub armis:
Et nunc terga fuga nudant; nunc ſpicula vertunt
Infenſi: facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum caecis iter ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus et inremeabilis error.
Haud alio Teucrûm gnati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas et proelia ludo,
Delphinum ſimiles: qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque ſecant, luduntque per undas.
Hunc morem curſus, atque haec certamina primus
Aſcanius, Longam muris cum cingeret Albam,
Retulit, et priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos: hinc maxima porro
Accepit Roma, et patrium ſervavit honorem:
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum Fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſollemnia ludis,
Irin de caelo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem, ventoſque adſpirat eunti
Multa movens, nec dum antiquum exſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, et litora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretae Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctaeque profundum
Pontum aſpectabant flentes. Heu tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus una.
Urbem orant: taedet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, et faciemque deae veſtemque reponit.
Fit Beroë, Tmarii conjux longaeva Dorycli;
Quoi genus, et quondam nomen, gnatique fuiſſent:

Ac sic Dardanidûm mediam se matribus infert:
O miserae, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad letum patriae sub moenibus! ô gens
Infelix, cui te exitio Fortuna reservat?
Septima post Trojae excidium jam vertitur aestas,
Cum freta, cum terras omnis, tot inhospita saxa
Sideraque emensae ferimur: dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes.
Quid prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
O patria, et rapti nequidquam ex hoste Penates;
Nullane jam Trojae dicentur moenia? nusquam
Hectoreos amnis Xanthum et Simoënta videbo?
Quin agite, et mecum infaustas exurite puppis.
Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago
Ardentis dare visa faces: Hic quaerite Trojam,
Hic domus est, inquit, vobis: jam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quatuor arae
Neptuno. deus ipse faces animumque ministrat.
Haec memorans, prima infensum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruscat,
Et jacit. adrectae mentes, stupefactaque corda
Iliadum. hic una e multis, quae maxima natu,
Pyrgo, tot Priami gnatorum regia nutrix:
Non Berœ vobis, non haec Rhoeteïa, matres,
Est Dorycli conjux. divini signa decoris,
Ardentisque notate oculos; qui spiritus illi,
Qui vultus, vocisque sonus, et gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anchisae inferret honores.
Haec effata.
At matres, primo ancipites, oculisque malignis
Ambiguae spectare rates, miserum inter amorem
Praesentis terrae, fatisque vocantia regna:
Cum dea se paribus per caelum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero adtonitae monstris, actaeque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:

Pars

Pars ſpoliant aras, frondem, ac virgulta, faceſque
Conjiciunt. furit inmiſſis Volcanus habenis
Tranſtra per et remos, et pictas abiete puppis.
Nuntius Anchiſae ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert navis Eumelus: et ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus et Aſcanius, curſus ut laetus equeſtris
Ducebat; ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: neque exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miſerae cives? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argivûm, veſtras ſpes uritis. en ego veſter
Aſcanius: galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Aeneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illae diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt; ſilvaſque, et ſicubi concava furtim
Saxa, petunt. piget incepti, lucique, ſuoſque
Mutatae adgnoſcunt, excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammae atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum, lentuſque carinas
Eſt vapor, et toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Aeneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, et tendere palmas:
Juppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi
Nunc, pater, et tenuis Teucrûm res eripe leto.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, et campi: ruit aethere toto
Turbidus imber aquam, denſiſque nigerrimus auſtris:
Implenturque ſuper puppes; ſemiuſta madeſcunt
Robora. reſtinctus donec vapor omnis, et omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatae a peſte carinae.

At

At pater Aeneas, casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentis nunc illuc pectore curas
Mutabat versans, Siculisne resideret arvis
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
Haec responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna deûm, vel quae fatorum posceret ordo.
Isque his Aenean solatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur:
Quidquid erit: superanda omnis fortuna ferendo est.
Est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:
Hunc cape consiliis socium, et conjunge volentem:
Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos
Pertaesum magni incepti rerumque tuarum est:
Longaevosque senes, ac fessas aequore matres,
Et quidquid tecum invalidi, metuensque pericli est,
Delige, et his habeant terris, sine, moenia fessi:
Urbem adpellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici,
Tum vero in curas animum diducitur omnis:
Et nox atra polum bigis subvecta tenebat.
Visa dehinc caelo facies delabsa parentis
Anchisae, subito talis effundere voces:
Gnate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; gnate Iliacis exercite fatis;
Imperio Jovis huc venio: qui classibus ignem
Depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes fortissima corda
Defer in Italiam. gens dura atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, et Averna per alta
Congressus pete, gnate, meos. non me impia namque
Tartara habent, tristes umbrae: sed amoena piorum
Concilia Elysiumque colo. huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, et, quae dentur moenia, disces.
Jamque vale, torquet medios nox humida cursus:

Et

Et me ſaevus equis Oriens adflavit anhelis.
Dixerat, et tenuis fugit, ceu fumus, in auras.
Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut qui te noſtris conplexibus arcet?
Haec memorans cinerem et ſopitos ſuſcitat ignis;
Pergameumque Larem et canae penetralia Veſtae
Farre pio et plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplo ſocios primumque arceſſit Aceſten,
Et Jovis imperium et cari praecepta parentis
Edocet, et quae nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis, nec juſſa recuſat Aceſtes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora: navigiis aptant remoſque rudenteſque
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Aeneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, et haec loca Trojam
Eſſe jubet. gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum, et patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque ſacerdos
Ac lucus late ſacer additur Anchiſeo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
Factus honos; placidi ſtraverunt aequora venti:
Creber et adſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Conplexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſae jam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies et non tolerabile nomen,
Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem.
Quos bonus Aeneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrimans commendat Aceſtae.
Tris Eryci vitulos, et Tempeſtatibus agnam
Caedere deinde jubet, ſolvique ex ordine funem.
Ipſe, caput tonſae foliis evinctus olivae,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntis.

Certatim

Certatim ſocii feriunt mare, et aequora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Adloquitur, taliſque effundit pectore queſtus:
Junonis gravis ira neque exſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnis:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, nec poenam traxe per omnem
Reliquias: Trojae cineres atque oſſa peremtae
Inſequitur. cauſſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis,
Quam molem ſubito excierit. maria omnia caelo
Miſcuit, Aeoliis nequidquam freta procellis;
In regnis hoc auſa tuis.
Per ſcelus ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit foede puppis; et claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignota linquere terra.
Quod ſupereſt; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem adtingere Thybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea moenia Parcae.
Tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque. ſaepe furores
Conpreſſi et rabiem tantam caelique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoëntaque teſtor)
Aeneae mihi cura tui, cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens inpingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidae tunc ego forti
Congreſſum Aenean, nec dîs nec viribus aequis,
Nube cava rapui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjurae moenia Trojae.
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi: pelle timorem.
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quaeret:
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi laeta deae permulſit pectora dictis;

Jungit

Jungit equos auro genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omnis effundit habenas.
Caeruleo per ſumma levis volat aequora curru.
Subſidunt undae, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur aequor aquis: fugiunt vaſto aethere nimbi.
Tum variae comitum facies; inmania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palaemon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Laeva tenent Thetis et Melite Panopeaque virgo,
Neſaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Aeneae ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocius omnis
Adtolli malos, intendi brachia velis.
Una omnes fecere pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvere ſinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentque. ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnis denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam caeli nox humida metam
Contigerat: placida laxabant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautae.
Cum levis aetheriis delabſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, et diſpulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi ſomnia triſtia portans
Inſonti; puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis; funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa aequora claſſem;
Aequatae ſpirant aurae: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego paullíſper pro te tua munera inibo.
Quoi vix adtollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi voltum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Aenean credam, quid enim? fallacibus auſtris,
Et caeli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavomque adfixus et haerens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethaeo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora;

Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revolſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Praecipitem, ac ſocios nequidquam ſaepe vocantem.
Ipſe volans tenuis ſe ſuſtulit ales ad auras.
Currit iter tutum non ſecius aequore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficilis quondam, multorumque oſſibus albos.
Tum rauca adſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, et ipſe ratem nocturnis rexit in undis
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium caelo et pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

AENEIDOS Lib. VI.

Sic fatur lacrimans, claſſique inmittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum adlabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat navis, et litora curvae
Praetexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quaerit pars ſemina flammae
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit ſilvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
Praeſidet, horrendaeque procul ſecreta Sibyllae,
Antrum inmane, petit: magnam quoi mentem animum-
Delius inſpirat vates, aperitque futura. [que
Jam ſubeunt Triviae lucos, atque aurea tecta.
Daedalus (ut fama eſt) fugiens Minoïa regna,
Praepetibus pennis auſus ſe credere caelo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicamque levis tandem ſuperadſtitit arcem.
Redditus his primum terris, tibi, Phoebe, ſacravit
Remigium alarum, poſuitque inmania templa.
In foribus letum Androgeo: tum pendere poenas
Cecro-

Cecropidae juſſi (miſerum) ſeptena quot annis
Corpora gnatorum; ductis ſtat ſortibus urna:
Contra elata mari reſpondet Gnoſia tellus:
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, mixtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, veneris monumenta nefandae:
Hic labor ille domûs, et inextricabilis error.
Magnum reginae ſed enim miſeratus amorem
Daedalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Caeca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriae cecidere manus. quin protenus omnia
Perlegerent oculis, ni jam praemiſſus Achates
Adſoret, atque una Phoebi Triviaeque ſacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Praeſtiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus adfata Aenean (nec ſacra morantur
Juſſi viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcae latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllae.
Ventum erat ad limen, cum virgo, Poſcere fata
Tempus, ait. deus ecce, deus. cui talia fanti
Ante fores ſubito non voltus, non color unus,
Non comtae manſere comae; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans, adflata eſt numine quando
Jam propiore dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Aenea? ceſſas? neque enim ante dehiſcent
Adtonitae magna ora domus. ac talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
Phoebe, gravis Trojae ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Aeacidae; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas

Maſſylûm gentis, praetentaque Syrtibus arva.
Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit Fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameae jam fas eſt parcere genti,
Dîque Deaeque omnes, quibus obſtitit Ilium, et ingens
Gloria Dardaniae. tuque ô ſanctiſſima vates
Praeſcia venturi, da (non indebita poſco)
Regna meis fatis; Latio conſidere Teucros,
Errantiſque deos, agitataque numina Trojae.
Tum Phoebo et Triviae ſolido de marmore templum
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phoebi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortis, arcanaque fata
Dicta meae genti ponam, lectoſque ſacrabo,
Alma, viros. foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas oro. finem dedit ore loquendi.
At, Phoebi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terra graviora manent. in regna Lavini
Dardanidae venient; mitte hanc de pectore curam:
Sed non et veniſſe volent. bella, horrida bella,
Et Thybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,
Natus et ipſe dea. nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit: cum tu ſupplex in rebus egenis
Quas gentis Italûm, aut quas non oraveris urbis!
Cauſſa mali tanti conjux, iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: ſed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna ſinet. via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla

Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens. ea frena furenti
Concutit, et ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, et rabida ora quierunt;
Incipit Aeneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopinave ſurgit.
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro: quando hic inferni janua regis
Dicitur, et tenebroſa palus Acheronte refuſo:
Ire ad conſpectum cari genitoris et ora
Contingat: doceas iter, et ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas et mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnis pelagique minas caelique ferebat
Invalidus, vires ultra ſortemque ſenectae.
Quin, ut te ſupplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. gnatique patriſque,
Alma, precor, miſerere. potes namque omnia: nec te
Nequidquam lucis Hecate praefecit Avernis.
Si potuit manis arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? et mî genus ab Jove ſummo.
Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
Cum ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine divûm,
Tros Anchiſiada, facilis deſcenſus Averno.
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. pauci, quos aequus amavit
Juppiter, aut ardens evexit ad aethera virtus,
Dis geniti potuere. tenent media omnia ſilvae,
Cocytoſque ſinu labens circumvenit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; et inſano juvat indulgere labori;
Accipe, quae peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus,

Junoni infernae dictus sacer. hunc tegit omnis
Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbrae.
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam qui decerpserit arbore foetus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. primo avolso non deficit alter
Aureus; et simili frondescit virga metallo.
Ergo alte vestiga oculis, et rite repertum
Carpe manu. namque ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Praeterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis) totamque incestat funere classem;
Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante suis, et conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis,
Aspicies. dixit, pressoque obmutuit ore.
Aeneas maesto defixus lumina voltu
Ingreditur, linquens antrum; caecosque volutat
Eventus animo secum. cui fidus Achates
It comes, et paribus figit vestigia curis.
Multa inter sese vario sermone serebant:
Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret. atque illi Misenum in litore sicco,
Ut venere, vident indigna morte peremtum;
Misenum Aeoliden: quo non praestantior alter
Aere ciere viros, martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat et hasta.
Postquam illum victor vita spoliavit Achilles,
Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus.
Sed tum, forte cava dum personat aequora concha,
Demens et cantu vocat in certamina divos,
Aemulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumoso inmerserat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Praecipue pius Aeneas. tum jussa Sibyllae

(Haud

(Haud mora) festinant flentes, aramque sepulcri
Congerere arboribus, caeloque educere certant.
Ire in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
Procumbunt piceae: sonat icta securibus ilex:
Fraxineaeque trabes, cuneis et fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentis montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
Atque haec ipse suo tristi cum corde volutat,
Adspectans silvam immensam, et sic forte precatur:
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.
Vix ea fatus erat, geminae cum forte columbae
Ipsa sub ora viri caelo venere volantes,
Et viridi sedere solo. tum maximus heros
Maternas adgnovit avis, laetusque precatur:
Este duces ô, si qua via est, cursumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. tuque ô dubiis ne desice rebus,
Diva parens. sic effatus vestigia pressit;
Observans quae signa ferant, quo tendere pergant.
Pascentes illae tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi servare sequentum.
Inde, ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt se celeres; liquidumque per aëra labsae
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet silvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
Et croceo foetu teretis circumdare truncos.
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit Aeneas extemplo, avidusque refringit
Cunctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllae.
Nec minus interea Misenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem taedis et robore secto
Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris

Intexunt latera, et feralis ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices et ahena undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis et unguunt.
Fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtis, velamina nota,
Conjiciunt. pars ingenti ſubiere feretro
Triſte miniſterium, et ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem. congeſta cremantur
Turea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam conlabſi cineres, et flamma quievit;
Reliquias vino et bibulam lavere favillam:
Oſſaque lecta cado texit Corynaeus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi et ramo felicis olivae:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Aeneas ingenti mole ſepulcrum
Inponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque,
Monte ſub aërio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, aeternumque tenet per ſaecula nomen.
His actis propere exſequitur praecepta Sibyllae.
Spelunca alta fuit, vaſtoque inmanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullae poterant inpune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat:
[Unde locum Graii dixerunt nomine Aornon.]
Quatuor hic primum nigrantis terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;
Et, ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus inponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten caeloque Ereboque potentem.
Subponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. ipſe atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum magnaeque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida inponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuper oleum infundens ardentibus extis.

Ecce

Ecce autem, primi ſub limina ſolis et ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, et juga coepta moveri
Silvarum, viſaeque canes ululare per umbram,
Adventante dea. Procul ô, procul eſte, profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe inmiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus aequat.
Dî, quibus imperium eſt animarum, umbraeque ſilentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia late;
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res alta terra et caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.
Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſilvis; ubi caelum condidit umbra
Juppiter, et rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci
Luctus et ultrices poſuere cubilia Curae:
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, et male ſuada Fames, ac turpis Egeſtas;
Terribiles viſu formae; Letumque, Laboſque:
Tum conſanguineus Leti Sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, et Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia volgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus haerent.
Multaque praeterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant Scyllaeque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernae
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimaera:
Gorgones, Harpyiaeque et forma tricorporis umbrae.
Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Aeneas, ſtrictamque aciem venientibus offert,
Et, ni docta comes tenuis ſine corpore vitas
Admoneat velitare cava ſub imagine formae,

Inruat,

Inruat, et fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via, Tartarei quae fert Acherontis ad undas:
Turbidus hic coeno vaſtaque voragine gurges
Aeſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: ſtant lumina flammea:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Jam ſenior: ſed cruda deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri innuptaeque puellae,
Inpoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quam multa in ſilvis auctumni frigore primo
Labſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris inmittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripae ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos nunc accipit illos:
Aſt alios longe ſubmotos arcet arena.
Aeneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid volt concurſus ad amnem?
Quidve petunt animae? vel quo diſcrimine ripas
Hae linquunt, illae remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longaeva ſacerdos:
Anchiſa generate, deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dî cujus jurare timent et fallere numen.
Haec omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantque haec litora circum.
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, et veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.

Cern:

Cernit ibi maestos et mortis honore carentes
Leucaspim et Lyciae ductorem classis Oronten:
Quos, simul a Troja ventosa per aequora vectos,
Obruit auster, aqua involvens navemque virosque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
Exciderat puppi, mediis effusus in undis.
Hunc ubi vix multa maestum cognovit in umbra;
Sic prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque sub aequore mersit?
Dic age. namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finisque canebat
Venturum Ausonios. en haec promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phoebi cortina fefellit,
Dux Anchisiada, nec me deus aequore mersit.
Namque gubernaculum multa vi forte revolsum,
Cui datus haerebam custos, cursusque regebam,
Praecipitans traxi mecum. maria aspera juro,
Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
Quam tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
Deficeret tantis navis surgentibus undis.
Tris Notus hibernas immensa per aequora noctis
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Prospexi Italiam summa sublimis ab unda.
Paullatim adnabam terrae: jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veste gravatum,
Prunsantemque uncis manibus capita aspera montis
Ferro invasisset, praedamque ignara putasset.
Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
Quod te per caeli jocundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes; portusque require Velinos.
Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine numine divom
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram misero, et tecum me tolle per undas;
Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Talia

Talia fatus erat, coepit cum talia vates:
Unde haec, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies, ripamve injuſſus adibis?
Deſine fata deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi, longe lateque per urbes
Prodigiis acti caeleſtibus, oſſa piabunt;
Et ſtatuent tumulum, et tumulo ſollemnia mittent,
Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curae emotae, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripae,
Sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam iſtinc et conprime greſſum,
Umbrarum hic locus eſt, Somni Noctiſque ſoporae:
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me ſum laetatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea Pirithoumque;
Dîs quamquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit;
Ipſius a ſolio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quae contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullae hic inſidiae tales; abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Aeternum latrans exſanguis terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Aeneas, pietate inſignis et armis,
Ad genitorem imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantae pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Adgnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgae, longo poſt tempore viſum,
Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.

Inde

Inde alias animas, quae per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Aenean. gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumis vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam et medicatis frugibus offam
Objicit. ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam inremeabilis undae.
Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo:
Quos dulcis vitae exſortis, et ab ubere raptos,
Abſtulit atra dies, et funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hae ſine ſorte datae, ſine judice, ſedes.
Quaeſitor Minos urnam movet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque et crimina diſcit.
Proxima deinde tenent maeſti loca, qui ſibi letum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. quam vellent aethere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fas obſtat, triſtique palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circum
Silva tegit. curae non ipſa in morte relinquont.
His Phaedram Procrinque locis, maeſtanque Eryphylen
Crudelis gnati monſtrantem volnera cernit,
Euadnenque, et Paſiphaën: his Laodamia
It comes, et juvenis quondam, nunc femina, Caeneus,
Rurſus et in veterem fato revoluta figuram.

Inter

Inter quas Phoeniſſa recens a volnere Dido
Errabat ſilva in magna: quam Troïus heros,
Ut primum juxta ſtetit, adgnovitque per umbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam,
Demiſit lacrimas, dulcique adfatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſſa fui? per ſidera juro,
Per ſuperos, et ſi qua fides tellure ſub ima eſt;
Invitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me jußa deûm, quae nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis: nec credere quivi
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te adloquor, hoc eſt.
Talibus Aeneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrimaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto voltum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem corripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjunx ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, aequatque Sichaeus amorem.
Nec minus Aeneas, caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrimans longe, et miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter. jamque arva tenebant
Ultima, quae bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopaeus, et Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, bellóque caduci
Dardanidae: quos ille omnis longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Therſilochumque,
Tris Antenoridas, Cererique ſacrum Polyboeten,
Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animae dextra laevaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conferre gradum, et veniendi diſcere cauſſas.

At

At Danaûm proceres, Agamemnoniaeque phalanges,
Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu. pars vertere terga,
Ceu quondam petiere ratis: pars tollere vocem
Exiguam. inceptus clamor frustratur hiantis.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum vidit lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhoneſto volnere naris.
Vix adeo adgnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia; et notis conpellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudelis optavit sumere poenas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te caede Pelasgûm
Procubuisse super confusae stragis acervom.
Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem
Constitui, et magna Manis ter voce vocavi.
Nomen et arma locum servant. te, amice, nequivi
Conspicere, et patria decedens ponere terra.
Ad quae Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum:
Omnia Deïphobo solvisti, et funeris umbris.
Sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae
His mersere malis: illa haec monumenta reliquit.
Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, et armatum peditem gravis adtulit alvo:
Illa chorum simulans, euantis Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, et summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis somnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
Dulcis et alta quies, placidaeque simillima morti.
Egregia interea conjunx arma omnia tectis
Emovet, et fidum capiti subdoxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.

Quid moror? inrumpunt thalamo, comes additus una
Hortator scelerum Aeolides. dî, talia Graiis
Instaurate; pio si poenas ore reposco.
Sed te qui vivom casus, age fare vicissim,
Adtulerit. pelagine venis erroribus actus,
An monitu divôm? an quae te fortuna fatigat,
Ut tristis sine sole domos loca turbida adires?
Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Jam medium aetherio cursu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque adfata Sibylla est:
Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partis ubi se via findit in ambas:
Dextera, quae Ditis magni sub moenia tendit:
Hac iter Elysium nobis: at laeva malorum
Exercet poenas, et ad inpia Tartara mittit.
Deïphobus contra: Ne saevi, magna sacerdos:
Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, nostrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.
Respicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra
Moenia lata videt, triplici circumdata muro:
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta adversa ingens, solidoque adamante columnae:
Vis ut nulla virûm, non ipsi exscindere ferro
Caelicolae valeant. stat ferrea turris ad auras:
Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum exsomnis servat noctesque diesque.
Hinc exaudiri gemitus, et saeva sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractaeque catenae.
Constitit Aeneas, strepitumque exterritus hausit:
Quae scelerum facies? ô virgo, effare: quibusve
Urguentur poenis? qui tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclute Teucrûm,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen:
Sed me, cum lucis Hecate praefecit Avernis,
Ipsa Deûm poenas docuit, perque omnia duxit.
Gnosius haec Rhadamanthus habet durissima regna,

Castigat-

Caſtigatque auditque dolos ; ſubigitque fateri,
Quae quis apud ſuperos, furto laetatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontis ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans, tortoſque ſiniſtra
Intentans anguis, vocat agmina saeva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacrae
Panduntur portae. cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat ? facies quae limina ſervet ?
Quinquaginta atris inmanis hiatibus Hydra
Saevior intus habet ſedem. tum Tartarus ipſe
Bis patet in praeceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad aetherium caeli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terrae, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic et Aloïdas geminos inmania vidi
Corpora : qui manibus magnum reſcindere caelum
Adgreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi et crudelis dantem Salmonea poenas,
Dum flammas Jovis et ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, et lampada quaſſans,
Per Graiûm populos, mediaeque per Elidis urbem
Ibat ovans, divômque ſibi poſcebat honorem,
Demens! qui nimbos, et non imitabile fulmen
Aere et cornipedum pulſu ſimularet equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit, (non ilie faces, nec fumea taedis
Lumina) praecipitemque inmani turbine adegit.
Nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,
Cernere erat : per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, roſtroque inmanis voltur obunco
Inmortale jecur tondens, fecundaque poenis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas Ixiona Pirithoumque ?
Quos ſuper atra ſilex jamjam labſura, cadentique
Inminet adſimilis : lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulaeque ante ora paratae
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta

Adcubat, et manibus prohibet contingere menſas:
Exſurgitque facem adtollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, aut fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis, quae maxima turba eſt;
Quique ob adulterium caeſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi poenam exſpectant. ne quaere doceri
Quam poenam, aut quae forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvont alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent: ſedet, aeternumque ſedebit,
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnis
Admonet, et magna teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, et non temnere divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invaſit gnatae vetitoſque hymenaeos.
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguae centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnis ſcelerum comprendere formas;
Omnia poenarum percurrere nomina poſſim.
Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva ſacerdos:
Sed jam, age, carpe viam, et ſuſceptum perfice munus:
Adceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Moenia conſpicio, atque adverſo fornice portas.
Haec ubi nos praecepta jubent deponere dona.
Dixerat, et pariter, greſſi per opaca viarum,
Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquant.
Occupat Aeneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divae,
Devenere locos laetos, et amoena vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos aether et lumine veſtit
Purpureo; ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palaeſtris;
Contendunt ludo, et fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.

Nec

Nec non Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum :
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, et Trojae Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virûm miratur inanis.
Stant terra defixae haſtae, paſſimque ſoluti
Per campum paſcuntur equi. quae gratia curruum
Armorumque fuit vivis, quae cura nitentis
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit, ecce, alios dextra laevaque per herbam
Veſcentis, laetumque choro Paeana canentis,
Inter odoratum lauri nemus : unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſilvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando volnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pii vates, et Phoebo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artis,
Quique ſui memores alios fecere merendo :
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt adfata Sibylla ;
Muſaeum ante omnis : medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exſtantem ſuſpicit altis :
Dicite, felices animae, tuque, optime vates ;
Quae regio Anchiſen, quis habet locus ? illius ergo
Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnis.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros :
Nulli certa domus. lucis habitamus opacis,
Riparumque toros et prata recentia rivis
Incolimus. ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum ; et facili jam tramite ſiſtam.
Dixit, et ante tulit greſſum, campoſque nitentis
Deſuper oſtentat : dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, carоſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virûm, moreſque, manuſque.

Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Aenean, alacris palmas utraſque tetendit :
Effuſaeque genis lacrimae ; et vox excidit ore :
Veniſti tandem, tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas ? datur ora tueri,
Gnate, tua ; et notas audire et reddere voces ?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans : Nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, et quanta per aequora vectum
Accipio ! quantis jactatum, gnate, periclis !
Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent !
Ille autem : Tua me, genitor, tua triſtis imago,
Saepius occurrens, haec limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes : da jungere dextram,
Da, genitor ; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum :
Ter fruſtra conprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomnio.
Interea videt Aeneas in valle reducta
Secluſum nemus, et virgulta ſonantia ſilvis,
Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem,
Hunc circum innumerae gentes, populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes aeſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur : ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſſaſque requirit
Inſcius Aeneas, quae ſint ea flumina porrò,
Quive viri tanto conplerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes : Animae, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
Securos latices et longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum :
Quo magis Italia mecum laetere reperta.
O pater, anne aliquas ad caelum hinc ire putandum eſt
Sublimis animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora ? quae lucis miſeris tam dira cupido ?
Dicam equidem ; nec te ſuſpenſum, gnate, tenebo :

Suſcipit

Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio caelum ac terras, campoſque liquentis,
Lucentemque globum lunae, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, et magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudumque genus, vitaeque volantum,
Et quae marmoreo fert monſtra ſub aequore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, et caeleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque: neque
Diſpiciunt clauſae tenebris et carcere caeco. [auras
Quin et ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeae excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliae panduntur inanis
Suſpenſae ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.
Quiſque ſuos patimur Manis: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, et pauci laeta arva tenemus:
Has omnis, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno:
Scilicet inmemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: gnatumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnis longo ordine poſſit
Adverſos legere, et venientum diſcere voltus.
Nunc age, Dardaniam prolem, quae deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Inluſtris animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, ac te tua fata docebo.
Ille (vides) pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca; primus ad auras

Aetherias

Aetherias Italo conmixtus ſanguine ſurget
Silvius Albanum nomen, tua poſtuma proles;
Quem tibi longaevo ſerum Lavinia conjux
Educet ſilvis regem, regumque parentem:
Unde genus Longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Trojanae gloria gentis,
Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet
Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis
Egregius, ſi umquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes! quantas oſtentant, aſpice, vires!
Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.
Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas inponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inüi, Bolamque, Coramque.
Haec tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terrae.
Quin et avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus; Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. viden' ut geminae ſtant vertice criſtae,
Et pater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignat honore?
En hujus, gnate, auſpiciis illa incluta Roma
Imperium terris, animos aequabit Olympo,
Septemque una ſibi muro circumdabit arces,
Felix prole virûm. qualis Berecyntia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbis,
Laeta deûm partu, centum conplexa nepotes,
Omnis caelicolas, omnis ſupera alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. hic Caeſar, et omnis Iuli
Progenies, magnum caeli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſaepius audis,
Auguſtus Caeſar, Divi genus: aurea condet
Saecula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam, ſuper et Garamantas et Indos
Proferet imperium. jacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſoliſque vias, ubi caelifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventum jam nunc et Caſpia regna
Reſponſis horrent divôm, et Maeotia tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.

Nec

Nec vero Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacârit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber, agens celso Nysae de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtute extendere vires?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis olivae
Sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
Regis Romani; primam qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terra
Missus in imperium magnum. quoi deinde subibit,
Otia qui rumpet patriae, residesque movebit
Tullus in arma viros, et jam desueta triumphis
Agmina. quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascisque videre receptos?
Consulis imperium hic primus saevasque securis
Accipiet: gnatosque pater, nova bella moventis,
Ad poenam pulchra pro libertate vocabit
Infelix. utcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriae, laudumque inmensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, saevomque securi
Aspice Torquatum, et referentem signa Camillum.
Illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animae nunc et dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt!
Aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci
Descendens, gener adversis instructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella:
Neu patriae validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, caesis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli;

Ultus

Ultus avos Trojae, templa et temerata Minervae.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas cladem Libyae, parvoque potentem
Fabricium: vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius aera:
Credo equidem, vivos ducent de marmore voltus:
Orabunt cauſſas melius, caelique meatus
Deſcribent radio, et ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hae tibi erunt artes) pacique inponere morem,
Parcere ſubjectis, et debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes, atque haec mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnis!
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques: ſternet Poenos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Aeneas; una namque ire videbat
Egregium forma juvenem et fulgentibus armis,
Sed frons laeta parum, et dejecto lumina voltu:
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Qui ſtrepitus circa comitum! quantum inſtar in ipſo eſt!
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbra
Tum pater Anchiſes, lacrimis ingreſſus obortis:
O gnate, ingentem luctum ne quaere tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
Viſa potens, Superi, propria haec ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum praeterlabêre recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, invictaque bello
Dexterea!

Dextera! non illi quiſquam ſe inpune tuliſſet
Obvius armato, ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miſerande puer! ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem adcumulem donis, et fungar inani
Munere. ſic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quae poſtquam Anchiſes gnatum per ſingula duxit,
Incenditque animum famae venientis amore:
Exin bella viro memorat, quae deinde gerenda,
Laurentiſque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminae Somnî portae: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad caelum mittunt inſomnia Manes.
His ibi tum gnatum Anchiſes unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad navis, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Caietae recto fert litore portum.
Ancora de prora jacitur: ſtant litore puppes.

AENEIDOS Lib. VII.

TU quoque litoribus noſtris, Aeneïa nutrix,
Aeternam moriens famam, Caieta, dediſti.
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignant.
At pius exſequiis Aeneas rite ſolutis,
Aggere conpoſito tumuli, poſtquam alta quiêrunt
Aequora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant aurae in noctem, nec candida curſus
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circaeae raduntur litora terrae:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Adſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,

Arguto

Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum
Vincla recusantum et sera sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in praesepibus ursi
Saevire, ac formae magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis
Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
Quae ne monstra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira subirent;
Neptunus ventis inplevit vela secundis:
Atque fugam dedit, et praeter vada fervida vexit.
Jamque rubescebat radiis mare, et aethere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.
Atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum
Prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amoeno,
Vorticibus rapidis et multa flavus arena,
In mare prorumpit. variae circumque supraque
Adsuetae ripis volucres et fluminis alveo
Aethera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis, terraeque advertere proras
Imperat, et laetus fluvio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausoniis exercitus adpulit oris,
Expediam, et primae revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam. major rerum mihi nascitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbis
Jam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: isque parentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato divûm, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes,

Jam

Jam matura viro, plenis jam nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjunx
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multosque metu servata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densae, (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans aethera vectae,
Obsedere apicem; et, pedibus per mutua nexis,
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partis petere agmen easdem
Partibus ex isdem, et summa dominarier arce.
Praeterea, castis adolet dum altaria taedis,
Ut juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
Visa (nefas) longis conprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regalisque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Volcanum spargere tectis.
Id vero horrendum ac visu mirabile ferri.
Namque fore inlustrem fama fatisque canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosque sub alta
Consulit Albunea: nemorum quae maxima sacro
Fonte sonat, saevamque exhalat opaca mephitin.
Hinc Italae gentes, omnisque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt. huc dona sacerdos
Cum tulit, et caesarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit;
Multa modis simulacra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Conloquio, atque imis Acheronta adfatur Avernis.

Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
Velleribus. subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis gnatam sociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferent, quorumque ab stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Adspicit oceanum, vertique regique videbunt.
Haec praecepta patris Fauni, monitusque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam Fama per urbis
Ausonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripae religavit ab aggere classem.
Aeneas, primique duces, et pulcher Iulus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altae:
Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis, (sic Juppiter illic monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumtis hic forte aliis, ut vertere morsus
Exiguam in cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris;
Heus! etiam mensas consumimus? inquit Iulus.
Nec plura adludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus,
Vosque, ait, ô fidi Trojae salvete Penates.
Hic domus, haec patria est. genitor mihi talia (namque
Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cum te, gnate, fames ignota ad litora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas;
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Haec erat illa fames; haec nos suprema manebat
Exitiis positura modum.
Quare agite, et, primo laeti cum lumine solis,

Quae

Quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis,
Veſtigemus, et a portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, et vina reponite menſis.
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
Implicat, et Geniumque loci primamque deorum
Tellurem, Nymphaſque, et adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idaeumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem,
Invocat, et duplicis Caeloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens caelo ter clarus ab alto
Intonuit: radiiſque ardentem lucis et auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab aethere nubem.
Diditur hic ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem, quo debita moenia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras laeti ſtatuunt, et vina coronant.
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, et finis, et litora gentis
Diverſi explorant: haec fontis ſtagna Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad moenia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnis:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus. ipſe humili deſignat moenia foſſa,
Moliturque locum; primaſque in litore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroſque ſubibant.
Ante urbem pueri, et primaevo flore juventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.
Cum praevectus equo longaevi regis ad auris
Nuntius ingentis ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros. ille intra tecta vocari
Imperat, et ſolio medius conſedit avito.

Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſilvis et religione parentum.
Hic ſceptra accipere, et primos adtollere faſcis
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hae ſacris ſedes epulis: hic ariete caeſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua e cedro; Italuſque, paterque Sabinus,
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo adſtabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando volnera paſſi.
Multaque praeterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvaeque ſecures,
Et criſtae capitum, et portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clipeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo parvaque ſedebat
Succinctus trabea, laevaque ancile gerebat
Picus equûm domitor: quem capta cupidine conjunx,
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divôm patriaque Latinus
Sede ſedens Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque haec ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidae, (neque enim neſcimus et urbem
Et genus, auditique advertitis aequore curſum)
Quid petitis? quae cauſſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada caerula vexit?
Sive errore viae, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautae patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus aequam,
Sponte ſua veteriſque dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
Dardanus Idaeas Phrygiae penetrârit ad urbis,
Threïciamque Samon, quae nunc Samothracia fertur.

Hinc

Hinc illum Corythi Tyrrhena ab ſede profectum
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia caeli
Accipit; et numero divorum altaribus addit.
Dixerat. et dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hiems veſtris ſuccedere terris,
Nec ſidus regione viae lituſve fefellit.
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Adferimur pulſi regnis, quae maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo. rex ipſe Jovis de gente ſuprema
Troïus Aeneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idaeos ſaevis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus uterque
Europae atque Aſiae fatis concurrerit orbis;
Audiit, et ſi quem tellus extrema reſuſo
Submovet Oceano, et ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per aequora vecti
Dis ſedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem,
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama levis, tantive abolefcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Aeneae juro, dextramque potentem,
Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus et armis;
Multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro
Praeferimus manibus vittas ac verba precantia)
Et petiere ſibi et voluere adjungere gentes.
Sed nos fata Deûm veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit, juſſiſque ingentibus urguet Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim, et fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi praeterea fortunae parva prioris
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum jura vocatis
More daret populis; ſceptrumque, ſacerque tiaras,

Iliadumque labor veſtes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque inmobilis haeret,
Intentos volvens oculos. nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameïa tantum,
Quantum in connubio gnatae thalamoque moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: huic progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quae viribus occupet orbem.
Tandem laetus ait: Dî noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec ſperno. non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri Trojaeve opulentia deerit.
Ipſe modo Aeneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
Adveniat; voltus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi gnata, viro gentis quam jungere noſtrae,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima caelo
Monſtra ſinunt: generos externis adfore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, et (ſi quid veri mens augurat) opto.
Haec effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in praeſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvom mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Aeneae currum geminoſque jugalis,
Semine ab aetherio, ſpirantis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos daedala Circe
Subpoſita de matre nothos furata creavit.
Talibus Aeneadae donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis

Saeva

Saeva Jovis conjunx, auraſque invecta tenebat:
Et laetum Aenean, claſſemque ex aethere longo
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terrae:
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore.
Tum quaſſans caput, haec effundit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, et fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam? at (credo) mea numina tandem
Feſſa jacent, ediis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, et profugis toto me obponere ponto.
Abſumtae in Teucros vires caelique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Inmanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe deûm antiquam genitor Calydona Dianae:
Quod ſcelus aut Lapithas tantum, aut Calydona merentem?
At ego magna Jovis conjunx nil linquere inauſum
Quae potui infelix, quae memet in omnia verti,
Vincor ab Aenea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis; dubitem haud equidem implorare quod uſ-
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo. [quam eſt,
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque inmota manet fatis Lavinia conjux.
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo:
Et Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Cliſeïs praegnans ignis enixa jugalis:
Quin idem Veneri partus ſuus, et Paris alter,
Funeſtaeque iterum recidiva in Pergama taedae.
Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petivit
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum
Infernisque ciet tenebris: cui triſtia bella,

Iraeque

Iraeque, insidiaeque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareae monstrum: sese tot vertit in ora,
Tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noster honos infractave cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Aeneadae possint, Italosve obsidere finis.
Tu potes unanimos armare in proelia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. fecundum concute pectus,
Disjice conpositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatque simul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatae:
Quam super adventu Teucrûm Turnique hymenaeis
Femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.
Huic dea caeruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque sinum praecordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestis et levia pectora labsus
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inspirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, longae fit taenia vittae,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublabsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus inplicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, et solito matrum de more, locuta est;
Multa super gnata lacrimans Phrygiisque hymenaeis:
Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret gnataeque tuique?
Nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet
Perfidus alta petens abducta virgine praedo?
An non sic Phrygius penetrât Lacedaemona pastor,
Ledaeamque Helenam Trojanas vexit ad urbes?

Quid

Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo totiens data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis;
Omnem equidem ſceptris terram quae libera noſtris
Diſſidet externam reor, et ſic dicere divos.'
Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres, mediaeque Mycenae.
His ubi nequidquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera labſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia ſupra
Impubiſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagae. non curſu ſegnior illo
Per medias urbis agitur populoſque ferocis.
Quin etiam in ſilvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, et gnatam frondoſis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, taedaſque moretur:
Euoe Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. etenim mollis tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choro, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat: Furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnis ſimul ardor agit, nova quaerere tecta.
Deſeruere domos: ventis dant colla comaſque.
At aliae tremulis ululatibus aethera conplent,
Pampineaſque gerunt incinctae pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, et gnatae Turnique canit hymenaeos,
Sanguineam torquens aciem; torvomque repente
Clamat: Io matres, audite ubi quacque, Latinae.
Si qua piis animis manet infelicis Amatae
Gratia, ſi juris materni cura remordet;
Solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.

Talem

Talem inter ſilvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque omnemque domum vertiſſe Latini;
Protenus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acriſioneis Danaë fundaſſe colonis,
Praecipiti delata noto. locus Ardea quondam
Dictus avis: et nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit; tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem et furialia membra
Exuit: in voltus ſeſe transformat anilis,
Et frontem obſcaenam rugis arat. induit albos
Cum vitta crinis: tum ramum innectit olivae.
Fit Chalybe, Junonis anus templique ſacerdos;
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis transcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, et quaeſitas ſanguine dotes
Abnegat; externuſque in regnum quaeritur heres.
I nunc, ingratis offer te, inriſe, periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies: tege pace Latinos.
Haec adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, et armari pubem portiſque moveri
Laetus in arma para, et Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedere, duces, pictaſque exure carinas.
Caeleſtûm vis magna jubet. rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium et dicto parere fatetur,
Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem inridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſis invectas Thybridis alveo
Non (ut rere) meas effugit nuntius auris.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Inmemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu verique effoeta ſenectus,
O mater, curis nequidquam exercet, et arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.

Cura

Cura tibi, divôm effigies et templa tueri:
Bella viri pacemque gerent, quîs bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus:
Deriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit: tum flammea torquens
Lumina cunctantem et quaerentem dicere plura
Repulit, et geminos erexit crinibus angues,
Verberaque insonuit, rabidoque haec addidit ore:
En ego victa situ, quam veri effoeta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit,
(Respice ad haec) adsum dirarum ab sede sororum,
Bella manu letumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
Olli somnum ingens rumpit pavor: ossaque et artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro tectisque requirit.
Saevit amor ferri, et scelerata insania belli:
Ira super, magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exsultantque aestu latices; furit intus aquae vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis:
Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem polluta pace Latinum
Indicit primis juvenum, et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
Haec ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit;
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formae movet atque juventae;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus inplet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis;
Arte nova speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, et noto naris contingit odore,
Ut cervom ardentes agerent: quae prima laborum

Causa

Cauſſa fuit, belloque animos accendit agreſtis.
Cervus erat forma praeſtanti et cornibus ingens,
Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrhuſque pater, cui regia parent
Armenta, et lati cuſtodia credita campi.
Adſuetum imperiis ſoror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, menſaeque adſuetus herili,
Errabat ſilvis; rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidae venantis Iuli
Conmovere canes: fluvio cum forte ſecundo
Deſlueret, ripaque aeſtus viridante levaret.
Ipſe etiam, eximiae laudis ſuccenſus amore,
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextrae erranti deus afuit; actaque multo
Perque uterum ſonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruentus
Atque inploranti ſimilis tectum omne replebat.
Silvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agreſtis.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſilvis)
Inproviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans inmane ſecuri.
At ſaeva e ſpeculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit, ſtabuli et de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protenus omne
Contremuit nemus, et ſilvae intonuere profundae.
Audiit et Triviae longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidae matres preſſere ad pectora gnatos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis

Indomiti

Indomiti agricolae: necnon et Troïa pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies. non jam certamine agreſti
Stipitibus duris agitur ſudibuſve praeuſtis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, aeraque fulgent
Sole laceſſita, et lucem ſub nubila jactant:
Fluctus uti primo coepit cum albeſcere vento,
Paullatim ſeſe tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad aethera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Gnatorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo
Sternitur. haeſit enim ſub gutture volnus, et udae
Vocis iter tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circa, ſenioroque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert: juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus agris:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Inbuit, et primae commiſit funera pugnae,
Deſerit Heſperiam, et caeli convecta per auras
Junonem victrix adfatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti.
Dic, in amicitiam coëant, et foedera jungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbis,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant. ſpargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum et fraudis abunde eſt.
Stant belli cauſſae: pugnatur conminus armis.
Quae ſors prima dedit, ſanguis novûs inbuit arma.
Talia conjugia et talis celebrent hymenaeos
Egregium Veneris genus et rex ipſe Latinus:
Te ſuper aetherias errare licentius auras,
Haud pater ille velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis. ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,

Ipſa regam. talis dederat Saturnia voces.
Illa autem adtollit ſtridentis anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiae medio ſub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Urguet utrimque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis ac torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, ſaevi ſpiracula Ditis,
Monſtratur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit faucis: quîs condita Erinnys
Inviſum numen, terras caelumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Inponit regina manum. ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, caeſoſque reportant
Almonem puerum foedatique ora Galeſi:
Inplorantque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine caedis et igni
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam; ſe limine pelli.
Tum quorum adtonitae Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis, (neque enim leve nomen Amatae)
Undique conlecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deûm perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quae ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequidquam et ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique inliſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur caecum exſuperare poteſtas
Conſilium, et ſaevae nutu Junonis eunt res;
Multa deos auraſque pater teſtatus inanis,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine poenas,
O miſeri. te, Turne, nefas, te triſte manebit
Supplicium; votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:

Funere

Funere felici ſpolior. nec plura locutus
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protenus urbes
Albanae coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in praelia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum,
Hyrcaniſve Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminae belli portae (ſic nomine dicunt)
Religione ſacrae, et ſaevi formidine Martis:
Centum aerei claudunt vectes aeternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnae,
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina Conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cetera pubes:
Aereaque adſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſtiſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Foeda miniſteria, et caecis ſe condidit umbris.
Tum regina deûm caelo delabſa morantis
Impulit ipſa manu portas, et cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque inmobilis ante.
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars levis clipeos, et ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecuris:
Signaque ferre juvat, fonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnae poſitis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, et turrigerae Antemnae.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum cratis: alii thoracas ahenos,
Aut levis ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſis.
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.

Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementis
Ad juga cogit equos; clipeumque, auroque trilicem
Loricam induitur; fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, deae, cantuſque movete,
Qui bello exciti reges, quae quemque ſecutae
Complerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim, divae, et memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemtor divôm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequidquam ex urbe ſecutos
Mille viros; dignus, patriis qui laetior eſſet
Imperiis, et cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus: clipeoque inſigne paternum
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus Hydram;
Collis Aventini ſilva quem Rhea ſacerdos
Furtivom partu ſub luminis edidit oras,
Mixta deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone exſtincto, Tirynthius adtigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Hiberas.
Pila manu, ſaevoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
Ipſe pedes tegumen torquens inmane leonis,
Terribili inpexum ſeta cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus;
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenae cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri; Homolen Othrymque nivalem
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens

Silva

Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
Nec Praeneſtinae fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis omnis quem credidit aetas,
Caeculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Praeneſte viri, quique arva Gabinae
Junonis, gelidumque Anienem, et roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt; quos dives Anagnia paſcis,
Quos, Amaſene pater. non illis omnibus arma,
Nec clipei curruſve ſonant. pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis; crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jam pridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, aequoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant aequati numero, regemque canebant:
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cum ſeſe e paſtu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos, ſonat amnis et Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam aeratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aëriam ſed gurgite ab alto
Urgueri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferaeque Mutuſcae:
Qui Nomentum urbem, qui Roſea rura Velini,
Qui Tetricae horrentis rupes, montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, et flumen Himellae:
Qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida miſit

Nurſia, et Hortinae claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Saevus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel cum ſole novo denſae torrentur ariſtae
Aut Hermi campo aut Lyciae flaventibus arvis;
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hoſtis,
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, et quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque juxta
Aequora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Volturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. teretes ſunt aclydes illis
Tela: ſed haec lento mos eſt aptare flagello.
Laevas cetra tegit; falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oebale: quem generaſſe Telon Sebethide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non et filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtis popu'os, et quae rigat aequora Sarnus,
Quique Rufras Batulumque tenent, atque arva Celennae,
Et quos maliferae deſpectant moenia Abellae:
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias:
Tegmina quis capitum raptus de ſubere cortex:
Aerataeque micant peltae, micat aereus enſis.
Et te montoſae miſere in proelia Nerſae,
Ufens, inſignem fama et felicibus armis:
Horrida praecipue cui gens, adſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Aequicula glebis
Armati terram exercent, ſemperque recentis
Convectare juvat praedas, et vivere rapto.
Quin et Marruvia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam et felici comtus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi et graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,

Mulce-

Mulcebatque iras, et morſus arte levabat.
Sed non Dardaniae medicari cuſpidis ictum
Evaluit; neque eum juvere in volnera cantus
Somniferi, et Marſis quaeſitae montibus herbae,
Te nemus Anguitiae, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriae lucis, humentia circum
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
Namque ferunt fama Hippolytum, poſtquam arte novercae
Occiderit, patriaſque explêrit ſanguine poenas
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Aetheria et ſuperas caeli veniſſe ſub auras,
Paeoniis revocatum herbis et amore Dianae.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitae,
Ipſe repertorem medicinae talis et artis
Fulmine Phoebigenam Stygias detruſit in undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, et nymphae Egeriae nemorique relegat:
Solus ubi in ſilvis Italis ignobilis aevom
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam templo Triviae luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quod litore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentis haud ſecius aequore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos praeſtanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice ſupra eſt.
Quoi triplici crinita juba galea alta Chimaeram
Suſtinet, Aetnaeos efflantem faucibus ignis.
Tum magis illa fremens, ac triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnae.
At levem clipeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
Argumentum ingens, et cuſtos virginis Argus,
Caelataque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum, clipeataque totis

Agmina

Agmina denſentur campis, Argivaque pubes,
Auruncaeque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Et Sacranae acies, et picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere collis,
Circaeumque jugum; quîs Juppiter Anxurus arvis
Praeſidet, et viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturae jacet atra palus, gelidusque per imas
Quaerit iter vallis, atque in mare conditur Ufens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis aere catervas,
Bellatrix. non illa colo calathiſve Minervae
Femineas adſueta manus, ſed proelia virgo
Dura pati, curſuque pedum praevertere ventos:
Illa vel intactae ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu laeſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeris nec tingueret aequore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, et proſpectat euntem
Adtonitis inhians animis: ut regius oſtro
Velet honos levis humeros, ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem praefixa cuſpide myrtum.

AENEIDOS Lib. VIII.

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Utque acris concuſſit equos, utque inpulit arma;
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſaevitque juventus
Effera. ductores primi Meſſapus et Ufens,
Contemtorque deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, et Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Aenean claſſi, victoſque Penatis
Inferre, et fatis regem ſe dicere poſci,

Edoceat,

Edoceat, multaſque viro ſe adjungere gentis
Dardanio, et late Latio increbreſcere nomen.
Quid ſtruat his coeptis, quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnae cupiat, manifeſtius ipſi,
Quam Turno regi, aut regi adparere Latino.
Talia per Latium: quae Laomedontius heros
Cuncta videns magno curarum fluctuat aeſtu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partiſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquae tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine lunae,
Omnia pervolitat late loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat; ac terras animalia feſſa per omnis
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique ſub aetheris axe
Aeneas triſti turbatus pectora bello
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipſe loci fluvio Tiberinus amoeno
Populeas inter ſenior ſe adtollere frondis
Viſus. eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, et crinis umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic adfari, et curas his demere dictis:
O ſate gente deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, aeternaque Pergama ſervas,
Expectate ſolo Laurenti arviſque Latinis;
Hic tibi certa domus, certi (ne abſiſte) penates:
Neu belli terrere minis. tumor omnis et irae
Conceſſere deûm.
Jamque tibi, ne vana putes haec fingere Somnum,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum foetus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera gnati.
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis (adverte) docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,

Delegere

Delegere locum, et posuere in montibus urbem
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina:
Hos adhibe socios castris, et foedere junge.
Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
Adversum remis superes subvectus ut amnem.
Surge age, nate dea; primisque cadentibus astris
Junoni fer rite preces, iramque minasque
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
Persolves. ego sum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, et pinguia culta secantem,
Caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit.
Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
Ima petens. nox Aenean somnusque reliquit.
Surgit, et, aetherii spectans orientia solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Sustinet, ac talis effundit ad aethera voces:
Nymphae, Laurentes nymphae, genus amnibus unde est,
Tuque ô Thybri, tu ô genitor cum flumine sancto,
Accipite Aenean, et tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
Adsis ô tantum, et propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminasque legit de classe biremis,
Remigioque aptat; socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum,
Candida per silvam cum foetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspic tur sus:
Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat sacra ferens, et cum grege sistit ad aram.
Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, ac tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni placidaeque paludis
Sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undae,

Miratur

Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virûm fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus, viridisque secant placido aequore silvas.
Sol medium caeli conscenderat igneus orbem,
Cum muros arcemque procul, ac rara domorum
Tecta vident; quae nunc Romana potentia caelo
Aequavit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadae magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperque senatus
Tura dabant; tepidusque cruor fumabat ad aras.
Ut celsas vidêre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, et tacitis incumbere remis;
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul e tumulo, Juvenes, quae causa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta,
Paciferaeque manu ramum praetendit olivae:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere superbo.
Euandrum petimus. ferte haec, et dicite lectos
Dardaniae venisse duces, socia arma rogantis.
Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
Egredere ô, quicumque es, ait, coramque parentem
Adloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Excepitque manu, dextramque amplexus inhaesit.
Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis:
Optume Grajugenûm, cui me Fortuna precari,
Et vitta comtos voluit praetendere ramos;
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor et Arcas,
Quodque ab stirpe fores geminis conjunctus Atridis:

Sed

Sed mea me virtus et ſancta oracula divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, et fatis egere volentem.
Dardanus Iliacae primus pater urbis et auctor,
Electra (ut Graii perhibent) Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maxumus Atlas
Edidit, aetherios humero qui ſuſtinet orbis.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenae gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam, auditis quidquam ſi credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, caeli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me me ipſe, meumque
Objeci caput, et ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello
Inſequitur; nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque adluit infra.
Accipe daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, et rebus ſpectata juventus.
Dixerat Aeneas. ille os oculoſque loquentis
Jam dudum, ac totum luſtrabat lumine corpus.
Tum ſic pauca refert: Ut te, fortiſſime Teucrûm,
Accipio adgnoſcoque libens! ut verba parentis
Et vocem Anchiſae magni voltumque recordor!
Nam memini Heſionae viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
Protenus Arcadiae gelidos inviſere finis.
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventas;
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens juvenali ardebat amore
Conpellare virum, et dextrae conjungere dextram.
Acceſſi, et cupidus Phenei ſub moenia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quae nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo et, quam petitis, juncta eſt mihi foedere dextra:

Et,

Et, lux cum primum terris se crastina reddet,
Auxilio laetos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra haec, quando huc veniistis amici,
Annua, quae differre nefas, celebrate faventes
Nobiscum, ac jam nunc sociorum adsuescite mensis.
Haec ubi dicta, dapes jubet et sublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
Praecipuumque toro et villosi pelle leonis
Accipit Aenean, solioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim araeque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
Dona laboratae cereris, bacchumque ministrant.
Vescitur Aeneas simul et Trojana juventus
Perpetui tergo bovis, et lustralibus extis.
Postquam exemta fames, et amor conpressus edendi,
Rex Euandrus ait: Non haec sollemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana superstitio veterumque ignara deorum
Inposuit. saevis, hospes Trojane, periclis
Servati facimus, meritosque novamus honores.
Jam primum saxis suspensam hanc aspice rupem:
Disjectae procul ut moles, desertaque montis
Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit vasto submota recessu
Semihominis Caci; facies quam dira tegebat
Solis inaccessam radiis: semperque recenti
Caede tepebat humus; foribusque adfixa superbis
Ora virûm tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Volcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignis magna se mole ferebat.
Attulit et nobis aliquando optantibus aetas
Auxilium adventumque dei. nam maxumus ultor,
Tergemini nece Geryonae spoliisque superbus,
Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentis: vallemque boves amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a stabulis praestanti corpore tauros

Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos ſaxo occultabat opaco.
Quaerenti nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea, cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Inpleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, et Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidae furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur; et aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit, ruptiſque inmane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod et arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit objice poſtes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans huc ora ferebat et illuc,
Dentibus infrendens. totum ter fervidus ira
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequidquam: feſſus ter valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, praeciſis undique ſaxis
Speluncae dorſo inſurgens, altiſſima viſu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo laevom incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, et imis
Avolſam ſolvit radicibus: inde repente
Inpulit. inpulſu quo maximus intonat aether:
Diſſultant ripae, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, et Caci detecta adparuit ingens
Regia, et umbroſae penitus patuere cavernae:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas referet ſedes, ac regna recludat
Pallida, dîs inviſa; ſuperque inmane barathrum
Cernatur, trepidentque inmiſſo lumine Manes.

Ergo

Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Inclaſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu!)
Evomit, involvitque domum caligine caeca,
Proſpectum eripiens oculis; glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem conmixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Praecipiti injecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus aeſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum conplexus, et angit inhaerens
Eliſos oculos et ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revolſis:
Abſtractaeque boves abjurataeque rapinae
Caelo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribilis oculos; voltum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignis.
Ex illo celebratus honos, laetique minores
Servavere diem, primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri
Hanc aram luco ſtatuit. quae maxima ſemper
Dicetur nobis, et erit quae maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
Communemque vocate deum, et date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer inplevit dextram ſcyphus. ocius omnes
In menſam laeti libant, divoſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes primuſque Potitius ibant
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, et menſae grata ſecundae
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,

Populeis adſunt evincti tempora ramis ;
Hic juvenum chorus, ille ſenum ; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt : ut prima novercae
Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit anguis ;
Ut bello egregias idem disjecerit urbis
Trojamque Oechaliamque : ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquae,
Pertulerit. tu nubigenas, invicte, bimembris
Hylaeumque Pholumque manu, tu Creſia mactas
Prodigia, et vaſtum Nemea ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento :
Nec te ullae facies, non terruit ipſe Typhoëus
Arduus, arma tenens : non te rationis egentem
Lernaeus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite divis :
Et nos et tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant : ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. ibat rex obſitus aevo,
Et comitem Aenean juxta gnatumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, faciliſque oculos fert omnia circum
Aeneas, capiturque locis ; et ſingula laetus
Exquiritque auditque virûm monumenta priorum.
Tum rex Euandrus Romanae conditor arcis :
Haec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant,
Genſque virûm truncis et duro robore nata :
Quîs neque mos, neque cultus erat : nec jungere tauros,
Aut conponere opes norant, aut parcere parto ;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo
Arma Jovis fugiens, et regnis exſul ademtis.
Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
Conpoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea quae perhibent, illo ſub rege fuere

Saecula :

Saecula: sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paullatim ac decolor aetas,
Et belli rabies, et amor succeſſit habendi.
Tum manus Auſonia et gentes venere Sicanae;
Saepius et nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque inmani corpore Thybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem
Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
His poſuêre locis: matriſque egere tremenda
Carmentis nymphae monita, et deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus monſtrat et aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphae priſcum Carmentis honorem,
Vatis fatidicae: cecinit quae prima futuros
Aeneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Retulit, et gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycaei.
Nec non et ſacri monſtrat nemus Argileti,
Teſtaturque locum, et letum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem, et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſilveſtribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agreſtis
Dira loci: jam tum ſilvam ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem
(Quis deus, incertum eſt) habitat deus: Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, cum ſaepe nigrantem
Aegida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Haec duo praeterea disjectis oppida muris,
Reliquias veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Euandri, paſſimque armenta videbant
Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes, haec, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; haec illum regia cepit,

Aude, hoſpes, contemnere opes: et te quoque dignum
Finge deo; rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, et anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Aenean duxit, ſtratiſque locavit
Effultum foliis et pelle Libyſtidis urſae.
Nox ruit, et fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequidquam exterrita mater,
Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Volcanum adloquitur, thalamoque haec conjugis aureo
Incipit, et dictis divinum adſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis opiſque tuae: nec te, cariſſime conjunx,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis et Priami deberem plurima gnatis,
Et durum Aeneae fleviſſem ſaepe laborem.
Nunc Jovis imperiis Rutulorum conſtitit oris.
Ergo eadem ſupplex venio, et ſanctum mihi numen
Arma rogo genetrix gnato. te filia Neri,
Te potuit lacrimis Tithonia flectere conjunx.
Aſpice, qui coëant populi, quae moenia clauſis
Ferrum acuant portis in me excidiumque meorum.
Dixerat: et niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. ille repente
Accepit ſolitam flammam: notuſque medullas
Intravit calor, et labefacta per oſſa cucurrit.
Non ſecus atque olim, tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit laeta dolis et formae conſcia conjunx.
Tum pater aeterno fatur devinctus amore:
Quid cauſſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi, diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet,
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atque haec tibi mens eſt;
Quidqu'd in arte mea poſſum promittere curae,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro,

Quantum

Quantum ignes animaeque valent; abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactae
Curriculo expulerat ſomnum, cum femina primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem et ſopitos ſuſcitat ignis,
Noctem addens operi; famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, et parvos poſſit educere gnatos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus e ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus Aeoliamque
Erigitur Liparen fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus et Cyclopum exeſa caminis
Antra Aetnaea tonant, validique incudibus ictus
Auditi gemitum referunt, ſtriduntque cavernis
Stricturae Chalybum, et fornacibus ignis anhelat;
Volcani domus, et Volcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens caelo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropeſque et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quae plurima caelo
Dejicit in terras: pars inperfecta manebat.
Tris imbris torti radios, tris nubis aquoſae
Addiderant; rutuli tris ignis et alitis auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucris
Inſtabant; quibus ille viros, quibus excitat urbis:
Aegidaque horriferam turbatae Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant,
Connexoſque anguis, ipſamque in pectore divae
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, coeptoſque auferte labores,
Aetnaei Cyclopes; et huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro. nunc viribus uſus,

Nunc

Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra,
Praecipitate moras. nec plura effatus: at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit aes rivis, aurique metallum;
Volnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clipeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum: ſeptenoſque orbibus orbis
Impediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tinguunt
Aera lacu. gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmina cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atque humeris Tegeaeum ſubligat enſem,
Demiſſa ab laeva pantherae terga retorquens.
Nec non et gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Aeneae ſedem et ſecreta petebat
Sermonum memor et promiſſi muneris heros.
Nec minus Aeneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Aedibus, et licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior haec:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite numquam
Res equidem Trojae victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguae vires. hinc Tuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, et murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis
Jungere caſtra paro: quam fors inopina ſalutem
Oſtentat. fatis huc te poſcentibus adfers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinae ſedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello praeclara, jugis inſedit Etruſcis.

Hanc

Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio et ſaevis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas caedes; quid facta tyranni
Effera? dî capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus atque oribus ora,
(Tormenti genus) et ſanie taboque fluentis
Complexu in miſero longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt ipſumque domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter caedes Rutulorum elabſus in agros
Confugere, et Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regem ad ſupplicium praeſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Aenea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſae litore puppes,
Signaque ferre jubent: retinet longaevus haruſpex
Fata canens, O Maeoniae delecta juventus,
Flos veterum virtuſque virûm, quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, et merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo monitis exterrita divôm.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarcho,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſaecliſque effoeta ſenectus
Invidet imperium, ſeraeque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, mixtus ni matre Sabella
Hinc partem patriae traheret. tu, cujus et annis
Et generi fata indulgent, quem numina poſcunt,
Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime ductor.
Hunc tibi praeterea ſpes et ſolatia noſtri
Pallanta adjungam. ſub te tolerare magiſtro
Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
Adſueſcat, primis ac te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.

Vix

Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Aeneas Anchiſiades et fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant;
Ni ſignum caelo Cytherea dediſſet aperto.
Namque inproviſo vibratus ab aethere fulgor
Cum ſonitu venit, et ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubae mugire per aethera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor increpat ingens.
Arma inter nubem caeli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, et pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii; ſed Troïus heros
Adgnovit ſonitum, et divae promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hoſpes, ne quaere profecto,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Volcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantae miſeris caedes Laurentibus inſtant!
Quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, et fortia corpora volves,
Thybri pater! poſcant acies, et foedera rumpant.
Haec ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto;
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, heſternumque Larem, parvoſque Penatis
Laetus adit, mactant lectas de more bidentis
Euandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſt hinc ad navis graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Praeſtantis virtute legit: pars cetera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Aeneae; quem fulva leonis
Pellis obit totum, praefulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito volgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, et major Martis jam adparet imago.
Tum pater Euandrus dextram conplexus euntis

Haeret

Haeret inexpletum lacrimans, ac talia fatur:
O mihi praeteritos referat si Juppiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
Et regem hac Herylum dextra sub Tartara misi:
Nascenti cui tris animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma movenda;
Ter leto sternendus erat: cui tunc tamen omnis
Abstulit haec animas dextra, et totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
Gnate, tuo: neque finitimo Mezentius umquam
Huic capiti insultans, tot ferro saeva dedisset
Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
At vos, ô superi, et divôm tu maxume rector
Juppiter, Arcadii quaeso miserescite regis,
Et patrias audite preces. si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant,
Si visurus eum vivo, et venturus in unum;
Vitam oro: patior quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minare;
Nunc, nunc ô liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri,
Dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
Conplexu teneo: gravior neu nuntius auris
Volneret. haec genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli conlabsum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos et fidus Achates:
Inde alii Trojae proceres. ipse agmine Pallas
In medio chlamyde et pictis conspectus in armis.
Qualis, ubi oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
Extulit os sacrum caelo, tenebrasque resolvit.
Stant pavidae in muris matres, oculisque sequuntur
Pulveream nubem, et fulgentis aere catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. it clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
Est ingens gelidum lucus prope Caeritis amnem,

Religione

Religione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, et nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Arvorum pecoriſque deo lucumque diemque,
Qui primi finis aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis, celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, ut latis tendebat in arvis.
Huc pater Aeneas, et bello lecta juventus
Succedunt, feſſique et equos et corpora curant.
At Venus aetherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: gnatumque in valle reducta
Ut procul egelido ſecretum flumine vidit,
Talibus adfata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentis, gnate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in proelia poſcere Turnum.
Dixit, et amplexus gnati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille deae donis ac tanto laetus honore
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit,
Miraturque, interque manus et brachia verſat
Terribilem criſtis galeam flammaſque vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex aere rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis, cum caerula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum levis ocreas electro auroque recocto,
Haſtamque et clipei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud fatûm ignarus venturique inſcius aevi
Fecerat ignipotens: illic genus omne futurae
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat et viridi foetam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentis pueros, et lambere matrem
Inpavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, et raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveae, magnis Circenſibus actis,

Addiderat,

Addiderat, ſubitoque novom conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt idem inter ſe, poſito certamine, reges
Armati Jovis ante aram, pateraſque tenentes
Stabant, et caeſa jungebant foedera porca.
Haud procul inde, citae Mettium in diverſa quadrigae
Diſtulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſilvam; et ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat:
Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiae Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celſa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Portibus Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant
Defenſi tenebris et dono noctis opacae.
Aurea caeſaries ollis, atque aurea veſtis.
Virgatis fulgent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur. duo quiſque Alpina coruſcant
Gaeſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantis Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, et labſa ancilia caelo
Extuderat: caſtae ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartarea etiam ſedes, alta oſtia Ditis;
Et ſcelerum poenas, et te, Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementem,
Secretoſque pios: his dantem jura Catonem.
Haec inter tumidi late maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant caerula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora verrebant caudis, aeſtumque ſecabant.
In medio claſſis aeratas, Actia bella

Cernere erat: totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
Cum Patribus Populoque, Penatibus et magnis dis,
Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammas
Laeta vomunt, patriumque aperitur a vertice sidus.
Parte alia ventis et dis Agrippa secundis
Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata corona.
Hinc ope barbarica variisque Antonius armis
Victor ab Aurorae populis et litore rubro
Aegypton, viresque Orientis, et ultima secum
Bactra vehit; sequiturque (nefas) Aegyptia conjunx.
Una omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convolsum remis rostrisque tridentibus aequor.
Alta petunt: pelago credas innare revolsas
Cycladas, aut montis concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus instant.
Stuppea flamma manu, telique volatile ferrum
Spargitur. arva nova Neptunia caede rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos a tergo respicit anguis.
Omnigenumque deûm monstra et latrator Anubis,
Contra Neptunum et Venerem, contraque Minervam
Tela tenent. saevit medio in certamine Mavors
Caelatus ferro, tristesque ex aethere Dirae;
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Aegyptos et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque inmitterre funis.
Illam inter caedes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri:
Contra autem magno maerentem corpore Nilum,
Pandentemque sinus, et tota veste vocantem
Caeruleum in gremium latebrosaque flumina victos.
At Caesar, triplici invectus Romana triumpho

Moenia,

Moenia, dîs Italis, votum inmortale, ſacrabat
Maxima tercentum totam delubra per urbem.
Laetitia ludiſque viae plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae:
Ante aras terram caeſi ſtravere juvenci.
Ipſe, ſedens niveo candentis limine Phoebi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victae longo ordine gentes,
Quam variae linguis, habitu tam veſtis et armis.
Hic Nomadum genus, et diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis;
Indomitique Dahae, et pontem indignatus Araxes.
Talia, per clipeum Volcani, dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet;
Adtollens humero famamque et fata nepotum.

AENEIDOS Lib. IX.

ATque ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de caelo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en adtulit ultro.
Aeneas, urbe, et ſociis, et claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petît Euandri.
Nec ſatis: extremas Corythi penetravit ad urbes:
Lydorumque manum conlectos armat agreſtis.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnis, et turbata adripe caſtra.
Dixit, et in caelum paribus ſe ſuſtulit alis;
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Adgnovit juvenis, dupliciſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde haec tam clara repente

Tempeſtas? medium video diſcedere caelum,
Palantiſque polo ſtellas. ſequor omina tanta.
Quiſquis in arma vocas. et ſic effatus ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque aethera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictaï veſtis et auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrhidae juvenes: medio dux agmine Turnus.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, et ſe jam condidit alveo.
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Qui globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.
Hoſtis adeſt, eia. ingenti clamore per omnis
Condunt ſe Teucri portas, et moenia conplent.
Namque ita diſcedens praeceperat optimus armis
Aeneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, ac tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, et praecepta faceſſunt,
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antevolans tardum praeceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, et urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait, et jaculum adtorquens emittit in auras
Principium pugnae, et campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrûm mirantur inertia corda;
Non aequo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros, ſed caſtra fovere. huc turbidus atque huc
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quaerit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,

Cum

Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus et imbris,
Nocte ſuper media; tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper et inprobus ira
Saevit in abſentis: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et ſiccae ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo, muros et caſtra tuenti,
Ingeſcunt irae: duris dolor oſſibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, et qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo atque effundat in aequor.
Claſſem, quae lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum et fluvialibus undis,
Invadit: ſocioſque incendia poſcit ovantis:
Atque manum pinu flagranti fervidus inplet.
Tum vero incumbunt; urguet praeſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Taeda, et conmixtam volcanus ad aſtra favillam.
Quis deus, ô Muſae, tam ſaeva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite, priſca fides facto eſt, et fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Aeneas claſſem, et pelagi petere alta parabat;
Ipſa deûm fertur genetrix Berecynthia magnum
Vocibus his adfata Jovem: Da, gnate, petenti;
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſilva mihi, multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis:
His ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret,
Laeta dedi: nunc ſollicitam timor anxius angit.
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem;
Neu curſu quaſſatae ullo, neu turbine venti
Vincantur, profit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genetrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factae inmortale carinae
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Aeneas? cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Immo, ubi defunctae finem portuſque tenebunt

Auſonios olim, quaecumque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Aequoris eſſe deas: qualis Nereïa Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, et tempora Parcae
Debita conplerant, cum Turni injuria matrem
Admonuit ratibus ſacris depellere taedas.
Hic primum nova lux oculis offulſit, et ingens
Viſus ab Aurora caelum tranſcurrere nimbus,
Idaeique chori tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troum Rutulorumque agmina conplet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere navis,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus. vos ite ſolutae,
Ite, deae pelagi; genetrix jubet. et ſua quaeque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis aequora roſtris
Ima petunt. hinc virgineae (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur.
Obſtupuere animi Rutulis: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur et amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos haec monſtra petunt: his Juppiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, neque ignes
Exſpectant Rutulos. ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugae: rerum pars altera adempta eſt;
Terra autem in noſtris manibus: tot milia gentes
Arma ferunt Italae. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges prae ſe jactant reſponſa deorum.
Sat Fatis Venerique datum, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniae Troës. ſunt et mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem
Conjuge praerepta: nec ſolos tangit Atridas

Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis,
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. peccare fuiſſet
Ante ſatis; penitus modo non genus omne perofos
Femineum: quibus haec medii fiducia valli,
Foſſarumque morae, leti diſcrimina parva,
Dant animos. at non viderunt moenia Trojae
Neptuni fabricata manu conſidere in ignis?
Sed vos, ô lecti, ferro qui ſcindere vallum
Adparat, et mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Volcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros. addant ſe protenus omnes
Etruſci ſocios: tenebras et inertia furta
Palladii, caeſis ſummae cuſtodibus arcis,
Ne timeant; nec equi caeca condemur in alvo.
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo et pube Pelaſga
Eſſe putent, decumum quos diſtulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, laeti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri; ac pugnam ſperate parari.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, et moenia cingere flammis.
Bis ſeptem, Rutulo muros qui milite ſervent,
Delecti; aſt illos centeni quemque ſequuntur
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci:
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos.
Conlucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Haec ſuper e vallo proſpectant Troës, et armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Exploŕant, pontiſque et propugnacula jungunt:
Tela gerunt. inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
Quos pater Aeneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juveni et rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio, ſortita periclum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portae cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Aeneae quem miſerat Ida
Venatrix,

Iſte

Venatrix, jaculo celerem levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Trojana neque induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque conmuni portam ſtatione tenebant.
Niſus ait, Dîne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an ſua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quae Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent late loca. percipe porro,
Quid dubitem, et quae nunc animo ſententia ſurgat.
Aenean acciri omnes, populuſque patreſque,
Expoſcunt; mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quae poſco, promittunt, (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros et moenia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum percuſſus amore
Euryalus; ſimul his ardentem adfatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis adſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojaeque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Aenean et fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemtor, et iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad haec: Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non. ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicumque oculis haec aſpicit aequis.
Sed ſi quis, quae multa vides diſcrimine tali,
Si quis in adverſum rapiat caſuſve deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior aetas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemtum
Mandet humo ſolita: aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro:
Neu matri miſerae tanti ſim cauſſa doloris:

Quae

Quae te ſola, puer, multis e matribus auſa
Perſequitur, magni nec moenia curat Aceſtae.
Ille autem: Cauſſas nequidquam nectis inanis,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit.
Adceleremus, ait. vigiles ſimul excitat. illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia ſomno
Laxabant curas, et corda oblita laborum.
Dectores Teucrûm primi, delecta juventus,
Concilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quiſve Aeneae jam nuntius eſſet:
Stant longis adnixi haſtis, et ſcuta tenentes,
Caſtrorum et campi medio. tum Niſus et una
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque morae fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tum ſic Hyrtacides: Audite ô mentibus aequis,
Aeneadae: neve haec noſtris ſpectentur ab annis,
Quae ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſoluti
Conticuere. locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portae, quae proxuma ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. ſi fortuna permittitis uti;
Quaeſitum Aenean ad moenia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti caede peracta,
Adfore cernetis: nec nos via fallet euntis.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu adſiduo, ac totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
O patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum talis animos juvenum, et tam certa tuliſtis
Pectora. ſic memorans, humeros dextraſque tenebat
Amborum, et voltum lacrimis atque ora rigabat:
Quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus iſtis,
Praemia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Di moreſque dabunt veſtri: tum cetera reddet
Actutum pius Aeneas, atque integer aevi

Aſcanius,

Aſcanius, meriti tanti non inmemor umquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penatis,
Aſſaracique Larem, et canae penetralia Veſtae,
Obteſtor. quaecumque mihi fortuna fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis, revocate parentem:
Reddite conſpectum. nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula; devicta genitor quae cepit Arisba:
Ac tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, et praedae ducere ſortem:
Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus: ipſum illum clipeum criſtaſque rubentis
Excipiam ſorti, jam nunc tua praemia, Niſe.
Praeterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora captivoſque dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus aetas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, et comitem caſus conplector in omnis.
Nulla meis ſine te quaeretur gloria rebus:
Seu pacem, ſeu bella geram; tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda,
Haud adverſa cadat. ſed te ſuper omnia dona
Unum oro: genetrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non moenia regis Aceſtae.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo; Nox, et tua teſtis
Dextera, quod nequeam lacrimas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, et ſuccurre relictae.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnis: percuſſa mente dedere
Dardanidae lacrimas: ante omnis pulcher Iulus:
Atque animum patriae ſtrinxit pietatis imago.

Tum

Tum ſic effatur:
Sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.
Namque erit iſtâ mihi genetrix, nomenque Creüſae
Solum defuerit; nec partum gratia talem
Parva manet; caſus factum quicumque ſequentur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quae tibi polliceor reduci rebuſque ſecundis,
Haec eadem matrique tuae generique manebunt.
Sic ait inlacrimans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptârat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Aletes.
Protenus armati incedunt: quos omnis euntis
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis. nec non et pulcher Iulus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed aurae
Omnia diſcerpunt, et nubibus inrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim ſomno vinoque per herbam
Corpora fuſa vident, adrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros; ſimul arma jacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra. nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt. tu, ne qua manus ſe adtollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, et conſule longe.
Haec ego vaſta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem adgreditur: qui forte tapetibus altis
Extructus toto proflabat pectore ſomnum;
Rex idem, et regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tris juxta famulos temere inter tela jacentis,
Armigerumque Remi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis; ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore

Terra

Terra torique madent, nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Sarranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus: felix, si protenus illum
Aequâsset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Inpastus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali caedes. incensus et ipse
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem
Fadumque, Herbesumque subit, Rhoetumque, Abarimque
Ignaros; Rhoetum vigilantem, et cuncta videntem;
(Sed magnum metuens se post cratera tegebat)
Pectore in adverso totum cui conminus ensem
Condidit adsurgenti, et multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam; et cum sanguine mixta
Vina refert moriens. hic furto fervidus instat.
Jamque ad Messapi socios tendebat, ibi ignem
Desicere extremum, et religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus,
(Sensit enim nimia caede atque cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Poenarum exhaustum satis est: via facta per hostis.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
Armaque craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
Quae mittit dona, hospitio cum jungeret absens,
Caedicus: ille suo moriens dat habere nepoti.
Post mortem bello Rutuli praedaque potiti.
Haec rapit, atque humeris nequidquam fortibus aptat.
Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
Induit. excedunt castris, et tuta capessunt.
Interea praemissi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, et Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
Jamque propinquabant castris, murosque subibant.
Cum procul hos laevo flectentis limite cernunt:

Et

Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit inmemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum: conclamat ab agmine Volſcens,
State, viri. quae cauſſa viae? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in ſilvas, et fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum cuſtode coronant.
Silva fuit, late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos lucebat ſemita callis.
Euryalum tenebrae ramorum oneroſaque praeda
Inpediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque inprudens evaſerat hoſtis,
Atque lacus; qui poſt Albae de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, et fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſilvae, ſimul et veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus et ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus; cum clamor ad auris
Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam manus omnis
Fraude loci et noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, et conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in enſes
Inferat, et pulchram properet per volnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam et, ſic voce precatur:
Tu, dea, tu praeſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus et nemorum Latonia cuſtos;
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi;
Hunc ſine me turbare globum, et rege tela per auras.
Dixerat: ac toto connixus corpore ferrum
Conjicit. haſta volans noctis diverberat umbras,

Terra torique madent, nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Sarranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus: felix, si protenus illum
Aequâsset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Inpastus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali caedes. incensus et ipse
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem
Fadumque, Herbesumque subit, Rhoetumque, Abarimque
Ignaros; Rhoetum vigilantem, et cuncta videntem;
(Sed magnum metuens se post cratera tegebat)
Pectore in adverso totum cui conminus ensem
Condidit adsurgenti, et multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam; et cum sanguine mixta
Vina refert moriens. hic furto fervidus instat.
Jamque ad Messapi socios tendebat, ibi ignem
Desicere extremum, et religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus,
(Sensit enim nimia caede atque cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Poenarum exhaustum satis est: via facta per hostis.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
Armaque craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
Quae mittit dona, hospitio cum jungeret absens,
Caedicus: ille suo moriens dat habere nepoti.
Post mortem bello Rutuli praedaque potiti.
Haec rapit, atque humeris nequidquam fortibus aptat.
Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
Induit. excedunt castris, et tuta capessunt.
Interea praemissi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, et Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
Jamque propinquabant castris, murosque subibant.
Cum procul hos laevo flectentis limite cernunt:

Et

Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit inmemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum: conclamat ab agmine Volſcens,
State, viri. quae cauſſa viae? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in ſilvas, et fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum cuſtode coronant.
Silva fuit, late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam denſi conplerant undique ſentes:
Rara per occultos lucebat ſemita callis.
Euryalum tenebrae ramorum oneroſaque praeda
Inpediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque inprudens evaſerat hoſtis,
Atque lacus; qui poſt Albae de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, et fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſilvae, ſimul et veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus et ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus; cum clamor ad auris
Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam manus omnis
Fraude loci et noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, et conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in enſes
Inferat, et pulchram properet per volnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam et, ſic voce precatur:
Tu, dea, tu praeſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus et nemorum Latonia cuſtos;
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi;
Hunc ſine me turbare globum, et rege tela per auras.
Dixerat: ac toto connixus corpore ferrum
Conjicit. haſta volans noctis diverberat umbras,

Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fiſſo tranſit praecordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure;
Dum trepidant. ît haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, traiectoque haeſit tepefacta cerebro.
Saevit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens inmittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine poenas
Perſolves amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. tum vero exterritus amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me, (adſum qui feci) in me convertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nil iſte neque auſus,
Nec potuit: caelum hoc et conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſabiit coſtas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix conlabſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnis
Volſcentem petit: in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes hinc conminus atque hinc
Proturbant. inſtat non ſecius, ac rotat enſem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, et moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitolî inmobile ſaxum
Adcolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores praeda Rutuli ſpoliiſque potiti

Volſcen-

Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, et primis una tot caede peremtis,
Sarranoque Numaque. ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſemineceſque viros, tepidaque recentem
Caede locum, et pleno ſpumantis ſanguine rivos.
Adgnoſcunt ſpolia inter ſe galeamque nitentem
Meſſapi, et multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam ſole infuſo, rebus jam luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat, aerataſque acies in proelia cogit
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa adrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Praefigunt capita, et multo clamore ſequuntur,
Euryali et Niſi.
Aeneadae duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, (nam dextera cingitur amni)
Ingentiſque tenent foſſas, ac turribus altis
Stant maeſti: ſimul ora virûm praefixa movebant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia Fama ruit, matriſque adlabitur auris
Euryali. at ſubitus miſerae calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa.
Evolat infelix, et femineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit. non illa virûm, non illa pericli
Telorumque memor: caelum dehinc queſtibus inplet:
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune illa ſenectae
Sera meae requies potuiſti linquere ſolam,
Crudelis? nec te, ſub tanta pericula miſſum,
Adfari extremum miſerae data copia matri?
Heu, terra ignota canibus date praeda Latinis
Alitibuſque jaces! nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut volnera lavi,
Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
Urguebam, ac tela curas ſolabar anilis.

Quo ſequar? aut quae nunc artus avolſaque membra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Gnate, refers? hoc ſum terraque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas; in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli. me primam abſumite ferro,
Aut tu, magne pater divûm, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, maeſtuſque per omnis
It gemitus: torpent infractae ad proelia vires.
Illam incendentem luctus Idaeus et Actor,
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli,
Conripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul aere canoro
Increpuit. ſequitur clamor, caelumque remugit.
Adcelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas inplere parant, ac vellere vallum.
Quaerunt pars aditum, et ſcalis adſcendere muros;
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Adſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua
Poſſent tectam aciem perrumpere: cum tamen omnis
Ferre juvat ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec jam ſufficiunt. nam, qua globus inminet ingens,
Inmanem Teucri molem volvuntque ruuntque:
Quae ſtravit Rutulos late, armorumque reſolvit
Tegmina. nec curant caeco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant:
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignis.
At Meſſapus equûm domitor Neptunia proles
Reſcindit vallum, et ſcalas in moenia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor adſpirate canenti;
Quas ibi tunc ferro ſtrages, quae funera Turnus
Ediderit; quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentis oras evolvite belli.

Et meminiſtis enim, divae, et memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu et pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri; quae plurima vento
Conripuit tabulas, et poſtibus haeſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam. dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quae peſte caret, tum pondere turris
Procubuit ſubito, et caelum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, inmani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, et pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt. vix unus Helenor,
Et Lycus elabſi: quorum primaevus Helenor,
Maeonio regi quem ſerva Licymnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis,
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies, atque hinc acies adſtare Latinas.
Ut fera, quae denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, et ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtis
Inruit; et, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus inter et hoſtis,
Inter et arma, fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque adtingere dextras.
Quem Turnus, pariter curſu teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Speraſti te poſſe manus? ſimul adripit ipſum
Pendentem, et magna muri cum parte revellit:
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Saſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quaeſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a ſtabulis rapuit lupus. undique clamor
Tollitur, invadunt, et foſſas aggere complent.

Ardentis taedas alii ad faſtigia jactant.
Ilioneus ſaxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portae ſubeuntem, igniſque ferentem;
Emathiona Liger, Corynaeum ſternit Aſylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente ſagitta.
Ortygium Caeneus, victorem Caenea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promolumque,
Et Sagarim, et ſummis ſtantem pro turribus Idan:
Privernum Capys. hunc primo levis haſta Themillae
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad volnus tulit. ergo alis adlabſa ſagitta,
Et laevo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animae letali volnere rumpit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Hibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Symaethia circum
Flumina: pinguis ubi et placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, poſitis Mezentius haſtis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena;
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces,
Aſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum;
Quoi Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo praecordia regno
Ibat, et ingentem ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, et morti praetendere muros?
En, qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt!
Quis deus Italiam, quae vos dementia adegit?
Non hic Atridae, nec fandi fictor Ulixes.
Durum ab ſtirpe genus, gnatos ad flumina primum
Deferimus, ſaevoque gelu duramus et undis:
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant:
Flectere ludus equos, et ſpicula tendere cornu.

At patiens operum parvoque adſueta juventus
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne aevom ferro teritur, verſaque juvencûm
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; ſemperque recentis
Conportare juvat praedas, et vivere rapto.
Vobis picta croco et fulgenti murice veſtis,
Deſidiae cordi; juvat indulgere choreis:
Et tunicae manicas, et habent redimicula mitrae.
O verè Phrygiae, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma; ubi adſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxuſque vocat Berecyntia matris
Idaeae. ſinite arma viris, et cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius; nervoque obverſus equino
Intendit telum, diverſaque brachia ducens
Conſtitit, ante Jovem ſupplex per vota precatus:
Juppiter omnipotens, audacibus adnue coeptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſollemnia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem;
Jam cornu petat, et pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, et caeli genitor de parte ſerena
Intonuit laevom: ſonat una fatifer arcus.
Effugit horrendum ſtridens adducta ſagitta:
Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem inlude ſuperbis.
Bis capti Phryges haec Rutulis reſponſa remittunt.
Hoc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Laetitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat
Nube ſedens; atque his victorem adfatur Iulum:
Macte nova virtute, puer. ſic itur ad aſtra;
Dis genite, et geniture deos. jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. ſimul haec effatus, ab alto
Aethere ſe mittit, ſpirantis dimovet auras,

Aſcani-

Aſcaniumque petit. formam tum vertitur oris
Antiquom in Buten. hic Dardanio Anchiſae
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longaevo ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crinis albos, et ſaeva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis adfatur Iulum:
Sit ſatis, Aeneida, telis inpune Numanum
Oppetiiſſe tuis. primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, et paribus non invidet armis.
Cetera parce, puer, bello. ſic orſus Apollo
Mortalis medio adſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Adgnovêre deum proceres divinaque tela
Dardanidae, pharetramque fuga ſenſere ſonantem.
Ergo avidum pugnae, dictis ac numine Phoebi,
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acris arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavaeque
Dant ſonitum flictu galeae: pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus Haedis
Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada praecipitant; cum Juppiter horridus auſtris
Torquet aquoſam hiemem, et caelo cava nubila rumpit.
Pandarus et Bitias Idaeo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſilveſtris Hiera
Abietibus juvenes patriis et montibus aequos,
Portam, quae ducis imperio conmiſſa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant moenibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac laeva pro turribus adſtant
Armati ferro, et criſtis capita alta coruſci:
Quales aëriae liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amoenum,
Conſurgunt geminae quercus, intonſaque caelo
Adtollunt capita, et ſublimi vertice nutant.
Inrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis.
Continuo Quercens, et pulcher Aquicolus armis,

Et

Et praeceps animi Tmaros, et Mavortius Haemon,
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portae poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus irae,
Et jam conlecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, et procurrere longius audent.
Ductori Turno, diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hoſtem
Fervere caede nova, et portas praebere patentis.
Deſerit inceptum, atque inmani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos:
Et primum Antiphaten (is enim ſe primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo. volat Itala cornus
Aëra per tenerum, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri volneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepeſcit. [dnum:
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphi-
Tum Bitian ardentem oculis, animiſque frementem,
Non jaculo: neque enim jaculo vitam ille dediſſet:
Sed magnum ſtridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis et auro
Suſtinuit: conlabſa ruunt inmania membra.
Dat tellus gemitum, et clipeum ſuperintonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Conſtructam ponto jaciunt: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis inliſa recumbit.
Miſcent ſe maria, et nigrae adtolluntur arenae.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime Jovis imperiis inpoſta Typhoëo.
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, et ſtimulos acris ſub pectore vertit:
Inmiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt; quoniam data copia pugnae,
Bellatorque animos deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,

Portam

Portam vi multa conversō cardine torquet
Obnixus latis humeris, multosque suorum
Moenibus exclusos duro in certamine linquit,
Ast alios secum includit recipitque ruentis:
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit inrumpentem, ultroque incluserit urbi:
Inmanem veluti pecora inter inertia tigrin.
Continuo nova lux oculis offulsit, et arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristae
Sanguineae, clipeoque micantia fulgura mittunt.
Adgnoscunt faciem invisam atque inmania membra
Turbati subito Aeneadae. tum Pandarus ingens
Emicat, et mortis fraternae fervidus ira
Effatur: non haec dotalis regia Amatae,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli subridens sedato pectore Turnus:
Incipe, si qua animo virtus, et consere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillen.
Dixerat. ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
Excepere aurae volnus; (Saturnia Juno
Detorsit veniens) portaeque infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies: neque enim is teli nec volneris auctor.
Sic ait, et sublatum alte consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, inpubesque inmani volnere malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Conlabsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus aequis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës.
Et si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu sociosque inmittere portis;
Ultimus ille dies bello gentique fuisset.
Sed furor ardentem caedisque insana cupido
Egit in adversos.
Principio Phalerim, et succiso poplite Gygen

Excipit:

Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergus. Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, et confixa Phegea parma;
Ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytaninque,
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Unguere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Aeoliden, et amicum Crethea Muſis;
Crethea Muſarum comitem, cui carmina ſemper
Et citharae cordi, numeroſque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnaſque canebat.
Tandem ductores, audita caede ſuorum,
Conveniunt Teucri, Mneſtheus acerque Sereſtus;
Palantiſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus: quo deinde fugam, quo tenditis? inquit.
Quos alios muros, quae jam ultra moenia habetis?
Unus homo, et veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriae, veterumque deorum,
Et magni Aeneae, ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, et agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quae cingitur unda.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ſaevom ceu turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: et neque terga
Ira dare aut virtus patitur: nec tendere contra
Ille, quidem hoc cupiens, potis eſt per tela viroſque.
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Inproperata refert, et mens exaeſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtis:
Bis confuſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e caſtris propere coit omnis in unum:

Ne-

Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere, aëriam caelo nam Juppiter Irin
Demisit, germanae haud mollia jussa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
Ergo nec clipeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet: injectis sic undique telis
Obruitur. strepit adsiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscunt;
Discussaeque jubae capiti: nec sufficit umbo
Ictibus: ingeminant hastis et Troës et ipse
Fulmineus Mnestheus. toto tum corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit: fessos quatit acer anhelitus artus.
Tum demum praeceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. ille suo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et laetum sociis abluta caede remisit.

AENEIDOS Lib. X.

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat divôm pater atque hominum rex
Sideream in sedem: terras unde arduus omnis,
Castraque Dardanidûm adspectat, populosque Latinos.
Consident tectis bipatentibus. incipit ipse:
Caelicolae magni, quianam sententia vobis
Versa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quae contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit?
Adveniet justum pugnae (ne arcessite) tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
Nunc finite; et placitum laeti conponite foedus.
Juppiter haec paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ô hominum rerumque aeterna potestas;
(Namque aliud quid sit, quod jam inplorare queamus?)
Cernis

Cernis ut insultent Rutuli ; Turnusque feratur
Per medios insignis equis, tumidusque secundo
Marte ruat ? non clausa tegunt jam moenia Teucros :
Quin intra portas atque ipsis proelia miscent
Aggeribus moerorum, et inundant sanguine fossae.
Aeneas ignarus abest. numquamne levari
Obsidione fines ? muris iterum inminet hostis
Nascentis Trojae : nec non exercitus alter :
Atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
Tydides. equidem (credo) mea volnera restant :
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua atque invito numine Troës
Italiam petiere ; luant peccata : neque illos
Juveris auxilio. sin tot responsa secuti,
Quae Superi Manesque dabant ; cur nunc tua quisquam
Vertere jussa potest ? aut cur nova condere fata ?
Quid repetam exustas Erycino in litore classis ?
Quid tempestatum regem, ventosque furentis
Aeolia excitos ? aut actam nubibus Irin ?
Nunc etiam Manis (haec intentata manebat
Sors rerum) movet, et superis inmissa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbis.
Nil super imperio moveor : speravimus ista,
Dum fortuna fuit : vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjunx
Dura ; per everſae, genitor, fumantia Trojae
Excidia obtestor : liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
Aeneas sane ignotis jactetur in undis ;
Et, quamcumque viam dederit fortuna, sequatur,
Hunc tegere, et dirae valeam subducere pugnae.
Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliaeque domus. positis inglorius armis
Exigat hic aevom. magna ditione jubeto
Carthago premat Ausoniam. nil urbibus inde
Obstabit Tyriis. quid pestem evadere belli
Juvit, et Argolicos medium fugisse per ignis ?
Totque maris vastaeque exhausta pericula terrae,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quaerunt ?

Non ſatius cineres patriae inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthum et Simoëntа
Redde oro miſeris: iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, et obductum verbis volgare dolorem?
Aenean hominum quiſquam divômque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam fatis petiit auctoribus: eſto:
Caſſandrae inpulſus furiis. num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamque fidem, aut gentis agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quae dura potentia noſtri
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt, Italos Trojam circumdare flammis
Naſcentem, et patria Turnum conſiſtere terra:
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere praedas?
Quid ſoceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, praefigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus ſubducere Graiûm,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanis:
Et potis in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt.
Aeneas ignarus abeſt: ignarus et abſit.
Eſt Paphos Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem et corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quae cauſſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, et foedera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis adſurgis, et inrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno, cunctique fremebant
Caelicolae adſenſu vario, ceu flamina prima,

Cum

Cum deprenſa fremunt ſilvis, et caeca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui prima poteſtas,
Inſit. eo dicente deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus aether:
Tum Zephyri poſuere: premit placida aequora pontus.
Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi foedere Teucris
Haud licitum; nec veſtra capit diſcordia finem:
Quae cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros Rutuluſve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojae monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo. ſua cuique exorſa laborem
Fortunamque ferent. rex Juppiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Admit, ac totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. ſolio tum Juppiter aureo
Surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere caede viros, et moenia cingere flammis.
At legio Aeneadûm vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugae. miſeri ſtant turribus altis
Nequidquam, et rara muros cinxere corona.
Iaſius Inbraſides, Hicetaoniuſque Thymoetes,
Aſſaracique duo, et ſenior cum Caſtore Thybris,
Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo
Et Clarus et Haemon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:
Qualis gemma micat, fulvom quae dividit aurum,
Aut collo decus aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo aut Oricia terebintho

Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crinis
Accipit, et molli ſubnectens circulus auro.
Te quoque magnanimae viderunt, Iſmare, gentes
Volnera dirigere, et calamos armare veneno,
Maeonia generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoloſque inrigat auro.
Adfuit et Mneſtheus, pulſi quem priſtina Turni
Aggere moerorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Aeneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Euandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, et regi memorat nomenque genuſque;
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quae ſibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet: humanis quae ſit fiducia rebus
Admonet, inmiſcetque preces. haud fit mora: Tarcho
Jungit opes, foeduſque ferit: tum libera fati
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia divôm,
Externo conmiſſa duci. Aeneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Inminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Aeneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Adfixus lateri jam quaerit ſidera, opacae
Noctis iter, jam quae paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, deae, cantuſque movete;
Quae manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus aerata princeps ſecat aequora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui moenia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas: quîs tela ſagittae,
Corytique leves humeris, et letifer arcus.
Una torvus Abas. huic totum inſignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum divômque interpres Aſylas,

Cui

Cui pecudum fibrae, caeli cui fidera parent,
Et linguae volucrum, et praesagi fulminis ignes,
Mille rapit densos acie atque horrentibus hastis.
Hos parere jubent Alphea ab origine Pisae,
Urbs Etrusca solo. sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens, et versicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt, (mens omnibus una sequendi)
Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis.
Et Pyrgi veteres, intempestaeque Graviscae.
Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
Transierim, Cinyra, ac paucis comitate, Cupavo,
Cujus olorinae surgunt de vertice pennae:
Crimen amor vestrum, formaeque insigne paternae.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondis umbramque sororum
Dum canit, et maestum musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam;
Linquentem terras et sidera voce sequentem.
Filius, aequalis comitatus classe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Instat aquae, saxumque undis inmane minatur
Arduus, et longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicae Mantus et Tusci filius amnis:
Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis. sed non genus omnibus unum.
Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
Ipsa caput populis: Tusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infesta ducebat in aequora pinu.
It gravis Auleste, centenaque arbore fluctum
Verberat adsurgens: spumant vada marmore verso.
Hunc vehit inmanis Triton, et caerula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem praefert, in pristin desinit alvus;
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subsidio Trojae, et campos salis aere secabant.

Jamque dies caelo conceſſerat: armaque curru
Noctivago Phoebe medium pulſabat Olympum:
Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavomque regit veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum: nymphae (quas alma Cybebe
Numen habere maris, nymphaſque e navibus eſſe
Juſſerat) innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius aeratae ſteterant ad litora prorae.
Agnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quae fandi doctiſſima, Cymodocea
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac laeva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum adloquitur: Vigilaſne, deûm gens,
Aenea? vigila, et velis inmitte rudentes.
Nos ſumus Idaeae ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphae, claſſis tua. perfidus ut nos
Praecipites ferro Rutulus flammaque premebat;
Rupimus invitae tua vincula, teque per aequor
Quaerimus. hanc genetrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, aevomque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media atque horrentis Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenent forti permixtus Etruſco
Arcas eques. medias illis obponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, et Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube, et clipeum cape: quem dedit ipſe
Invictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non inrita dicta putâris,
Ingentes Rutulae ſpectabit caedis acervos.
Dixerat: et dextra diſcedens inpulit altam,
Haud ignara modi, puppim. fugit illa per undas
Ocior et jaculo et ventos aequante ſagitta.
Inde aliae celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera adſpectans convexa precatur:
Alma parens Idaea deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeraeque urbes, bijugique ad frena leones;

Tu

Tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede, diva, ſecundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugârat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnaeque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet, et ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clipeum cum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidae e muris. ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu jaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniae dant ſigna grues, atque aethera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis; donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque adlabi claſſibus aequor.
Ardet apex capiti, criſtiſque a vertice flamma
Funditur, et vaſtos umbo vomit aureus ignis:
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometae
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus aegris
Naſcitur, et laevo contriſtat lumine caelum.
Haud tamen audaci ceſſit fiducia Turno
Litora praecipere, et venientis pellere terra.
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri. nunc conjugis eſto
Quiſque ſuae tectique memor: nunc magna referto
Facta, patrum laudes. ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentis Fortuna juvat.
Haec ait, et ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Aeneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, et brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. ſpeculatus litora Tarcho,
Qua vada non ſpirant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti adlabitur aeſtu;
Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur:

Nunc,

Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo;
Adrepta tellure ſemel. quae talia poſtquam
Effatus Tarcho, ſocii conſurgere tonſis,
Spumantiſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, et ſedere carinae
Omnes innocuae. ſed non puppis tua, Tarcho.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps, ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos et fluitantia tranſtra
Inpediunt, retrahitque pedem ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in litore ſiſtit.
Signa canunt. primus turmas invaſit agreſtis
Aeneas, omen pugnae; ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virûm qui maximus ultro
Aenean petit. huic gladio perque aerea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exſectum jam matre peremta,
Et tibi, Phoebe, ſacrum; caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. nec longe Ciſſea durum,
Inmanemque Gyan, ſternentes agmina clava,
Dejecit leto: nil illos Herculis arma,
Nil validae juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidae comes, uſque gravis dum terra labores
Praebuit. ecce Pharo, voces dum jactat inertis,
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon;
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia Phorci
Progenies numero ſeptem, ſeptenaque tela
Conjiciunt. partim galea clipeoque reſultant
Inrita; deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidum Aeneas adfatur Achaten:

Suggere

Suggere tela mihi, non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos ſteterunt quae in corpore Graium
Illacis campis. magnam tum conripit haſtam,
Et iacit. illa volans clipei tranſverberat aera
Maeonis, ac thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Aenean petiit: ſed non et figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatae.
Hic Curibus, fidens primaevo corpore, Clauſus
Advenit, et rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem.
Tris quoque Threïcios Boreae de gente ſuprema,
Et tris, quos Idas pater et patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. adcurrit Halaeſus
Auruncaeque manus: ſubit et Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniae. magno diſcordes aethere venti
Proelia ceu tollunt, animis et viribus aequis.
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedunt:
Anceps pugna diu: ſtant obnixa omnia contra.
Haud aliter Trojanae acies acieſque Latinae
Concurrunt: haeret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Impulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcades, inſuetos acies inferre pedeſtris,
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera quîs natura loci dimittere quando
Suaſit equos; unum rebus quod reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, ſocii? per vos et fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriae quae nunc ſubit aemula laudi,

Fidite

Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtis
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urguet:
Hac vos et Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urguemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animaeque manuſque.
Ecce, maris magna claudit nos obiice pontus:
Deeſt jam terra fugae. pelagus Trojamne petemus?
Haec ait, et medius denſos prorumpit in hoſtis.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, vellit magno dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dabat: haſtamque receptat
Oſſibus haerentem. quem non ſuper occupat Hisbo,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit incautum crudeli morte ſodalis,
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhoeti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercae.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia Laride, Thymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quaerit;
Semanimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, et praeclara tuentis
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hoſtis.
Tum Pallas, bijugis fugientem Rhoetea praeter
Trajicit. hoc ſpatium, tantumque morae fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Caedit ſemanimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optato, ventis aeſtate coortis,
Diſperſa inmittit ſilvis incendia paſtor:
Conreptis ſubito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Volcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantis.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum:

Teque

Teque juvat, Palla. sed bellis acer Halaesus
Tendit in adversos, seque in sua conligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti deripit ense
Elatam in jugulum: saxo ferit ora Thoantis,
Ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
Fata canens silvis genitor celârat Halaesum;
Ut senior leto canentia lumina solvit.
Injecere manum Parcae, telisque sacrarunt
Evandri. quem sic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Halaesi.
Haec arma exuviasque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus, dum texit Imaona Halaesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non caede viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
Oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
Sternitur Arcadiae proles; sternuntur Etrusci;
Et vos, ô Grais inperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque et viribus aequis.
Extremi addensent acies: nec tuba moveri
Tela manusque sinit. hinc Pallas instat et urguet,
Hinc contra Lausus, (multum nec discrepat aetas)
Egregii formae; sed quîs fortuna negârat
In patriam reditus. ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
Interea soror alma monet succedere Lauso
Turnum; qui volucri curru medium secat agmen.
Ut vidit socios; Tempus desistere pugnae.
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
Haec ait; et socii cessêrunt aequore jusso.
At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,

Aut

Aut leto insigni. sorti pater aequus utrique est.
Tolle minas. fatus medium procedit in aequor.
Frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis: pedes adparat ire
Conminus. utque leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem in proelia taurum,
Advolat. haud alia et Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,
Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum
Viribus inparibus; magnumque ita ad aethera fatur:
Per patris hospitium, et mensas, quas advena adisti,
Te precor, Alcida, coeptis ingentibus adsis:
Cernant semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
Corde premit gemitum, lacrimasque effundit inanis.
Tum genitor gnatum dictis adfatur amicis:
Stat sua cuique dies. breve et inreparabile tempus
Omnibus est vitae: sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojae sub moenibus altis
Tot gnati cecidere deûm: quin occidit una
Sarpedon mea progenies. et jam sua Turnum
Fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque cava fulgentem deripit ensem.
Illa volans, humeri surgunt qua tegmina summa,
Incidit, atque viam clipei est molita per oras,
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro praefixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.
Dixerat; at clipeum, tot ferri terga tot aeris,
Quem pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
Loricaeque moras et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustra de volnere telum:
Una eademque via sanguisque animusque sequuntur.
Conruit in volnus: sonitum super arma dedere:

Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper adſiſtens,
Arcades, haec, inquit, memores mea dicta referte
Euandro. qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamen humandi eſt,
Largior. haud illi ſtabunt Aeneïa parvo
Hoſpitia. et laevo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum, rapiens inmania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: una ſub nocte jugali
Caeſa manus juvenum foede, thalamique cruenti:
Quae Clonus Eurytides multo caelaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futurae,
Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, et cum ſpolia iſta diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu lacrimiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti;
Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert:
Cum tamen ingentis Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Aeneae, tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos: tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quaeque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
Caede nova quaerens. Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſae, quas advena primas
Tunc adiit, dextraeque datae. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes; totidem, quos educat Ufens,
Viventis rapit, inferias quos inmolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam contenderat haſtam;
Ille aſtu ſubit: ac tremebunda ſupervolat haſta.
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manis, per ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor hanc animam ſerves gnatoque patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Caelati argenti: ſunt auri pondera facti

Infectique mihi. non hic victoria Teucrûm
Vertitur; aut anima una dabit discrimina tanta,
Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quae multa talenta,
Gnatis parce tuis. belli conmercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adplicat ensem.
Nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus conlucens veste atque insignibus armis.
Quem congressus agit campo, labsumque superstans
Inmolat, ingentique umbra tegit. arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.
Instaurant acies, Volcani stirpe creatus
Caeculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram,
Et totum clipei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo
Crediderat, caelcque animum fortasse ferebat;
Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,
Silvicolae Fauno Dryope quem nympha creârat,
Obvius ardenti sese obtulit. ille reducta
Loricam clipeique ingens onus inpedit hasta.
Tum caput orantis nequidquam et multa parantis
Dicere deturbat terrae; truncumque tepentem
Provolvens, super haec inimico pectore fatur:
Istic nunc, metuende, jace. non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra sepulcro:
Alitibus linquêre feris: aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque inpasti volnera lambent.
Protenus Antaeum et Lucan, prima agmina Turni,
Persequitur, fortemque Numam, fulvomque Camerten,
Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri
Qui fuit Ausonidûm, ac tacitis regnavit Amyclis.
Aegeon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem

Pectoris

Pectoribusque arsisse, Jovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clipeis, tot stringeret ensis.
Sic toto Aeneas desaevit in aequore victor,
Ut semel intepuit mucro. quin ecce Niphaei
Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem ac dira frementem
Ut videre, metu versi retroque ruentes
Effunduntque ducem rapiuntque ad litora currus.
Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Aeneas tanto fervore furentes:
Inruit, adversaque ingens adparuit hasta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, nec currum cernis Achilli,
Aut Phrygiae campos: nunc belli finis et aevi
His dabitur terris. vesano talia late
Dicta volant Ligeri: sed non et Troïus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hostes,
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos: projecto dum pede laevo
Aptat se pugnae, subit oras hasta per imas
Fulgentis clipei: tum laevom perforat inguen.
Excussus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Aeneas dictis adfatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanae vertere ex hostibus umbrae.
Ipse rotis saliens juga deseris. haec ita fatus
Adripuit bijugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delabsus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere precantis.
Pluribus oranti Aeneas; Haud talia dudum
Dicta dabas. morere, et fratrem ne desere frater.
Tum latebras animae pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquae vel turbinis atri
More furens. tandem erumpunt, et castra relinquunt
Ascanius puer, et nequidquam obsessa juventus.

Junonem interea conpellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratiſſima conjunx,
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes: non vivida bello
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Juno ſubmiſſa: Quid, ô pulcherrime conjunx,
Sollicitas aegram, ac tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quae quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens; quin et Turnum ſubducere pugnae,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine poenas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen.
Pilumnuſque illi quartus pater: et tua larga
Saepe manu multiſque oneravit limina donis.
Cui rex aetherii breviter ſic fatur Olympi:
Si mora praeſentis leti tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis;
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat. ſin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; ſpes paſcis inanis.
Et Juno adlacrumans: Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares? atque haec Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror. quod ut ô potius formidine falſa
Ludar, et in melius tua, qui potes, orſa reflectas!
Haec ubi dicta dedit, caelo ſe protenus alto
Miſit, agens hiemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, et Laurentia caſtra petivit.
Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram
In faciem Aeneae (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis; clipeumque jubaſque
Divini adſimulat capitis: dat inania verba;
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita qualis fama eſt volitare figuras,
Aut quae ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas laeta ante acies exſultat imago.
Irritatque virum telis, ac voce laceſſit.

Inſtat

Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Aenean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fugis, Aenea? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quaeſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, et ponte parato;
Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Aeneae fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat:
Exſuperatque moras, et pontis tranſilit altos.
Vix proram attigerat; rumpit Saturnia funem,
Avolſamque rapit revoluta per aequora navim.
Illum autem Aeneas abſentem in proelia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras jam quaerit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe inmiſcuit atrae:
Cum Turnum medio interea fert aequore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplicis cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, ac talis voluiſti expendere poenas?
Quo feror? unde abii? quae me fuga, quemve reducit?
Laurentiſne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaque arma ſecuti;
Quoſne (nefas) omnis infanda in morte reliqui?
Et nunc palantis video, gemitumque cadentum
Accipio. quid ago? aut quae jam fatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite, Venti.
In rupes, in ſaxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, ſaeviſque vadis inmittite Syrtes:
Quo neque me Rutuli nec conſcia fama ſequatur.
Haec memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc;
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando

Curva petat, Teucrûmque iterum se reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit; juvenemque animi miserata repressit.
Labitur alta secans fluctuque aestuque secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenae acies, atque omnibus uni,
Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
Ille (velut rupes, vastum quae prodit in aequor,
Obvia ventorum furiis expostaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert caelique marisque;
Ipsa inmota manens) prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacem;
Sed Latagum saxo; atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adversam: poplite Palmum
Succiso volvi segnem sinit; armaque Lauso
Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
Nec non Euanthen Phrygium, Paridisque Mimanta
Aequalem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, et face praegnans
Cisseïs regina Parin creât: urbe paterna
Hic cubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosque palus Laurentia, silva
Pastum in arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos.
Nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus:
Sed jaculis tutisque procul clamoribus instant.
Ille autem inpavidus partes cunctatur in omnis,
Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas.
Haud aliter, justae quibus est Mezentius irae,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longe, et vasto clamore lacessunt.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
Graius homo; infectos linquens profugus hymenaeos:
Hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis et pactae conjugis ostro:

Inpastus

Inpaſtus ſtabula alta leo ceu ſaepe peragrans,
Suadet enim veſana fames, ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervom;
Gaudet hians inmane, comaſque adrexit, et haeret
Viſceribus ſuper incumbens: lavit inproba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtis.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta caecum dare cuſpide volnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus et haſta:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii laetum Paeana ſecuti:
Ille autem exſpirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum laetabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira;
Nunc morere. aſt de me divôm pater atque hominum rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.
Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen.
Partheniumque Rapo, et praedurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten;
Illum infrenis equi labſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. et Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitae
Dejecit: Authronium Salius, Saliumque Nealces
Inſignis jaculo et longe fallente ſagitta.
Jam gravis aequabat luctus et mutua Mavors
Funera: caedebant pariter pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, neque illis.
Di Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, ac tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectant Saturnia Juno:
Pallida Tiſiphone media inter millia ſaevit.

At

At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Neri
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas;
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, et caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. manet inperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, et mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtae:
Dextra mihi deus, et telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo praedonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropaeum
Aeneae. dixit. ſtridentemque eminus haſtam
Injicit: illa volans clipeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antoren latus inter et ilia figit:
Herculis Antoren comitem, qui miſſus ab Argis
Haeſerat Euandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno volnere, caelumque
Aſpicit, et dulcis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Aeneas haſtam jacit: illa per orbem
Aere cavom triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed vires haud pertulit. ocius enſem
Aeneas, viſo Tyrrheni ſanguine laetus,
Eripit a femine, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrimaeque per ora volutae.
Hic mortis durae caſum, tuaque optime facta,
(Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas)
Non equidem nec te, juvenis memorande, filebo.
Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus
Cedebat, clipeoque inimicum haſtile trahebat.
Prorumpit juvenis, ſeſeque inmiſcuit armis:
Jamque adſurgentis dextra plagamque ferentis
Aeneae ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur;
Dum genitor gnati parma protectus abiret:

Tela-

Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. furit Aeneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
Praecipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola: tuta latet arce viator
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris; ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet, et Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exſultat demens. ſaevae jamque altius irae
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcae fila legunt: validum namque exigit enſem
Per medium Aeneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit et parmam mucro levia arma minaci,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Inplevitque ſinus ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit maeſta ad manis, corpuſque reliquit.
At vero ut voltum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit graviter miſerans, dextramque tetendit;
Et mentem patriae ſtrinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus laetatus, habe tua: teque parentum
Manibus et cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem;
Aeneae magni dextra cadis. increpat ultro
Cunctantis ſocios, et terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Volnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris adclinus trunco. procul aerea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe aeger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multumque remittit,

Qui

Qui revocent, maeſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti volnere victum.
Adgnovit longe gemitum praeſaga mali mens.
Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
Ad caelum tendit palmas, et corpore inhaeret.
Tantane me tenuit vivendi, gnate, voluptas,
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextrae,
Quem genui? tuane haec genitor per volnera ſervor,
Morte tua vivens? heu, nunc miſero mihi demum
Exſilium infelix! nunc alte volnus adactum!
Idem ego, gnate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriae poenas, odiiſque meorum:
Omnis per mortis animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc vivo: neque adhuc homines lucemque relinquo:
Sed linquam. ſimul hoc dicens adtollit in aegrum
Se femur; et quamquam vis alto volnere tardat,
Haud dejectus, equum duci jubet. hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. adloquitur maerentem, ac talibus infit:
Rhoebe, diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus. aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Aeneae referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter. neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati, et dominos dignabere Teucros.
Dixit, et exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis;
Aere caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. aeſtuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque inſania luctu:
Atque hic Aenean magna ter voce vocavit.
Aeneas adgnovit enim, laetuſque precatur:
Sic pater ille deûm faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto, ſaeviſſime, gnato
Terres? haec via ſola fuit, qua perdere poſſes.

Nec

Nec mortem horremus, nec divûm parcimus ulli.
Desine, nam venio moriturus, et haec tibi porto
Dona prius. dixit, telumque intorsit in hostem:
Inde aliud super atque aliud figitque volutatque
Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum adstantem laevos equitavit in orbis,
Tela manu jaciens: secum ter Troïus heros
Inmanem aerato circumsert tegmine silvam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula taedet
Vellere, et urguetur pugna congressus iniqua;
Multa movens animo jam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit se adrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt caelum Troëque Latinique.
Advolat Aeneas, vaginaque eripit ensem,
Et super haec: Ubi nunc Mezentius acer, et illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit caelum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in caede nefas. nec sic ad proelia veni,
Nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus.
Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro;
Corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem:
Et me consortem gnati concede sepulcro.
Haec loquitur, juguloque haud insscius accipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

AENEIDOS Lib. XI.

OCeanum interea surgens Aurora reliquit.
Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humandis
Praecipitant curae, turbataque funere mens est,
Vota deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, tropaeum,

Belli-

Bellipotens: aptat rorantis sanguine cristas,
Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis: clipeumque ex aere sinistrae
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios, namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantis:
Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto,
Quod superest. haec sunt spolia, et de rege superbo
Primitiae: manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate animis, et spe praesumite bellum:
Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere signa
Adnuerint superi, pubemque educere castris)
Impediat; segnisve metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terrae
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait, egregias animas, quae sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus: maestamque Euandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, at funere mersit acerbo.
Sic ait inlacrimans, recipitque ad limina gressum:
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes
Servabat senior: qui Parrhasio Euandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus aeque
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulûmque manus Trojanaque turba,
Et maestum Iliades crinem de more solutae.
Ut vero Aeneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, maestoque inmugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
Ut vidit, levique patens in pectore volnus
Cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum laeta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non haec Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam: cum me complexus euntem
Mittere

Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
Acris esse viros, cum dura proelia gente.
Et nunc ille quidem multum spe captus inani
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, et nil jam coelestibus ullis
Debentem, vano maesti comitamur honore.
Infelix gnati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, exspectatique triumphi?
Haec mea magna fides? at non, Euandre, pudendis
Volneribus pulsum aspicies: nec sospite dirum
Optabis gnato funus pater. hei mihi, quantum
Praesidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule!
Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus
Imperat, ac toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Interfintque patris lacrimis; solatia luctûs
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii cratis et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis, et vimine querno,
Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agresti sublimem stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi:
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit:
Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
Tunc geminas vestis auroque ostroque rigentis
Extulit Aeneas: quas illi laeta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, ac tenui telas discreverat auro.
Harum unam juveni supremum maestus honorem
Induit, arsurasque comas obnubit amictu:
Multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
Aggerat, et longo praedam jubet ordine duci.
Addit equos ac tela, quibus spoliaverat hostem.
Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, caeso sparsuros sanguine flammam:
Indutosque jubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix aevo confectus Acoetes,

Pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur et toto projectus corpore terrae.
Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus positis insignibus Aethon
It lacrimans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii galeamque ferunt: nam cetera Turnus
Victor habet. tum maesta phalanx Teucrique sequuntur
Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo;
Substitit Aeneas, gemituque haec addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
Fata vocant. salve aeternum mihi, maxume Palla,
Aeternumque vale. nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleae, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quae fusa jacebant,
Redderet, ac tumulo sineret succedere terrae:
Nullum cum victis certamen et aethere cassis:
Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
Quos bonus Aeneas, haud aspernanda precantis,
Prosequitur venia, et verbis haec insuper addit:
Quaenam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis et Martis sorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, ni fata locum sedemque dedissent;
Nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
Hospitia, ac Turni potius se credidit armis.
Aequius huic Turnum fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Adparat; his mecum decuit concurrere telis:
Vixêt, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, et miseris subponite civibus ignem.
Dixerat Aeneas. olli obstupuere silentes;
Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior semperque odiis et crimine Drances
Infensus juveni Turno sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,

Vir Trojane, quibus caelo te laudibus aequem ?
Juſtitiaene prius mirer belline laborum ?
Nos vero haec patriam grati referemus ad urbem :
Et te, ſi qua viam dederit Fortuna, Latino
Jungemus regi. quaerat ſibi foedera Turnus.
Quin et fatalis murorum adtollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, et pace ſequeſtra
Per ſilvas Teucri, mixtique inpune Latini,
Erravere jugis. ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus :
Robora nec cuneis, et olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti praenuntia luctus,
Euandrum Euandrique domos et moenia replet,
Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, et de more vetuſto
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, et late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina. quae poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, maeſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis eſt vis ulla tenere :
Sed venit in medios. feretro Pallanta repoſto
Procubuit ſuper, atque haeret lacrimanſque gemenſque,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt :
Non haec, ô Palla, dederas promiſſa parenti,
Cautius ut ſaevo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et praedulce decus primo certamine poſſet.
Primitiae juvenis miſerae, bellique propinqui
Dura rudimenta, et nulli exaudita deorum
Vota preceſque meae! tuque, ô ſanctiſſima conjunx,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
Atque haec pompa domum me, non Pallanta, referret.

Nec vos arguerim Teucri, nec foedera, nec, quas
Junximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectae
Debita erat noſtrae. quod ſi inmatura manebat
Mors gnatum, caeſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe juvârit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares inmanis truncus in arvis,
Eſſet par aetas, et idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et haec memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante peremto,
Dextera cauſſa tua eſt; Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides. meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunaeque locus. vitae non gaudia quaero,
Nec fas: ſed gnato manis perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Aeneas, jam curvo in litore Tarcho
Conſtituere pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine caelum.
Ter circum accenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos: ter maeſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur et tellus lacrumis, ſparguntur et arma.
It caelo clamorque virûm clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis derepta Latinis
Conjiciunt igni; galeas, enſiſque decoros,
Frenaque, ferventiſque rotas; pars munera nota,
Ipſorum clipeos, et non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora Morti;
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Ardentis ſpectant ſocios, ſemiuſtaque ſervant
Buſta; neque avelli poſſunt; nox humida donec
Invertit caelum ſtellis fulgentibus aptum.

Nec

Nec minus et miseri diversa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, et corpora partim
Multa virûm terrae infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cetera, confusaeque ingentem caedis acervom,
Nec numero neque honore cremant; tunc undique vasti
Certatim crebris conlucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram:
Maerentes altum cinerem et confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terrae.
Jam vero in tectis praedivitis urbe Latini
Praecipuus fragor, et longi pars maxima luctus.
Hic matres, miseraeque nurus, hic cara sororum
Pectora maerentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenaeos:
Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiae, et primos sibi poscat honores.
Ingravat haec saevus Drances, solumque vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno, et magnum reginae nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama tropaeis.
Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce super maesti magna Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona, neque aurum,
Nil magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quaerenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Aenean manifesto numine ferri,
Admonet ira deûm, tumuliquè ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primosque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, ruuntque ad regia plenis
Tecta viis. sedet in mediis et maximus aevo
Et primus sceptris, haud laeta fronte, Latinus.
Atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,
Quae referant, fari jubet, et responsa reposcit
Ordine cuncta suo. tum facta silentia linguis,

Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, ô cives, Diomede Argivaque caſtra;
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnis;
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam, patriae cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi;
Munera praeferimus, nomen patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quae cauſſa adtraxerit Arpos.
Auditis ille haec placido ſic reddidit ore:
O fortunatae gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quae vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea, quae muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simoïs premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, et ſcelerum poenas expendimus omnis,
Vel Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Minervae
Sidus, et Euboïcae cautes, ultorque Caphereus.
Militia ex illa diverſum ad litus adacti,
Atrides Proti Menelaüs aduſque columnas
Exſulat; Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penatis
Idomeni? Libycone habitantis litore Locros?
Ipſe Mycenaeus magnorum ductor Achivôm
Conjugis infandae prima inter limina dextra
Oppetiit: devictam Aſiam ſubſedit adulter.
Invidiſſe deos, patriis ut redditus aris
Conjugium optatum et pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii admiſſis petierunt aethera pennis:
Fluminibuſque vagantur aves, (heu dira meorum
Supplicia!) et ſcopulos lacrimoſis vocibus inplent.
Haec adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro caeleſtia corpora demens
Adpetii, et Veneris violavi volnere dextram.
Ne vero, ne me ad talis inpellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama; nec veterum memini laetorve malorum.

Munera,

Munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Aeneam. ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus. experto credite, quantus
In clipeum adſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo praeterea talis Idaea tuliſſet
Terra viros ; ultro Inachias veniſſet ad urbis
Dardanus, et verſis lugeret Graecia fatis.
Quidquid apud duras ceſſatum eſt moenia Trojae,
Hectoris Aeneaeque manu victoria Graiûm
Haeſit, et in decimum veſtigia retulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes praeſtantibus armis :
Hic pietate prior. coëant in foedera dextrae,
Qua datur : aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quae ſint, rex optume, regis
Audiſti, et quae ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati : variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor. ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnis, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, ac trepida ora quiêrunt ;
Praefatus divos ſolio rex inſit ab alto :
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, et fuerat melius ; non tempore tali
Cogere conſilium, cum muros adſidet hoſtis.
Bellum inportunum, cives, cum gente deorum
Invictiſque viris gerimus ; quos nulla fatigant
Proelia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem, ſi quam adſcitis Aetolûm habuiſtis in armis,
Ponite ; ſpes ſibi quiſque. ſed haec, quam anguſta, videtis.
Cetera qua rerum jaceant perculſa ruina,
Ante oculos interquè manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo. potuit quae plurima virtus
Eſſe, fuit. toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quae ſit dubiae ſententia menti,
Expediam, et paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, finis ſuper uſque Sicanos,
Aurunci Rutulique ſerunt, et vomere duros
Exercent collis, atque horum aſperrima paſcunt,

Haec

Haec omnis regio et celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiae Teucrorum: et foederis aequas
Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:
Considant, si tantus amor, et moenia condant.
Sin alios fines aliamque capessere gentem
Est animus, possuntque solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore navis,
Seu pluris complere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipsi numerumque modumque carinis
Praecipiant: nos aera, manus, navalia demus.
Praeterea, qui dicta ferant, et foedera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisque manu praetendere ramos;
Munera portantis aurique eborisque talentaque
Et sellam, regni, trabeamque insignia nostri.
Consulite in medium, et rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obscuram, nostrae nec vocis egentem,
Consulis, ô bone rex. cuncti se scire fatentur,
Quid fortuna ferat populi; sed dicere mussant.
Det libertatem fandi, flatusque remittat,
Cujus ob auspicium infaustum moresque siniſtros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
Consedisse urbem luctu: dum Troïa tentat
Castra fugae fidens, et coelum territat armis.
Unum etiam donis istis, quae plurima mitti
Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero digniſque hymenaeis
Des pater, et pacem hanc aeterno foedere jungas.
Quod si tantus habet mentis et pectora terror;
Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso:

Cedat

Cedat jus proprium regi, patriaeque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula civis
Projicis, ô Latio caput horum et caussa malorum?
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego (invisum quem tu tibi fingis, et esse
Nil moror) en supplex venio. miserere tuorum;
Pone animos, et pulsus abi. sat funera fusi
Vidimus, ingentis et desolavimus agros.
Aut, si fama movet, tantum si pectore robur
Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est;
Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjunx,
Nos animae viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. et jam tu, si qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem, Drance, semper, tibi copia fandi,
Tum cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
Quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
Agger moerorum, neque inundant sanguine fossae.
Proinde tona eloquio, solitum tibi: meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropaeis
Insignis agros. possit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe scilicet hostes
Quaerendi nobis: circumstant undique muros.
Imus in adversos. quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam merito, foediſſime, pulsum
Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
Sanguine, et Euandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,

Inclusus

Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello. capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis. proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victae: contra premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt,
Nunc et Tydides, et Lariſſaeus Achilles:
Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit,
Artificis ſcelus, et formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac (abſiſte moveri)
Amittes: habitet tecum, et ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, et tua magna, pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, et ſemel agmine verſo
Funditus occidimus, neque habet Fortuna regreſſum:
Oremus pacem, et dextras tendamus inertis.
Quamquam ô, ſi ſolitae quidquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios fortunatuſque laborum
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, et humum ſemel ore momordit.
Sin et opes nobis, et adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italae populique ſuperſunt;
Sin et Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine; ſuntque illis ſua funera, parque per omnis
Tempeſtas; cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis aevi
Retulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, et in ſolido rurſus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi.
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, et quos
Tot populi miſere duces. nec tarda ſequetur
Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
Eſt et Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis aere catervas.
Quod ſi me Teucri ſolum in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus Victoria fugit,

Ut

Ut tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum praeſtet Achillen,
Factaque Volcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devovi. ſolum Aeneas vocat? et, vocet oro.
Nec Drances potius, ſive eſt haec ira deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus et gloria, tollat.
Talia haec inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Aeneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet:
Inſtructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque volgi
Pectora, et adrectae ſtimulis haud mollibus irae.
Arma manu trepidi poſcunt: fremit arma juventus.
Flent maeſti muſſantque patres. hic undique clamor
Diffenſu magnus vario ſe tollit in auras.
Haud ſecus, atque alto in luco cum forte catervae
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſae
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Immo, ait, ô cives, adrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, et pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruant. nec plura locutus
Conripuit ſeſe, et tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice maniplis:
Duc, ait, et Rutulos. equitem Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turriſque capeſſant:
Cetera, qua juſſô, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater et magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Aenean, generumque adſciverit urbi.
Praefodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. tum muros varia cinxere corona

Matronae

Matronae puerique: labor vocat ultimus omnis.
Nec non ad templum summasque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Causſa mali tanti, oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, ac templum ture vaporant;
Et maestas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli praeses, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii praedonis, et ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc; laterique adcinxerat ensem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce:
Exsultatque animis, et spe jam praecipit hostem.
Qualis, ubi abruptis fugit praesepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
Aut adsuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat, adrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians: luduntque jubae per colla, per armos.
Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit. quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, sui si qua est merito fiducia forti,
Audeo, et Aeneadum promitto occurrere turmae,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, et moenia serva.
Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiae, virgo, quas dicere gratis,
Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
Iste animus supra, mecum partire laborem.
Aeneas, ut fama fidem missique reportant
Exploratores, equitum levia inprobus arma
Praemisit, quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta jugo superans adventat ad urbem.

Furta

Tarta paro belli convexo in tramite ſilvae,
Ut bivias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmaeque Latinae,
Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Meſſapum in proelia dictis
Hortatur, ſocioſque duces; et pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu vallis, adcommoda fraudi
Armorumque dolis: denſis quam frondibus atrum
Urget utrimque latus; tenuis quo ſemita ducit,
Angustaeque ferunt fauces adituſque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis ſummoque in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus:
Seu dextra laevaque velis occurrere pugnae,
Sive inſtare jugis, et grandia volvere ſaxa.
Hac juvenis nota fertur regione viarum;
Adripuitque locum, et ſilvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opin,
Unam ex virginibus ſociis ſacraque caterva
Compellabat, et has triſti Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, et noſtris nequidquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias. neque enim novus iſte Dianae
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno viresque ſuperbas
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem, fugiens media inter proelia belli,
Suſtulit exſilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillae, mutata parte, Camillam.
Ipſe, ſinu prae ſe portans, juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique saeva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugae medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis; tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti ſubito vix haec ſententia ſedit.
Telum inmane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis et robore cocto;

Huic gnatam, libro et silvestri subere clausam,
Inplicat, atque habilem mediae circumligat hastae;
Quam dextra ingenti librans ita ad aethera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit. accipe, testor,
Diva tuam, quae nunc dubiis committitur auris.
Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
Inmittit: sonuere undae. rapidum super amnem
Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urguente caterva,
Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo donum Triviae de cespite vellit.
Non illum tectis ullae, non moenibus urbes
Accepere, neque ipse manus feritate dedisset:
Pastorum et solis exegit montibus aevum.
Hic gnatam, in dumis interque horrentia lustra,
Armentalis equae mammis et lacte ferino
Nutribat, teneris inmulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans vestigia plantis
Insliterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero parvae suspendit et arcum.
Pro crinali auro, longae pro tegmine pallae,
Tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena:
Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum. sola contenta Diana
Aeternum telorum et virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,
Labere, Nympha, polo, finisque invise Latinos,
Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
Haec cape, et ultricem pharetra deprome sagittam:
Hac quicumque sacrum violârit volnere corpus,
Tros Italusve, mihi pariter det sanguine poenas.

Post

Post ego nube cava miserandae corpus et arma
Inspoliata feram tumulo, patriaeque reponam.
Dixit: at illa levis caeli demissa per auras
Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis;
Compositi in turmas numero. fremit aequore toto
Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis
Huc obversus et huc: tum late ferreus hastis
Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contra, celeresque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillae,
Adversi campo adparent: hastasque reductis
Protendunt longe dextris, et spicula vibrant:
Adventusque virûm fremitusque ardescit equorum.
Jamque intra jactum teli progressus uterque
Substiterat: subito erumpunt clamore, frementisque
Exhortantur equos: fundunt simul undique tela
Crebra nivis rita, caelumque obtexitur umbra.
Continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excussus Aconteus,
Fulminis in morem aut tormento ponderis acti,
Praecipitat longe, et vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatae acies, versique Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad moenia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Asylas.
Jamque propinquabant portis, rursumque Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacit undam
Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque aestu revoluta resorbens
Saxa fugit, lituque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos:
Bis rejecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in proelia totaque

Inplicuere inter ſe acies, legitque virum vir ;
Tum vero et gemitus morientum, et ſanguine in alto
Armaque, corporaque, et permixti caede virorum
Semanimes volvontur equi : pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat
Volneris inpatiens adrecto pectore crura.
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Dejicit Herminium : nudo cui vertice fulva
Caeſaries, nudique humeri. nec volnera terrent :
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque, virum transfixa, dolorem.
Funditur ater ubique cruor : dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per volnera mortem.
At medias inter caedes exſultat Amazon,
Unum exſerta latus pugnae, pharetrata Camilla :
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet :
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, et arma Dianae.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectae comites, Larinaque virgo,
Tullaque, et aeratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides ; quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas bellique miniſtras.
Quales Threïcia cum flumina Thermodontis
Pulſant, et pictis bellantur Amazones armis :
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe martia curru
Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
Feminea exſultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis ? aut quot humi morientia corpora fundis ?
Eunaeum Clytio primum patre : cujus apertum
Adverſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſque ſuo ſe in volnere verſat.
Tum Lirin Pagaſumque ſuper : quorum alter habenas

Suffoſſo

Saffoſſo revolutus equo dum conligit, alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inermem,
Praecipites pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta
Tereaque Harpalycumque, et Demophoonta Chromin-
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo, [que:
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
Ignotis, et equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malae texere lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus. ipſe catervis
Vertitur in mediis, ac toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
Turbidit, et ſuper haec inimico pectore fatur:
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redarguerit. nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillae.
Protenus Orſilochum et Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: ſed Buten averſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, et laevo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro perque oſſa ſecurim,
Altior exſurgens, oranti et multa precanti
Congeminat: volnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus haeſit
Arcananicolae bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant,
Iique ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnae
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere cernit;
Conſilio verſare dolos ingreſſus et aſtu,
Incipit haec. Quid tam egregium, ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, et te conminus aequo
Mecum crede ſolo, pugnaeque accinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa furens, acrique accenſa dolore,

Tradit equum comiti, paribuſque reſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
(Haud mora) converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequidquam patrias tentaſti lubricus artis:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Haec fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque adverſa prehenſis
Congreditur, poenaſque inimico ex ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo, ſacer ales, ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, et volſae labuntur ab aethere plumae.
At non haec nullis hominum ſator atque deorum
Obſervans oculis ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia ſaeva
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus injicit iras.
Ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarcho
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans: reficitque in proelia pulſos.
Quis metus, ô numquam dolituri, ô ſemper inertes
Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
Femina palantis agit, atque haec agmina vertit?
Quo ferrum, quidve haec gerimus tela inrita dextris?
At non in venerem ſegnes nocturnaque bella;
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi.
Exſpectate dapes et plenae pocula menſae;
Hic amor, hoc ſtudium; dum ſacra ſecundus haruſpex
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Haec effatus, equum in medios moriturus et ipſe
Concitat, et Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra conplectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in caelum clamor: cunctique Latini
Convertere oculos. volat igneus aequore Tarcho,
Arma virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum; et partis rimatur apertas,

Qua

Qua volnus letale ferat: contra ille repugnans
Sustinet a jugulo dextram, et vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus haesit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urguet obunco
Luctantem rostro; simul aethera verberat alis.
Haud aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarcho
Perstat ovans, ducis exemplum eventumque secuti
Maeonidae incurrunt. fatis tum debitus Arruns
Velocem jaculo et multa prior arte Camillam
Circuit, et, quae sit fortuna facillima, tentat.
Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Arruns subit, ac tacitus vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
Hac juvenis furtim celeris detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum; et certam quatit improbus hastam.
Forte satus Cybelo Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis aheneis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati
Cassida: tum croceam chlamidemque sinusque crepantis
Carbaseos fulvo in nodum conlegerat auro,
Pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, sive ut templis praefigeret arma
Troïa, captivo sive ut se ferret in auro,
Venatrix unum ex omni certamine pugnae
Caeca sequebatur; totumque incauta per agmen
Femineo praedae et spoliorum ardebat amore:
Telum ex insidiis tandem cum tempore capto
Concitat, et superos Arruns sic voce precatur:
Summe deûm, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Pascitur; et medium freti pietate per ignem

Cultores

Cultores multa premimus vestigia pruna ;
Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. non exuvias pulsaeve tropaeum
Virginis, aut spolia ulla peto. mihi cetera laudem
Facta ferent. haec dira meo dum volnere pestis
Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbis.
Audiit, et voti Phoebus succedere partem
Mente dedit : partem volucris dispersit in auras.
Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
Adnuit oranti : reducem ut patria alta videret,
Non dedit ; inque notos vocem vertere procellae.
Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertêre animos acris, oculosque tulere
Cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa neque auras,
Nec sonitus memor, aut venientis ab aethere teli ;
Hasta sub exsertam donec perlata papillam
Haesit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidae comites, dominamque ruentem
Suscipiunt. fugit ante omnis exterritus Arruns
Laetitia mixtoque metu : nec jam amplius hastae
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,
Continuo in montis sese avius abdidit altos,
Occiso pastore lupus magnove juvenco,
Conscius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, silvasque petivit.
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns ;
Contentusque fuga mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit : ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat volnere mucro.
Labitur exsanguis : labuntur frigida leto
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic exspirans Accam ex aequalibus unam
Adloquitur ; fida ante alias quae sola Camillae,
Quicum partiri curas ; atque haec ita fatur :
Hactenus, Acca soror, potui : nunc volnus acerbum
Conficit, ac tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, et haec Turno mandata novissima perfer :
Succedat pugnae, Trojanosque arceat urbe.

Jamque

Iamque vale. simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
Paullatim exsolvit se corpore, lentaque colla
Et captum leto posuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenûmque duces, Euandrique Arcades alae.
At Triviae custos jam dudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas:
Utque procul juvenum medio in clamore furentum
Prospexit tristi mulcatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello!
Nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gestasse pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine letum
Per gentis erit; aut famam patieris inultae.
Nam quicumque tuum violavit volnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum:
Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillae
Praemia. tune etiam telis moriere Dianae?
Dixit, et aurata volucrem Threïssa sagittam
Depromsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
Et duxit longe; donec curvata coïrent
Inter se capita, ac manibus jam tangeret aequis,
Laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem auraque sonantis
Audiit una Arruns, haesitque in corpore ferrum.
Illum exspirantem socii atque extrema gementem

Obliti

Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad aetherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillae:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Disjectique duces desolatique manipli
Tuta petunt, et equis aversi ad moenia tendunt.
Nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis
Sustentare valet telis, aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, et e speculis percussae pectora matres
Femineum clamorem ad caeli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrepere patentis,
Hos inimica super mixto premit agmine turba:
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
Moenibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi exspirant animas. pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec moenibus audent
Accipere orantis: oriturque miserrima caedes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos lacrimantumque ora parentum
Pars in praecipitis fossas, urgente ruina,
Volvitur: inmissis pars caeca et concita frenis
Arietat in portas, et duros objice postes.
Ipsae de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriae) ut videre Camillam,
Tela manu trepidae jaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
Praecipites, primaeque mori pro moenibus ardent.
Interea Turnum in silvis saevissimus inplet
Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam:
Ingruere infensos hostis, et Marte secundo
Omnia conripuisse: metum jam ad moenia ferri.
Ille furens (et saeva Jovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Aeneas, saltus ingressus apertos,

Exsupe-

Exſuperatque jugum, ſilvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Aeneas fumantis pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et ſaevum Aenean adgnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatuſque audivit equorum:
Continuo pugnas ineant, ac proelia tentent;
Ni roſcus feſſos jam gurgite Phoebus Hibero
Tinguat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, ac moenia vallant.

AENEIDOS Lib. XII.

TUrnus ut infractos adverſo marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis; ultro inplacabilis ardet:
Adtollitque animos. Poenorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum volnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic adfatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Aeneadae; nec, quae pepigere, recuſent.
Congredior. fer ſacra, pater, et concipe foedus.
Aut hac Dardanium dextra ſub Tartara mittam
Deſertorem Aſiae, (ſedeant ſpectentque Latini)
Et ſolus crimen ferro commune refellam:
Aut habeat victos; cedat Lavinia conjunx.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O praeſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me inpenſius aequum eſt
Conſulere, atque omnis metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque animuſque Latino eſt.
Sunt aliae innubtae Latio et Laurentibus agris;
Nec genus indecores. ſine me haec haud mollia fatu

Sublatis

Sublatis aperire dolis: simul hoc animo hauri.
Me gnatam veterum nulli sociare procorum
Fas erat, idque omnes divique hominesque canebant,
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis et maestae lacrimis, vincla omnia rupi;
Promissam eripui genero; arma impia sumsi.
Ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quae mentem insania mutat?
Si Turno exstincto socios sum adscire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia; ad mortem te si (Fors dicta refutet)
Prodiderim, gnatam et connubia nostra petentem?
Respice res bello varias: miserere parentis
Longaevi, quem nunc moestum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exsuperat magis, aegrescitque medendo.
Ut primum fari potuit, sic institit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, letumque sinas pro laude paciscI.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de volnere sanguis.
Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
Feminea tegat, et vanis sese occulat umbris.
At regina, nova pugnae conterrita sorte,
Flebat; et ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, per si quis Amatae
Tangit honos animum: (spes tu nunc una, senectae
Tu requies miserae: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Unum oro: desiste manum committere Teucris.
Qui te cumque manent isto certamine casus,
Et me, Turne, manent. simul haec invisa relinquam
Lumina, nec generum Aenean captiva videbo.
Accepit vocem lacrimis Lavinia matris,

Flagrantis

Flagrantis perfusa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
Ladium sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
Alba rosa: talis virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine voltus:
Ardet in arma magis, paucisque adfatur Amatam:
Ne, quaeso, ne me lacrimis, neve omine tanto
Prosequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer. cum primum crastina caelo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant,
Et Rutulûm. nostro dirimamus sanguine bellum.
Ille quaeratur conjunx Lavinia campo.
Haec ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit,
Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementis:
Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia:
Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
Circumstant properi aurigae, manibusque lacessunt
Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: simul aptat habendo
Ensemque clipeumque, et rubrae cornua cristae:
Ensem quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quae mediis ingenti adnixa columnae
Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium: quassatque trementem,
Vociferans: Nunc, ô numquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolsam
Semiviri Phrygis, et foedare in pulvere crinis
Vibratos calido ferro murrhaque madentis.
His agitur furiis. totoque ardentis ab ore
Scintillae absistunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in proelia taurus

Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit
Ictibus, aut sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis saevus in armis
Aeneas acuit martem, et se suscitat ira,
Oblato gaudens componi foedere bellum.
Tum socios moestique metum solatur Iuli,
Fata docens: regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montis
Orta dies; cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant;
Campum ad certamen magnae sub moenibus urbis
Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant;
In medioque focos, et dis communibus aras
Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant
Velati limo, et verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis. hinc Troïus omnis,
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis;
Haud secus instructi bello, quam si aspera Martis
Pugna vocet. nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostroque superbi,
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
Et Messapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
Defigunt tellure hastas, ac scuta reclinant.
Tum studio effusae matres, et volgus inermum,
Invalidique senes, turris ac tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus adstant.
At Junonis summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo campum adspectabat, et ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est adfata sororem
Diva deam, stagnis quae fluminibusque sonoris
Praesidet: hunc illi rex aetheris altus honorem
Juppiter erepta pro virginitate sacravit:
Nympha decus fluviorum, animo gratissima nostro,

Scis, ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
Magnanimi Jovis ingratum adscendêre cubile,
Praetulerim, caelique lubens in parte locârim:
Disce tuum, ne me incuses, Juturna, dolorem.
Qua visa est fortuna pati, Parcaeque sinebant
Cedere res Latio, Turnum ac tua moenia texi:
Nunc juvenem inparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies et vis inimica propinquat.
Non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.
Tu pro germano si quid praesentius audes,
Perge: decet. forsan miseros meliora sequentur.
Vix ea, cum lacrumas oculis Juturna profundit,
Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
Non lacrumis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Adcelera, et fratrem (si quis modus) eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.
Auctor ego audendi. sic exhortata reliquit
Incertam, ac tristi turbatam volnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanae stirpis origo,
Sidereo flagrans clipeo, et caelestibus armis,
Et juxta Ascanius magnae spes altera Romae)
Procedunt castris, puraque in veste sacerdos
Setigeri foetum suis, intonsamque bidentem
Adtulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conversi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, ac tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius Aeneas stricto sic ense precatur:
Esto nunc Sol testis et haec mihi terra vocanti,
Quam propter potui tantos perferre labores,
Et pater omnipotens, et tu Saturnia conjunx;
Jam melior, jam, diva, precor: tuque inclute Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques:
Fontisque, fluviosque voco, quaeque aetheris alti

Religio, et quae caeruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno;
Convenit Euandri victos diſcedere ad urbem.
Cedet Iulus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Aeneadae referent, ferrove haec regna laceſſent.
Sin noſtrum adnuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, ut potius dî numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto. paribus ſe legibus ambae
Invictae gentes aeterna in foedera mittant.
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſollemne ſocer: mihi moenia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Aeneas: ſequitur ſic deinde Latinus
Suſpiciens caelum, tenditque ad ſidera dextram:
Haec eadem, Aenea, terram, mare, ſidera, juro,
Latonaeque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque deûm infernam, et duri ſacraria Ditis:
Audiat haec genitor, qui foedera fulmine ſancit:
Tango aras; medios ignis et numina teſtor;
Nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, caelumque in Tartara ſolvat:
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta neque umbras,
Cum ſemel in ſilvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas et brachia ferro;
Olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant foedera dictis
Conſpectu in medio procerum. tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, et viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis inpar ea pugna videri
Jamdudum et vario miſceri pectora motu:
Tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis.
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, et aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,

Taben-

Tabentesque genae, et juvenali in corpore pallor.
Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
Sermonem, et volgi variare labantia corda:
In medias acies, formam adsimulata Camerti,
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternae
Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis,
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone an viribus aequi
Non sumus? en omnes et Troës et Arcades hi sunt,
Fatalisque manus infensa Etruria Turno.
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
Succedet fama, vivusque per ora feretur:
Nos, patria amissa, dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lentis consedimus armis.
Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
Jam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
Qui sibi jam requiem pugnae rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, foedusque precantur
Infectum, ac Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat signum caelo; quo non praesentius ullum
Turbavit mentis Italas, monstroque fefellit.
Namque volans rubra fulvos Jovis ales in aethra
Litoreas agitabat avis, turbamque sonantem
Agminis aligeri; subito cum labsus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Adrexere animos Itali, cunctaeque volucres
Convertunt clamore fugam, mirabile visu;
Aetheraque obscurant pennis, hostemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus et ipso
Pondere defecit, praedamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
Expediuntque manus: primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod saepe petivi.

Accipio adgnoſcoque deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô miſeri, quos inprobus advena bello
Territat, invalidas ut avis; et litora veſtra
Vi populat. petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. vos unanimis denſete catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, et adverſos telum contorſit in hoſtis
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, et auras
Certa ſecat. ſimul hoc, ſimul ingens clamor et omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida creârat
Una tot Arcadio conjunx Tyrrhena Gilippo;
Horum unum ad medium, teritur qua futilis alvo
Balteus, et laterum junctûras fibula mordet,
Egregium forma juvenem et fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animoſa phalanx accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, caecique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. hinc denſi rurſus inundant
Troës, Agyllinique, et pictis Arcades armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida caelo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque focoſque ferunt. fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto foedere divos.
Infrenant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, et ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere foedus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer obpoſitis a tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet: haec melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Corynaeus ab ara

Corripit

Conripit, et venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis. olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. ſuper ipſe ſecutus
Caeſariem laeva turbati conripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens terrae adplicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperinminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Diſſicit, et ſparſo late rigat arma cerebro.
Olli dura quies oculos ac ferreus urguet
Somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quaeve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras! ictum jam foedus, et omnes
Compoſitae leges: mihi jus concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus. ego foedera faxo
Firma manu: Turnum debent haec jam mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis adlapſa ſagitta eſt,
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, deuſne
Adtulerit. preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Aeneae jactavit volnere quiſquam.
Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clipeo increpat, atque furentis
Bella movens immittit equos: illi aequore aperto
Ante notos zephyrumque volant. gemit ultima pulſu
Thraca pedum, circumque atrae Formidinis ora,
Iraeque, Inſidiaeque, dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter proelia Turnus

Fumantis

Fumantis ſudore quatit, miſerabile caeſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena. [lumque,
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamirumque, Pho-
Hunc congreſſus et hunc; illum eminus: eminus ambo
Inbraſidas Glaucum atque Laden, quos Inbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque ornaverat armis;
Vel conferre manum, vel equo praevertere ventos.
Parte alia media Eumedes in proelia fertur,
Antiqui proles bello praeclara Dolonis;
Nomine avom referens, animo manibuſque parentem:
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
Auſus Pelidae pretium ſibi poſcere currus:
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Adfecit pretio: neque equis adſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus proſpexit aperto,
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus;
Siſtit equos bijugis, et curru deſilit, atque
Semanimi labſoque ſupervenit, et, pede collo
Inpreſſo, dextrae mucronem extorquet, et alto
Fulgentem tinguit jugulo; atque haec inſuper addit:
En agros, et, quam bello, Trojane, petiſti,
Heſperiam metire jacens: haec praemia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic moenia condunt.
Huic comitem Aſbyten conjecta cuſpide mittit:
Chloreaque, Sybarinque, Daretaque, Therſilochumque,
Et ſternacis equi labſum cervice Thymoeten.
Ac velut Edoni Boreae cum ſpiritus alto
Inſonat Aegaeo, ſequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuere; fugam dant nubila caelo:
Sic Turno, quacumque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſaeque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſque frementem:
Objecit ſeſe ad currum, et ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, et ſummum deguſtat volnere corpus.

Ille

Ille tamen clipeo objecto conversus in hostem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat.
Cum rota praecipitem, et procursu concitus axis
Impulit, effuditque solo: Turnusque secutus,
Imam inter galeam summi thoracis et oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenae.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Aenean Mnestheus et fidus Achates,
Ascaniusque comes, castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus.
Saevit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quae proxima, poscit:
Ense secent lato volnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Jamque aderat Phoebo ante alios dilectus Iapyx
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artis, sua munera, laetus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celerisque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artis.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Aeneas, magno juvenum et maerentis Iuli
Concursu, lacrimis inmobilis. ille retorto
Paeonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica Phoebique potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam Fortuna regit: nil auctor Apollo
Subvenit: et saevus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. jam pulvere caelum
Stare vident: subeunt equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis. it tristis ad aethera clamor
Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno gnati concussa dolore,
Dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres haesere sagittae.

Hoc

Hoc Venus, obſcuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans: ſpargitque ſalubris
Ambroſiae ſucces, et odoriferum panaccam.
Fovit ea volnus lympha longaevus Iapyx
Ignorans; ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor: imo ſtetit omnis volnere ſanguis.
Jamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque novae rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro. quid ſtatis? Iapyx
Conclamat, primuſque animos accendit in hoſtem.
Non haec humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt. neque te, Aenea, me dextera ſervat:
Major agit deus, atque opera ad majora remittit.
Ille avidus pugnae ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditque moras, haſtamque coruſcat,
Poſtquam habilis lateri clipeus loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce, puer, virtutem ex me verumque laborem;
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, et magna inter praemia ducet.
Tu facito, mox cum matura adoleverit aetas,
Sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Aeneas et avonculus excitet Hector.
Haec ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Antheuſque Mneſtheuſque ruunt; omniſque relictis
Turba fluit caſtris. caeco tum pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientis aggere Turnus,
Videre Auſonii, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor. prima ante omnis Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris, heu, praeſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis; ruet omnia late:

Ante volant, ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adverſos ductor Rhoeteïus hoſtis
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Adglomerant. ferit enſe gravem Thymbraeus Oſirin,
Archetium Mneſtheus. Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtis.
Tollitur in caelum clamor, verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti,
Nec pede congreſſos aequo, nec tela ferentis
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, ac longe labſum temone relinquit.
Ipſa ſubit, manibuſque undantis flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque, et corpus, et arma, Metiſci.
Nigra velut magnas domini cum divitis aedes
Pervolat, ac pennis alta atria luſtrat hirundo,
Fabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Juturna per hoſtis
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hic, germanum, jamque hic, oſtentat ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Aeneas tortos legit obvius orbis,
Veſtigatque virum, et diſjecta per agmina longa
Voce vocat. quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequidquam fluctuat aeſtu:
Diverſaeque vocant animum in contraria curae.
Huic Meſſapus, uti laeva duo forte gerebat
Lenta, levis curſu, praefixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Aeneas, et ſe conlegit in arma
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.

Tum

Tum vero adſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,
Diverſos ubi ſentit equos, currumque referri.
Multa Jovem et laeſi teſtatus fœderis aras,
Jam tandem invadit medios, et Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat; irarumque omnis effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Juppiter, æterna gentis in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem, (ea prima ruentis
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, et, qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas et crates pectoris enſem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congreſſus pedes: hunc venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, et rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaïnque neci, fortemque Cethegum,
Tris uno congreſſu, et mæſtum mittit Oniten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiae,
Hic fratres Lycia miſſos et Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequidquam bella Menoeten
Arcada: piſcoſae cui Lernae flumina circum
Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Limina: conductaque pater tellure ferebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſilvam, ac virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, et in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per proelia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in volnera viribus itur.
Murrhanum hic, atavos et avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Precipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. hunc lora et juga ſubter

Provol-

Provolvere rotae: crebro super ungula pulsu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animisque inmane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixa stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te, Graiûm fortissime Creteu,
Eripuit Turno: nec dî texere Cupencûm,
Aenea veniente, sui. dedit obvia ferro
Pectora: nec misero clipei mora profuit aerei.
Te quoque Laurentes viderunt, Acole, campi
Obpetere, et late terram consternere tergo.
Occidis, Argivae quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles.
Hic tibi mortis erant metae: domus alta sub Ida;
Lyrnesli domus alta, solo Laurente sepulcrum.
Totae adeo conversae acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidae: Mnestheus, acerque Serestus,
Et Messapus equûm domitor, et fortis Asylas,
Tuscorumque phalanx, Euandrique Arcades alae,
Pro se quisque viri summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima misit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocius, et subita turbaret clade Latinos.
Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aspicit urbem
Inmunem tanti belli atque impune quietam.
Continuo pugnae accendit majoris imago:
Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum
Ductores, tumulumque capit: quo cetera Teucrûm
Concurrit legio: nec scuta aut spicula densi
Deponunt. celso medius stans aggere fatur:
Ne qua meis esto dictis mora. Juppiter hac stat.
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Urbem hodie causam belli, regna ipsa Latini
(Ni frenum accipere, et victi parere fatentur)
Eruam, et aequa solo fumantia culmina ponam.
Scilicet exspectem, libeat dum proelia Turno
Nostra pati; rursumque velit concurrere victus?

Hoc caput, ô cives, haec belli ſumma neſandi.
Ferte faces propere, foeduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum; denſaque ad muros mole feruntur.
Scalae inproviſo, ſubituſque adparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, et obumbrant aethera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub moenia tendit
Aeneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque deos iterum ſe ad proelia cogi:
Bis jam Italos hoſtis, haec altera foedera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, et pandere portas
Dardanidis; ipſumque trahunt in moenia regem.
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque inplevit amaro;
Illae intus trepidae rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis: tum murmure caeco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit haec feſſis etiam fortuna Latinis,
Quae totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignis ad tecta volare;
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnae juvenem in certamine credit
Exſtinctum; et, ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam, clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per maeſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſerae poſtquam accepere Latinae,
Filia prima manu floreos Lavinia crinis,
Et roſeas laniata genas; tum cetera circum
Turba furit: reſonant latae plangoribus aedes.
Hinc totam infelix volgatur fama per urbem:
Demittunt mentis: it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis adtonitus fatis urbiſque ruina,

Canitiem

Canitiem inmundo perfusam pulvere turpans:
Interea extremo bellator in aequore Turnus
Palantis sequitur paucos, jam segnior, atque
Jam minus atque minus successu laetus equorum.
Adtulit hunc illi caecis terroribus aura
Commixtum clamorem, adrectasque inpulit auris
Confusae sonus urbis et inlaetabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu?
Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem, soror, ut conversa Metisci
Aurigae, currumque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
Ingruit Aeneas Italis, ac proelia miscet:
Et nos saeva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnae neque honore recedes.
Turnus ad haec:
O soror, et dudum agnovi, cum prima per artem
Foedera turbasti, teque haec in bella dedisti:
Et nunc nequidquam fallis dea. sed quis Olympo
Demissam voluit tantos te ferre labores?
An fratris miseri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? spondet quae jam Fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murrhanum, quo non superat mihi carior alter,
Obpetere ingentem, atque ingenti volnere victum.
Occidit infelix, nostrum ne dedecus, Ufens,
Aspiceret. Teucri potiuntur corpore et armis.
Exscindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? ac Turnum fugientem haec terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? vos ô mihi Manes
Este boni: quoniam Superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima atque istius inscia culpae
Descendam, magnorum haud umquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hostis
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta

Saucius ora, ruitque inplorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum.
Fulminat Aeneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arcis Italûm, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant. in te ora Latini,
In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quae ſeſe ad foedera flectat.
Praeterea Regina, tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus et acer Atinas
Suſtentant aciem. circum hos utrimque phalanges
Stant denſae, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito ſtetit. aeſtuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſae umbrae, et lux reddita menti,
Ardentis oculorum orbis ad moenia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad caelum undabat vortex, turrimque tenebat.
Turrim, conpactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, pontiſque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari:
Quo deus, et quo dura vocat Fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Aeneae: ſtat, quidquid acerbi eſt,
Morte pati: neque me indecorem, germana, videbis
Amplius. hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, et e curru ſaltum dedit ocius arvis:
Perque hoſtis, per tela ruit: moeſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice praeceps
Cum ruit avolſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublabſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons inprobus actu,
Exſultatque ſolo; ſilvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum. disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuſo

Sanguine

Sanguine terra madet, ſtriduntque haſtilibus aurae:
Significatque manu, et magno ſimul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli; et vos tela inhibete, Latini:
Quaecumque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis foedus luere, et decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deſerit et muros, et ſummas deſerit arcis;
Praecipitatque moras omnis: opera omnia rumpit:
Laetitia exſultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe adtollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
Convertêre oculos Itali; quique alta tenebant
Moenia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris. ſtupet ipſe Latinus,
Ingentis, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coïſſe viros, et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi,
Procurſu rapido, conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clipeis atque aere ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miſcentur in unum.
Ac veluti, ingenti Sila ſummove Taburno
Cum duo converſis inimica in proelia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencae,
Quis nemori imperitet, quem tota armenta ſequantur:
Illi inter ſeſe multa vi volnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, et ſanguine largo
Colla armoſque lavant: gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Aeneas et Daunius heros
Concurrunt clipeis. ingens fragor aethera conplet.
Juppiter ipſe duas aequato examine lances
Suſtinet, et fata inponit diverſa duorum;
Quem damnet labor, aut quo vergat pondere letum.
Emicat hic, inpune putans, et corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,

Et ferit. exclamant Troës trepidique Latini,
Adrectaeque amborum acies. at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu:
Ni fuga ſubſidio ſubeat. fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, praecipitem, cum prima in proelia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigae rapuiſſe Metiſci:
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit. poſtquam arma dei ad Volcania ventum eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diffiluit: fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit aequora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua moenia cingunt.
Nec minus Aeneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet.
Incluſum veluti ſi quando flumine nactus
Cervum, aut puniceae ſeptum formidine pennae,
Venator curſu canis et latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis et ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Haeret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripaeque lacuſque
Reſponſant circa, et caelum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnis,
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat enſem.
Aeneas mortem contra praeſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementis,
Exciſurum urbem minitans, et ſaucius inſtat.
Quinque orbis explent curſu, totidemque retexunt
Huc illuc. neque enim levia aut ludicra petuntur
Praemia: ſed Turni de vita et ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant

Laurenti

Laurenti divo, et votas ſuſpendere veſtis.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Aeneae ſtabat: huc inpetus illam
Detulerat, fixam et lenta radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides: teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene; veſtros colui ſi ſemper honores;
Quos contra Aeneadae bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Aeneas. dum nititur acer et inſtat,
Rurſus in aurigae faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphae indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Adloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quae jam finis erit, conjunx? quid denique reſtat?
Indigetem Aenean ſcis ipſa, et ſcire fateris,
Deberi caelo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus haeres?
Mortalin' decuit violari volnere divom?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor: et mihi curae
Saepe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare vel undis
Trojanos potuiſti: infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miſcere hymenaeos.
Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orſus,
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia voltu:

Iſta

Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Juppiter; et Turnum et terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſam
Starem aciem, traheremque inimica in proelia Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, et pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
Una ſuperſtitio ſuperis quae reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus (edo)
Component, cum jam leges et foedera jungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtis.
Sit Latium: ſint Albani per ſaecula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor:
Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, et inceptum frustra ſubmitte furorem.
Do, quod vis; et me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt.
Utque eſt, nomen erit: commixti corpore tanto
Subſident Teucri. morem ritusque ſacrorum
Adjiciam, faciamque omnis uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis:
Nec gens ulla tuos aeque celebrabit honores.
Adnuit his Juno, et mentem laetata retorſit.
Interea excedit caelo, nubemque reliquit.
His actis aliud genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris demittere ab armis.
Dicuntur geminae peſtes, cognomine Dirae;
Quas et Tartaream Nox intempeſta Megaeram

Uno

Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hae Jovis ad solium saevique in limine regis
Adparent, acuuntque metum mortalibus aegris,
Si quando letum horrificum morbosque deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbis.
Harum unam celerem demisit ab aethere summo
Juppiter, inque omen Juturnae occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non secus, ac nervo per nubem impulsa sagitta;
Armatam saevi Parthus quam felle veneni,
Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit;
Stridens et celeris incognita transilit umbras.
Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni;
Alitis in pravae subitam conlecta figuram,
Quae quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras,
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora
Fertque refertque sonans, clipeumque everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
At, procul ut Dirae stridorem agnovit et alas,
Infelix crinis scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis:
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam durae superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Jam jam linquo acies. ne me terrete timentem
Obscoenae volucres: alarum verbera nosco,
Letalemque sonum. nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. haec pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit aeternam? cur mortis ademta est
Conditio? possem tantos finire labores
Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? aut quidquam mihi dulce meorum
Te sine, frater, erit? ô quae satis alta dehiscat
Terra mihi, Manisque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu

Multa

Multa gemens, et se fluvio dea condidit alto.
Aeneas instat contra, telumque coruscat
Ingens arboreum, et saevo sic pectore fatur : [tractos?
Quae nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, re-
Non cursu, saevis certandum est conminus armis.
Verte omnis tete in facies ; et contrahe, quidquid
Sive animis, sive arte vales : opta ardua pennis
Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
Ille caput quassans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox. di me terrent, et Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens ;
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, et cursu concitus heros.
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu, saxumque immane moventem.
Genua labant : gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequidquam avidos extendere cursus
Velle videmur, et in mediis conatibus aegri
Succidimus ; non lingua valet, non corpore notae
Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur :
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Successum dea dira negat. tum pectore sensus
Vertuntur varii. Rutulos adspectat et urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit.
Nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt aurigamve sororem.
Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis ; et corpore toto
Eminus intorquet. murali concita numquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque reclud.t

Loricae,

Loricae, et clipei extremos septemplicis orbis:
Per medium stridens transit femur. incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem
Protendens, equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere sorte tua. miseri te si qua parentis
Tangere cura potest; oro, (fuit et tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectae.
Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. vicisti, et victum tendere palmas
Ausonii videre. tua est Lavinia conjunx:
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Aeneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
Coeperat; infelix humero cum apparuit alto
Balteus, ac notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem volnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum infigne gerebat.
Ille, oculis postquam saevi monumenta doloris
Exuviasque hausit, furiis accensus, et ira
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas
Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus. at illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Finis Aeneidos.

ALEXANDRI CUNINGAMII EMENDATIONES IN P. VIRGILIUM MARONEM.

In BUCOLICA.

Pag. Ver.

1 14 *INTER densas corulos)* Lege *corulos inter densas.*

ib. 18 *Saepe sinistra, &c.)* Abest hic vers. ab opt. MSS. et ed. 1474. Irrepsit ex Eclog. IX. 15. *ante sinistra cava.*

2 36 *palumbes)* Forte *palumbi.* Quidam codd. Pierii *ranci.*

3 11 *Barbarus ?)* Vid. Syllog. Epist. Burman. Tom. III. p. 861.

6 34 *Si ad vitulam spectas)* Sic cod. Med. Pierii, Ed. 1474. *spectas* al. *spectes* et al. *laudas.* Forte delendum *si* et legendum *spectes.*

8 10 *His certe)* Non male Henr. Steph. *Hi certe (neque amor causa est) vix ossibus haerent.* Vid. Gulielmii Verisimilia, Lib. I. cap. 12.

10 21 *viridi)* Forte *viridis.*

11 1 *inducere Bacchi)* Sic opt. codd. Pier. et MS. Hulsian. Repone *indicere Bacchi*, Aen. XI. 737. *choros indixit tibia Bacchi.*

ib. 27 *insuetum:)* Forte *insueti.*

12 12 *votis)* Henr. Steph. *veti.*

Pag. Ver.

13 30 *quo fonte)* Forte legendum *quî fonte*. Serv. enim exponit per *quomodo*.

14 22 *ut Scillam Nisi, aut quam.)* Ita cod. Rom. Pier. Gronov. *ut quam* Observ. I. 22.

16 13 *fua quaeque)* Lege *quaque*.

17 2 *liceat mihi cum)* Hoc ordine ed. princeps.

ib. 33 *acceperat annus)* Ita MS. Parif. [et cod. Medic.]

18 23 *Daphnin)* Sic ed. 1476. ut infra *Moerin*.

19 pen. *veteres---fagos)* Sic cod. Med. vid. N. Heinf. ad Claudian. de bello Gild. v. 136. Vid. Buc. II. 3. et III. 12.

23 8 *hiemis---aquoſae)* Barth. ex MS. *hiemi---aquoſi*. Adverſ. XVIII. 16.

ib. 10 *verſemus)* Flor. Chriſtian. *ſeravemus*. Et ita Barth. l. c. et Rutgerſ. var. lect. VI. 15. Buc. V. 12. *ſervabit Tityrus haedos*.

ib. 15 *quejus)* Ita codd. Mark. et Hulfian.

ib. 17. *cunctantibus)* Ita Barth. l. c. ex lectione MS. *contantibus*. et Titius Loc. controverſ. Lib. I. cap. 1.

Pag. Ver. In GEORGICA.

25 22 *AC prius)* MS. Pariſ. et ed. 1474. [et cod. Medic.]

27 20 *ne ſignare)* Cod. Roman. Pier. [et Medic.]

28 15 *quae ſint duris)* Lege *duris quae ſint*.

29 7 *luxurie)* Ita MS. Hulfian. cod. Rom. P. *luxuriae* vitioſe pro *luxurie*.

30 3 *avenis)* Sic cod. Med. Pier. et edd. Lavagn. et H. Steph.

ib. 25 *denſentur)* Ita codd. optimi Pier. Vid. N. Heinſ. ad Ovid. Faſt. III. 820.

31 1 *inpreſſat)* Ita Berſman.

ib. 4 *Rubia)* Sic MS. Berſman. atque ita Scaliger, et Torrent. ad Horat. Sat. I. 5. 94.

ib. 7 *diducere)* Ita MS. Colot. apud Urſin. [et cod. Medic.]

melius

Pag. Ver.

31 25 *melius gelida)* Sic MSS. Pariſ. et Hulſ. et ed. 1474.

33 33 *inprudentibus imber Obfuit)* Binkerſhoek. Obſerv. jur. Rom. II. 10. legit *adfuit*. [Cod. Med. *prudentibus----obfuit* a prima manu. Omnino recte.]

35 1 *Denſet)* Ita Fabric. ex Priſciano, et ita ed. 1476. [et cod. Med. a prima manu.]

36 28 *alte)* Lege *alta*. Horat. Sat. I. 6. 43. *magna ſonabit*. Cod. Pariſ. et Serv. *altae* [et cod. Medic.]

37 17 *in ſpatia)* Ita codd Medic Pier. et Paris. et edd. princ. 1474 et 1476. [Cod. Med. *ſpatio* ſed *in* et *a* ſupra ſcriptis.]

38 4 *ſunt alii quos ipſe via)* Scaliger in prolegom. ad Manil. *illae quas ipſe vias*. [Adludit cod. Medic. *alie ques* bis ſupra ſcripto *a*.]

ib. 14. *caſſiaeas ſegus)* Ita Scaliger. Vid. Taubman. hic.

41 16 *leones ſynina)* Per appoſitionem cod. Medic. Vid. Heins. ad Claud. de bello Gildon. v. 136. [Ita eſt a prima manu.]

ib. 33 *aeratos)* Lipſius *aerato*. Vid. Cerdanum.

43 6 *ſemper viridi)* Ordo cod. Rom. Pier. ut conjeci. [et cod. Medic.]

44 8 *exeſque, magnus)* Sic lege ſine copula.

[*ib.* 13 *at ſi)* Cod. Medic. *ac ſi* Recte.]

[*ib.* 33 *animum proſpectus---inanem)* ſenſus poſcit *inanis*. ut Aen. I. 464. *animum pictura paſcit inani*. At quae cauſa peccandi? Legendum forte *inane* i. e. inaniter, in nullum uſum.]

46 2 *germina)* Vid. Philargyr. et Fabric.

ib. 11 *Terrea)* Sic Philargyr. et Berſman. ex Lactantio. Vid. Bentl. ad Horat. Epod. 11. 18. [Sic cod. Med. ſed non a prima manu.]

ib. 21 *ingentis)* Sic cod. Paris. [et Med. ſed a manu correctoris.]

47 8 *aeſtus)* Vid. Pier. al. *aeſtas*.

ib. 13 *ingenis)* Vid. Philargyr. et Pier.

exiguoque)

Pag. Ver.

49 25 *exiguoque)* Ita cod. Rom. Pier. al. *parvoque*. Forte *paucoque*. [Cod. Medic. *exiguoque*]

ib. 38 *campi)* Huet. et Waddel. *Tempe*. Sic citat Torrent. ad Horat. Carm. I. 1. 30. [Gloſſa ita *Tempe* campi Theſſaliae.]

[50 2 *in vallibus)* Cod. Med. *convallibus*. Recte]

ib. 28 *penates)* Ita Cerdan. et Markland. ad Stat. [et cod. Med.]

51 20 *carmine)* Sic Philargyr. et ed. Henr. Petri. vid. Pier.

ib. 23 *Quoi)* Ita MS. Mark. et Pier. ad Buc. IV. 62. unde obſervari licet Pierium raro orthographiam adnotaſſe proprio loco. vid. eum ad Aen. VI. 813. ed. princ. ſaepe *quoi* et *quojus*.

52 19 *Ixionis orbes)* Ita cod. Rom. Pier. quem vide.

ib. 23 *nil altum)* Forte *nil alti*.

53 18 *altius*) Lege *altior*.

ib. 24 *albis et gilvo*) *Albus e gilvo*. Menag. orig. Ital. p 290. vid. Serv.

55 10 *Sileri)* Ita cod. Med. teſte Voſſio ad Melam. II. 4. [Ita eſt a prima manu, ſed *a* ſuperadditur.]

ib. 12 *Oeſtron)* Sic quidam codd Pierii et ed. Aldi 1501.

[56 3 *conſument)* *Conſumant* Cod. Medic. recte.]

[*ib.* 7 *equi)* Cod. Med. melius *equis*.]

ib. 15 *acceperit aeſtas)* Ita cod. Rom. Pier. vid. Buc. VIII. 39.

ib. 19 *provocet)* Sic edd. princeps et 1476.

[57 9 *magnus olympus)* *Longus olympus* cod. Med.]

ib. 27 *vorticibus)* Sic edd. princ. et vetuſta ſine loco et anno [et cod. Med.]

ib. 36 *pertentet)* Lege *pertentat*.

58 1 *flumina conreptos unda*) Philargyr. ſic ſine copula.

ib. 4 *humeroſque)* Ita opt. MSS. Pier. et Paris. et edd. Egnatii vetuſtaque ſine loco et anno.

59 13 *Haec---tuendae)* Ita codd. opt. Pier. neque eſt enallage numeri ut Serv. ſed *haec* antique pro *hae*.

ib. 31 *mittet)* Ita MS. Colot. ap. Urſin. [et cod. Med. a prima manu.]

Pag.
60
62
[65
66
69
ib.
ib.
7
7
i
i
i
7
7
.
7
1
magis

Pag. Ver.

60 26 *magis ac magis)* Ita cod. Hulſian. recentior.

62 25 *extorridus aeſtu)* Ita omnino legendum. MS. Colot. *exercitus*. [et cod. Med. a manu correctrice.] Lectio vulgata *exterritus* derivatum e verſ. 417. *caelumque exterrita fugit.*

[65 34 *nec tondere)* Cod. Medic. *ne tondere*. Recte.]

66 8 *petenda)* Sic codd. Pariſ. et Mark. et edd. 1472 et 1474. et Henr. Steph. [et cod. Medic.]

69 12 *niger)* Melius *piger*. vid. Erythr. ind. in Galaeſus. Sic Scoppa. vid. Emmeneſſ. ſcribe *Galeſus*.

ib. 16 *hic)* al. *hinc*. forte *huic*.

ib. 23 *jam tum tondebat acanthi)* Vid. Cerdanum qui notat. Ach. Statium legiſſe in vetuſtis MSS. *jam tondebat Hyacinthi*. [et ita cod. Med. In margine *acanthi*.]

70 11 *diſtendunt)* Forte *diſtentant*. Vid. Pierium ad Buc. IX. 31.

ib. 16 *ſervit)* Ita Philargyr.

ib. 20 *antrum)* Sic cod. Med. Pier. et probat Broekhuſius.

71 15 *excipiat)* Ed. 1472. *accipiat*. vid. not. ad p. 56. 15.

74 2 *carpunt)* Cod. Med. Pier. *captant*. [Forte *carptant*.]

ib. 15 *quo tibi)* Al. *aut quo*. al. *an quo*.

ib. 18 *pecudum)* Al. *pecorum*. Forte *pecuum*.

ib. 36 *enumerabat)* Sic Serv. ad Buc. VII. 13. et ed. H. Petri. vid. Pier.

75 22 *ſaxoſuſque)* Vid. praeter Pier. Gifan. ind. in Lucret. in Epitheton. [Ita cod. Medic.]

76 12 *vinces)* Sic codd. opt. Pier. et Pariſ. Vulgata lectio *flectes* eſt gloſſa. Vid. Scholiaſt. Cruq. ad Horat. Carm. IV. 6. 21.

78 19 *Ixionii vento)* Lege *in vento*. Vid. Philargyr.

79 12 *nulli animum)* Vid. Fabric. et Berſman.

80 2 et 10 *Orphi)* Ita MS. Hulſ. et ed. 1476. vid. Pier. ad Buc. IV. 57. [Cod. Med. *Orphei* cum nota delendi ſupra *e*.]

Lavinia)

In AENEIDEM.

Pag. Ver.

81 2 *Lavinia)* Ita cod. Med. teſte Heinſio ad Claudian. de bello Gild. v. 136. et MS. Berſman. [et ita ed. Pariſ. Colinaei ſine anno.]

82 18 19 *adoret--inponat)* Ita ed. Henr. Petri. vid. Pier.

84 14 *vincit)* Ita cod. Argentoratenſ. Boecleri.

85 3 *jam ſaxa)* Sic MS. Berſman.

ib. 34 *ſi qua)* Ita ed. Henr. Steph. vid. Pier. et Fabric.

87 33 *Urbem, promiſſa)* Sine copula Serv. et Fabric.

ib. 37 *evolvens)* Sic ed. 1472.

88 8 *Hinc)* Sic Serv. et MS. Berſman.

89 13 *Spartanae)* Forte *Sarranae*. Infra reſpondet Venus, *virginibus Tyriis mos eſt*, etc.

ib. 14 *Eurum)* Ita dudum Flor. Chriſtian. Vid. Aen. VII. 807. et Rutgerſ. ad Horat. p. 264. et Tanaq. Fabr. et Tit. loc. controv. XI. 1.

ib. 30 *vaſtis et)* Codd. Rom. Pier. et Pariſ. [et Med. a manu correctoris.] et ſic MS. Waddel. et edd. princ. et 1476. et ed. Henr. Petri.

90 27 *adveniſtis)* Ita meliores codd. Pier. et Argentorat. Boecler. et MS. Hulſian. [Cod. Med. ambigue a prima manu *audveniſtis*.]

92 13 *diſtendunt)* Forte *diſtentant*. Vid. ad. pag. 7. 11.

ib. 25 *facilem victu)* Forte *victus* in genitivo.

ib. pen. *Atriden)* Ita Senec. Epiſt. 104. et ſic ed. Farnabii.

ib. ult. *qui)* Sic cod. Mark.

93 29 *agnoſcit)* Vid. Pier. et Fabric.

94 26 *ventis maria omnia vecti)* Forte *ventis* delendum et ſubſtituendum *circum* vel *huc per*. Vid. Aen. VII. 228.

95 11 *officio ne te)* Vid. Turnèb. Adverſar. X. 11. et XXV. 23.

ib. 37 *agetur)* Guyetus *habetor*. Aen. X. 108. *habebo*. *cum*

Pag. Ver.

96 10 *cum circumfuſa)* Lege *circum cum fuſa.*

ib. 29 *tulerunt*) Forte *tulere.*

98 14 *jactetur*) Codd. Pier. [et Med.] *jactenturque.* Forte *jactatus.*

99 8 *manibus famuli*) Hoc ordine codd. Pier. et MS. Berſman. et edd. princ. et 1476. atque ita Serv. [et cod. Med.]

ib. 10 *ordine longo*) A. Gell. N. A. IV. 1 legit *longam* et mox *inſtruere.*

100 5 *libatos*) Vid. Valeſiana et N. Heinſ. Syllog. epiſt. T. III. p. 498.

ib. 24 *et terris*) Ita MS. Berſman. et quidam Pierii.

ib. 31 *Ulixi*) Ita codd. Pariſ. Mark. et Hulſ. et ed. 1476. [et cod. Med.]

102 18 *quae me tellus*) Sic citat Quinctil. Inſtit. IX. 2.

ib. 25 *Ille haec*, etc.) Verſus hic abeſt ab opt. MSS. tranſlatus ex Aen. III. 611.

103 7 *Hinc adſcita mihi labes*) Sic Serv. Vid. Tan. Fabr.

105 17 *Hanc adeo*) Sic cod. Med. Pier. Vid. Fabric.

106 19 *Tritonidos*) Ita ed. Fabric.

ib. 31 *circum pueri*) Sic MSS. Berſman. et Hulſ.

ib. 34 *Ilion, incluta*) Sic Priſcian. Putſch. col. 733.

107 29 *Achilli*) Ita ed. Berſman. [et cod. Med.]

108 4 *teque*) lege *tete.* Copulam reſpuit rapida oratio.

109 16 *per lunam*) Waddel. legit *per lucem.* Infra v. 569. *dant clara incendia lucem.* Et ex vv. 397 et 420. videtur lunam non apparuiſſe.

111 28 *neque Apollinis*) Sic cod. Pariſ. Infra v. 30. *nec ullas* et p. 112. 26. *nec ullum* melius quam *neque* in re puta celeri.

113 pen. *juvenalibus*) Ita MS. Pariſ. praeter multos Pierii.

114 1 *aut quo*) Forte legendum *quo quo* et infra p. 117. *aut quae* delendum *aut.* Vid. animadverſ. in Bentl. Cap. XI. p. 129.

115 6 *quae ſit circum me*) Vulgo *quae ſit me circum.* Forte *quae me circum ſit.*

ſcelo-

Pag. Ver.

115 18 *ſceleratas* et 24 *ſudarit*) *ſceleratae* et *undarit* Valeſiana, p. 191.

118 22 *longo tum*) Ita MS. Mark. a prima manu.

119 2 *e diverſo*) Sic codd. Mark. et Hulſian.

ib. 25 *ſeu laſſa*) Forte *an ceu laſſa*.

120 23 *labori*) MS. Huls. et edd. Berſman. et Henr. Petri.

ib. 25 *te comitem hinc*) Ita MS. Paris. et ed. Berſm. et Naſimben. praeter optimos Pierii codd. [et cod. Medic.]

121 2 *ſomnio*) Ita recte Tan. Fab. al. *vento* al. *fumo* vulgo *ſomno*. vid. Pier. ad Aen. V. 269. ubi pro *taeniis*, quidam *taenis* al. *vittis*.

122 25 *magno---quondam*) Huic ordini favet cod. Hulſ.

123 7 *lene*) Vid. Pier. et Animadver. in Bentl. Cap. XIX. p. 360.

ib. 11 *Aegeo*) Titius loc. controv. XV. 16. *Enneſigaeo*. Juvenal. Sat. X. 180.

ib. 12 *Quam pius*) Al. *prius*. Forte delend. *quam* et legend. *Actius*. Aen. VIII. 704.

124 9 *Cybeli*) Praeter Pier. Vid. Davis ad Minut. Felic.

ib. 23 et 24 *Donuſam. Oliaron.*) Vid. Pier. et Voſſ. ad Melam. II. 7. Guell. p. 597 Et Erythr. ind. in *Oliaron*.

126 20 *et caecis*) al. *caeciſque*. Dele copulam incertam.

128 14 *Effugimus Ithacae*) Sic codd. Pier. et Hulſ. et ed. Daniel.

[*ib.* 34 *portuque---Chaonio*) Cod. Med. *portuſque---Chaonios*. Recte.]

129 1 *incenſum*) Forte *incenſus*.

130 3 *auras*) Vid. Pier. Tibul. II. 5. 63. Phaedr. Fab. I. 31. 11.

ib. 24 *laurus*) Vid. Pier. ſic MSS. Berſm. et Hulſ. [et cod. Med.]

ib. 36 *ſuſpenſum*) Waddel. *ſuſpenſus*.

131 11 *Circae*) Male Pier. contra MSS. [et Medic.]

ib. ult. *quondam vaſta*) ſine copula.

adſpar-

Pag. Ver.

135 3 *adſpargine*) Vid. Pier. et Non. p. 405. et not. Mercer. p. 191. [Ita cod. Med.]

ib. 5 *ab littore*) Vid. Pier. ſic cod. Pariſ. et edd. princ. et 1476. [et cod. Med.]

ib. 10 *currum*) Vid. Nic. Heinſ. ad Ovid. Metamorph. XIII. 611.

ib. 13 *Pallados*) Sic ed. princeps.

ib. 34 *deſidimus*) Vide Nic. Heinſ. ad Valer. Flac. VIII. 329.

138 18 *Nos trepidi*) Ordo cod. Argentor. celeritati accommodatior. Boecler.

139 30 *renarrabat*) Al. *fataque narrabat*. Forte *enarrabat*. [vid. Boecler. hic et Ovid. Metamorph. V. 635. ubi nulla iteratio, et ſic ſaepe in aliis verbis.]

140 6 *quam forti*) Valeſiana, p. 183. *quem forti*.

[141 21 *vatum*) Forte *fatúm*. Vide not. ad pag. 240, 30.]

142 4 *exercent*) Sic MS. Hulſ. a prima manu.

ib. 6 *aequataque*) Repone *aequandaque*.

ib. 15 *certamine tanto*) Markland. ad Stat. *certamina tanta*.

ib. 26 *factum fortuna ſequatur*) Forte legendum *facta* vel *fortunam facta ſequantur*.

143 22 *Delon*) Ita cod. Mark. et ed. princeps.

145 17 *ſubnexus*) Vid. Gevart. Elect. et Salmaſ. Exerc. Plin. cap. XXXIII. p. 392. Ita Ruaeus.

146 15 *circum quae*) Sic cod. Mark.

ib. 17 *Littus areneſum*) Verſum delet Tan. Fab. Tollatur prava diſtinctio.

147 12 *rebus ſit*) Sic ed. 1476.

148 31 *demeret*) Vide Serv. et Gronov. Obſerv. IV. 9.

149 12 *diſſimulem----reſervem*) Vulgo---*lo*---*vo*. De mutatione temporum et modorum vide Pier. infra v. 536 et ſaepius alibi.

150 4 *ramos*) Ita Cerdanus vide N. Heinſ. ad Valer. Flacc. VII. 287.

 immittere)

Pag. Ver.

152 15 *inmittere*) Forte *innectere* cum praecedat *solvere*.

153 28 *ratibuſne*) Sic codd. Mark. et Hulſ. vide Taubman. hic.

156 18 *hos quaeſitum*) Tan. Fab. *hoſce relictum*. Forte *oblitum* [Nil muta. *quaeſitum* valet *adquiſitum*. Ovid. A. Amand. II. 13. Liv. II. 49. 2.]

157 24 *repertam*) Ita quidam codd. Pier. vide Donat. et Serv. [in cod. Medic. ultima litera abraſa.]

159 16 *Mycenes*) Ita lege ex Servio. vide N. Heinſ. ad Valer. Flacc. V. 646. Cod. Roman. Pier. *Mycenis*.

161 22 *intentaque*) Al. *nudataque*. Repone *intextaque*.

164 13 *e more*) Sic MS. Berſman.

ib. 34 *Demoleos*) Ita edd. princ. et 1476. et H. Petri. et MS. Hulſ.

166 3 *circum amplectitur*) Sic ed. Berſman. et cod. Hulſ. et quidam Pier.

[168 pen. *innexuit*) Cod. Med. a prima manu *intexuit*.]

169 4 *motu melior*) Sic ed. Hortenſii.

ib. 31 *deinde*) Sic cod. Colot. apud Urſin. Aen. XII. 889. *quae nunc deinde mora*. [et ſic cod. Medic.]

170 4 *quaſſantemque*) Sic MS. Berſm. vide Erythr. ind. in *quaſſantem* vide Macrob. IV. 1. et Valer. Flacc. V. 527.

ib. 24 *ferrum tendant*) Ita cod. Mark.

171 30 *exſortem---honores*) Forte *exſortes*. vide Valer. Flacc. V. 540.

ib. 38 *dejecit*) Tan. Faber. *dejexêt* pro *dejexiſſet*. vide Aen. XI. 82. *vixêt*.

173 22 *Hic*) Ita cod. Pariſ. vide Pier. [et ita cod. Medic.]

ib. 26 *exſaturata*) Sic MS. Berſm.

[174 10 *Quid prohibet*) Al. *quis* Cod. Med. a prima manu *qui* bene.]

[*ib.* 28 *et greſſus*) Al. *vel* ut ſuſtentetur ſyllaba. Lege *qui greſſus*.]

aquam)

Pag. Ver.

175 36 *aquam*) Ita cod. Pariſ. *ruit* active ut alibi.
176 17 *invalidi*) Ita MSS. Mark. et Hulſ.
177 4 *qui te*) Sic MS. Berſm. al. *quis, quid.*
ib. 18 *Trojam*) Sic antiquiores codd. Pier. [et cod. Medic.]
181 17 *poſcit*) Cod. Roman. Pier. *poſcunt.* [et cod. Medic.]
182 25 *terra*) Vide Serv. et Pier.
183 12 *et mille*) Forte *per mille.*
ib. 34 *Cocytoſque*) al---*tuſque.* [Cod. Medic. *Cocytoſque.*]
ib. ib. circumvenit) Ita Serv. et Codd. Pier. [et Med.] vide N. Heinſ. ad Valer. Flacc. III. 118. Forte *circumgemit.*
184 1 *dictus*) Waddel. legit *dictae.*
ib. 4 *qui*) Ita MSS. Colot. et Berſm. [et cod. Med.]
ib. 22 *figit---curis*) Ita Codd. Mark. et Hulſ.
ib. 31 *victor---vita*) Ita cod. Hulſ. et ed. Berſman.
185 10 *forte*) Vide Serv. et Pier. [ſic cod. Medic.] i. e. fortiter.
ib. 23 *gemina*) Expone ex Digeſt. L. 10. arbor. furtim caeſarum.
ib. 33 *crepitabat*) Vide Pier. [ſic cod. Medic.]
187 34 *horrendum*) Forte *Horrenda.*
188 7 *flammea*) Vide Pier. Aen. VII. 448. *flammea torquens lumina.*
189 16 *Anchiſiada*) Vide ſupra p. 183. v. 28. [ubi cod. Med.--*de.* ſed *a* ſupra ſcriptum] vide Serv. ad Aen. III 475. et N. Heinſ. ad Sil. It. XIII. 72 et 796.
191 4 *ſutilis*) Guellius *futilis.* Paralipom. p. 610.
ib. 35 *Procrinque*) Sic edd. H. Petri et Gruter. (quae ult. *Eriphylen*) vide Pier.
192 1 *Inter quas*) lege *Quas inter.*
193 7 *vidit lacerum*) Berſman. ſine copula. [et cod. Med. a manu correctoris.]
ib. 21 *ad quae*) Sic Roman. Pier. [et cod. Med. a prima manu.]

Pag. Ver.

194 5 *adulvrit)* Ita cod. Hulſ. [et cod. Med. a prima manu.]

195 5 *tortoſque)* Ita Nic. Heinſ. ad Claudian. ex libris vetuſtis. v. Pier.

ib. 12 *tantum.)* Forte *tantus.*

196 4 *aut fraus)* Ita cod. Mark. et Hulſ. et ita Servius.

ib. 12 *diſtricti)* Ita cod. Pariſ.

ib. 35 *et lumine)* Cod. Pariſ. *de lumine.*

197 3 *eadem)* Forte *fidem* vel *chelyn.* Catalect. Scalig. Panegyr. ad Piſon. *ſive chelyn digitis et eburno verbere pulſas.*

ib. 14 *ſuperne)* Forte *ſuperna.*

198 4 *tuaque ſpectata)* Vide Tan. Faber. ad Lucret. V. 973. Valeſiana *tua quae.*

ib. 19 *ſomnio)* Ita Tan. Fab. vide not. ad pag. 121. v. 2.

ib. 21 *ſilvis)* al. *ſilvae.* Pier. [et ſic cod. Med. a prima manu, recte.]

199 21 Tres verſiculi hic tranſpoſiti.

200 14 *Laude*, &c. Deeſt hic verſus in opt. MSS. [et in Medic.]

ib. 27 *nunc flectc)* Fabricius *huc flecte.*

202 26 *ipſo eſt)* Vide Pier. ſic cod. Pariſ. et edd. Fab. Egnat. et H. Steph.

203 1 *quiſquam ſe)* Ita ed. Berſman.

204 26 *fuerit)* al. *fuerat.* Gifan. ind. in Lucret. *fuerat* antia. pro *eſſet.*

205 29 *monſtris)* Donatus *monſtrorum* non male.

ib. 31 *nephitin)* Sic cod. Hulſ. et ed. princ. et quamplures accuſativi Graeci.

206 11 *praecepta)* Vide Pier. vulgata lectio *reſponſa* eſt gloſſema.

207 11 *caelo ter)* Sic edd. princeps et 1476. vide Georg. I. 409.

212 14 *Diſjice)* Omnes Codd. Pier. *diſſice* vide Gevart. elect. p. 57. [et cod. Med.]

213 27 *choro)* Vide Pier. et Fabric. [Ita cod. Med. a prima manu.]

ubi

Pag. Ver.

213 36 *ubi quaeque*) al. *ubicunque*. Forte *ubiquaque*.
215 22 *aquae vis*) Vide Pier. et Fabric. et Erythr. ind. voce *pictai*.
217 17 *agris*) Ita unus Pier. recte. [Docent *greges et armenta*.]
ib. 23 *convecta per auras*) Vide Serv. et Pier. Canterus legit *convexa peragrans*. [Cod. Medic. a prima manu *conversa*. Recte. Vide Aen. XI. 595.]
ib. 30 *insani*) Forte *insano*.
218 2 *anguibus*) Forte *unguibus*.
ib. ult. *omnisque*) al. del. *que*. Waddel. *annisque*. Forte *omnique*.
219 28 *tergent*) Ita plures Pier. et MS. Paris. et sic Serv.
221 19 *aequosque Falisci*) Forte *Aequosque Faliscosque*. infra v. 747.
222 5 *vel cum*) Tan. Faber. *vel quam*. Forte *quam cum*.
223 9 *humentia*) Sic Roman. cod. Pier. [et Medic.]
226 13 *exit*) Tan. Fab. legit *ecsit* vel *esit* antique pro *erit*. vid. Gifan. ind. in Lucret. in *escit*. [De mutatione. *s* in *x* vide Pier. infra v. 72. vid. Dan. Heins. ad Horat. Carm. I. 7. 12. et Passerat. ad Catul. p. 469. col. 2.]
ib. 20 *tu ô*) Vide Fabric. [Ita cod. Medic.]
ib. 38 *rumore*) Vide Gronov. observ. II. 16. [Cod. Med. a prima manu *rumone*.]
228 22 *os*) Forte *osque*.
229 26 *tegebat*) Ita codd. Rom. Pier. et Hulf. [et cod. Med. a prima manu.]
ib. 30 *monstro Volcanus erat*) Forte *Volcanus erat monstro*.
230 32 *intonat*) Vide Pier. et Erythr. [Ita cod. Medic.]
232 3 *ferunt*) Sic Serv. et pleraeque edd. ante Heins. [et cod. Med. a prima manu.]
234 20 *Neri*) Sic codd. Paris. vide Pier.

Pag. Ver.

234 34 *Tum quoque*, &c.) Hic verſus male notatur ab Heinſio ut ſpurius. Abeſt a nonnullis MSS. propter ſimilem finem cum praecedente *faciſſet*.

235 1 *ignes*) Forte *igneſque*.

[238 1 *defixique*) Forte *defixi* cum hiatu.]

ib. 36 *litora*) Vide Pier. ſic ed. Henr. Petri [et cod. Medic.]

239 21 *nunc, nunc o*) Vide Pier. [ſic cod. Medic.]

ib. 24 *neu nuntius*) Ita lege, vel *nec*. vulgo *ne*. [Cod. Medic. *neu*.]

240 8 *ut latis*) Ita Tan. Fab. ad Phaedr. II. 8. 4. Vide infra. v. 610. et ibi Pier. *ut* al. *et*.

ib. 30 *fatûm*) Sic ed. Berſm. et Melanćthon. in marg. Ita conjecit Waddel.

242 6 *a vertice*) Sic MS. Hulſ. [et Medic.]

ib. 37 *tota*) Valeſiana p. 176. *torta* et ſic Giſan. Vide Berſm.

243 30 *et turbata arripe*) al. *turbataque*. forte *tu turbata arripe*. vel *turbataque corripe*.

244 9 *vertitur*, &c.) Abeſt ab omnibus fere MSS. [et Med.] tranſlatus ex Aen. VII. 784.

ib. 17 *tela, ſcandite*) Abeſt copula ab edd. 1472. 1474. Henr. Petri et Steph.

245 21 *facto eſt et*) Ita Waddel. recte. [adludit cod. Med. *factos et* vitioſe.]

ib. 26 *domito---Olympo*) Waddel. *domitor---Olympi*.

246 2. *ducem Laurentia*) Lege *ducem in*. et ita Waddel.

ib. 24 *Quot prius*, &c.) Abeſt ab opt. MSS. [et Medic.] tranſlatus ex Aen. X. 223.

ib. 30 *non tela*) Tan. Fab. *nunc telaque et ignes*. [Male Fab. et Serv. *naves* ſubauditur.]

ib. ib. neque) Sic codd. Pariſ. Mark. Hulſ. et Serv. [et cod. Medic.]

ib. 39 *nec ſolos*) Macrob. p. 424. *an ſolos*, alibi *nec*. forte *ſolos an*.

non

Pag. Ver.

247 3 *non genus*) Markland. ad Stat. p. 284. *nunc genus*. [vide Broekhus. ad Tibul. II. 47.]

ib. 28 *ducit*) Lege *ducunt*.

ib. 35 *juveni*) Ita ed. Henr. Steph. vide Serv. et Fabric.

248 28 *Eſt hic, eſt*) Forte. *Eſt, eſt hic*.

252 15 *multa morte*) Waddel. *inulta morte*.

ib. 29 *moriens*) Tit. L. Controv. XXI. 23. conjungit *poſt mortem* verbis *moriens*, &c. ut ſignificet, mortis cauſa donare. [Malim *mortem* Euryali intelligere. infra v. 450. *victores praeda Rutuli ſpoliiſque potiti*. Unde lectio cod. Roman. Pier. *praedaque* hic praeferenda.]

253 2 *radiiſque*) Bene Waddel *radiis quae*.

255 6 *pleno---ſpumantis*) Sic Donat. et Serv. licet utriuſque nota corrupta ſit. ed. 1472 *ſpumantes*. Vide Fabric. [ſic cod. Medic.]

ib. 13 *cogit*) Repone omnino *cogunt*. ut mox *acuunt*. vide Aen. VI. 743. V. 500. VIII. 661. XII. 552.

256 25 *juvat*) Vide Pier. [Cod. Med. *lubat* a prima manu, ſolita corruptione pro *juvat*]

259 13 *vocat*) Ita codd. Pier. et Serv. [et cod. Med.]

260 8 *Aencida*) Vide Aen. VI. 126 et notam ib. p. 189. 16.

261 16 *atri*) *alti* Pricaeus ad Apul. Metamorph. p. 374.

263 28 *unda*) Ita quidam Pier. [et cod. Med.] *amni* gloſſa.

265 32 *Paphos*) Sic ed. princ. et Fabric. et cod. Hulſ. et mox p. 266. 28.

ib. 35 *nil*) Ita cod Mark.

266 25 *potis*) Sic cod. Hulſ. [et Medic.]

268 7 *pulſi quem*) Sic cod. Mark.

[*ib.* 26 *noctis iter*) Cod. Med. a prima manu, *jam quaerit ſidera opacae noctis, idem jam quae paſſus.*]

formaeque)

Pag. Ver.

269 13 *formaeque)* Waddel. leg. *formae quae.* Non male.

271 17 *criſtiſque)* al. del. *que.* Forte *triſtiſque.*

ib. 25 *ultro*, &c.) Vers. tranſlatus ex Aen. IX. 127. hic male inſeritur.

[272 10 *innocuae)* Cod. Med. a prima manu *innocue.* Forte *innocuum.*]

273 28 *obnixa)* Vide Serv. et Pier. [Ita cod. Medic.]

274 11 *vellit magno)* Sic MS. Berſm.

ib. 13 *dabat)* Sic MS. Colot. apud Urſin. [et cod. Medic.]

276 34 *Quem pellis)* Ita recte Markland. ad Stat. p. 8. [Sic cod. Med.]

277 8 *exanimum)* Ita Codd. Pier. et Hulſ. et ed. Henr. Petri.

278 20 *dixerat ille aliquid magnum)* Waddel. *dictum erat illi aliquid.*

[280 35 *greſſuſque)* Cod. Medic. *greſſumque.* Recte]

281 26 *reducit)* Vide Pier. [Ita cod. Medic.]

[*ib.* 30 *palantis)* Cod. Med. a prima manu *pallentes.* Recte.]

[*ib.* 31 *aut quae)* Cod. Med. a prima manu *et quae.* Lege *ecquae.*]

282 22 *Parin)* Ita codd. Pariſ. et Berſm. et ed. 1476.

ib. 23 *Hic cubat)* Sic lege. Vulgo *occubat.* Vide Pier. de eraſione MSS.

ib. 27 *Paſtum in)* Ita omnino legendum. vulgo *paſtus arundineâ.*

ib. 31 *Ille autem)* De tranſpoſitione verſuum vide Scalig. ad Manil.

283 14 *et haſta)* Repone *in haſtam.* Vide Aen. XII. 398.

[*ib.* 29 *Agis)* Cod. Med. *Argis.*]

284 17 *Antoren)* Ita ed. princ. a recto *Antores* Prob. Putſch. col. 1452.

ib. 30 *optime)* Vide Fabric. [Cod. Med. *optimae* deleto *a.*]

agricola

Pag. Ver.

285 5 *agricola : tuta)* Donat. et MS. del. copulam. vide Fabric.

ib. 7 *pluit in terris)* Vide Erythr. ind. in *pluit.* Lucret. VI. 630.

ib. 17 *minaci)* Ita Rom. Pier. ſupra v. 323. *clamanti ſiſtit.* ubi al. *clamantis.*

ib. 35 *adclinus)* Sic cod. Pariſ. vide ad Horat. Sat. II. 2. 6.

286 32 *Et furiis, &c.)* Hic verſus abeſt a Roman. Pier. [et Medic.] tranſlatus nimirum ex Aen. XII. 668.

296 6 *poſſuntque)* Waddel. legit *poſcuntque.* Recte.

ib. 19 *melior lingua)* Serv. videtur legiſſe *linguae.* Sil. Ital. V. 333. *fati melior.*

[*ib.* 26 *ferat)* Cod Pariſ. et Medic. *petat.*]

298 8 *Amnis et)* Forte *omnis et.* Tan. Fab. pro *Aufidus* lege *Appulus.*

299 19 *magnus vario)* Ita MS. Berſman.

300 1 *labor vocat)* Ita cod. Mark.

ib. 5 *Cauſſa mali tanti)* Lege *Tanti cauſſa mali.*

ib. 8 *belli praeſes)* Sic cod. Mark. et ed. Berſm.

ib. 21 *alte)* Forte *altum.*

301 8 *vallis)* Ita MS. Berſm. et ed. Aldi. Syllaba vi caeſurae ſuſtentatur.

ib. 29 *mutata)* Pier. probat *mutilata.* et ſic ed. Plantin. 1595.

303 8 *pugnat)* Tan. Faber legit *ſpumat.*

304 14 *dolorem)* Ita recte Henr. Steph. vide Pier.

ib. 31 *magnoque)* Forte *magnumque.*

ib. 39 *Lirin)* Sic ed. princ. et mox *Chreminque* [et cod. Med.] et edd. Berſm. et Henr. Petri.

307 20 *Satus Cybelo)* Vide Pier. Donat. et Serv. *Cybelo.* [et cod. Medic.]

[309 28 *fulgentem armis)* Cod. Med. a prima manu *laetantem animis.*]

[310 5 *disjectique duces)* Cod. Med. a prima manu *defectique.* Bene.]

continua

Pag. Ver.

311 8 *continuo pugnas ineant)* Ita MS. Fabric. quem vide.

ib. 30 *crimen ferro)* Ita codd. Mark. et Hulſ.

312 2 *veterum nulli)* Sic MS. Berſman.

[*ib.* 21 *aegreſcitque medendo)* Cod. Medic. *ardeſcitque tuendo* ut Aen. I. 713. in margine *aegreſcit.* ed. 1472. *aegreſcitque videndo.* Duplex gloſſa.]

313 12 *cum primum*) Forte *primum cum.*

[*ib.* 17 *rapiduſque)* Forte delenda copula, quae ſuſtentandae ſyllabae inutilis.]

314 17 *limo)* Vide Serv. et Goeſ. in auct. de re agraria et Voſs. Etym. in *limus.*

ib. 21 *bello)* Ita cod. Colot. [et Med.] et mox [uterque] *ſuperbi.*

ib. 32 *neque honcs)* Ita codd. Pariſ. et Mark. et edd. Berſm. et Henr. Petri.

315 4 *ne)* al. *nec.* vide Pier. Forte *non.*

ib. 12 *profundit)* Waddel. legit *profundens.*

ib. 36 *Saturnia conjunx)* Sic Donat. et cod. Mark. et ed. 1472. *Juno* gloſſa [cod. Medic. *Juno* cum notis delendi.]

316 7 *ut potius di)* Ita cod. Hulſ. [et Med.]

317 9 *cunctis pro)* Sic edd. Berſm. et Baſil. 1551.

318 5 *unanimis*) Sic cod. Mark. [et Medic.]

[*ib.* 29 *adſunt*) Cod. Med. a manu correctoris *adſtant.*]

319 10 *diſſicit*) Ita Berſman. [et cod. Medic.]

ib. *ib.* *cerebro*) Ita cod. Argentor. Boecler. et ed. 1472. et Fabric. Aen. V. 413. et IX. 753.

ib. 19 *debent haec jam*) Sic codd. Mark. et Hulſ. et edd. princ. et 1476. [et cod. Medic.]

320 15 *neque*) Sic MS. Berſm.

ib. 25 *Aſbyten*) Vide Nic. Heinſ. ad Sil. Ital. II. 58. [Ita cod. Medic.]

[321 25 *Paeonium*) Cod. Medic. *Paeonidum.* Recte.]

Dictamnum

Pag. Ver.

321 36 *Dictamnum*) Forte *Dictamnon*. Vide Pier. et Fabric. Donat. legit, *Ipſa manu genetrix dictaea carpſit ab Ida*. ut videantur et *Dictamnum* et *Cretaea* ex margine irrepſiſſe.

323 10 *averſos*) Vide Pier. et Fabric.

324 20 *Tanainque*) Sic ed. 1476.

ib. 31 *limina*) Ita cod. Colot. vide Urſin. [et cod. Medic.]

325 5 *fixa*) Ita cod. Medic. Pier. Vanus ſyllabae metus mutavit.

ib. 19 *Arcades*) Vide Pier. [Ita cod. Medic.]

326 10 *iterum ſe*) Donat. *ſe invitum*. Vide Fabric.

ib. 34 *floreos*) Ita Servius.

327 2. *Multaque ſe, &c.*) Duo verſ. tranſlati ex Aen. XI. non ſunt hic in cod. Roman. Pier. [neque in Medic.]

ib. 18 *neque honore*) Ita MS. Berſm.

328 28 *neque*) Sic codd. Berſm. et Mark. [et Med.]

329 37 *aut quo*) Sic cod. Hulſ. et Nonius, p. 277. vid. Caſtal. Decad. III. 9.

331 5 *lenta radice*) Vide Serv. ita quidam codd. Pier. [et Medic. ſed *ab* inter lineas.]

333 16 *pravae*) i. e. infauſtae. Ita cod. Mark.

ib. 34 *labores*) Ita cod. Argentor. Boecler. *dolores* vulgaris gloſſa.

[*ib.* 36 *aut quidquam*) Forte *aut* delendum.]

FINIS.

B L